

§ 1 Justerades protokollet för den 6 innevarande månad.

§ 2 Herr talmannen meddelade att herr Pettersson i Visby enligt till kammaren inkommet läkarintyg var sjukskriven ytterligare under tiden den 1--31 maj.

Herr Pettersson i Visby beviljades erforderlig ledighet från riksdagsgöromålen.

§ 3 Föredrogs och hänvisades motionerna
nr 1631 till försvarskommittén och
nr 1632 till jordbrukskommittén.

§ 4 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen nr 117.

§ 5 Vissa anslag till högre utbildning och forskning

Föredrogs utbildningskommitténs betänkande nr 4 i anledning av propositionen 1972:1 i vad avser vissa anslag för budgetåret 1972/73 till högre utbildning och forskning jämte motioner.

Punkterna 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3

Vissa gemensamma frågor

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1972:1 bilaga 10 under rubriken Vissa gemensamma frågor (s. 282--296) behandlat vissa universitetsfrågor av allmän karaktär.

I detta sammanhang hade behandlats
motionen 1972:243 av herr Molin (fp),

motionen 1972:244 av herrar Petersson i Röstänga (fp) och Levin (fp),

motionen 1972:344 av herr Fiskesjö m. fl. (c) vari hemställts att riksdagen beslutade att utbyggnaden av den filosofiska fakulteten i Linköping och universitetsfilialerna i Karlstad, Växjö och Örebro skulle ske i enlighet med den plan som angetts i universitetskanslersämbetets petita för budgetåret 1972/73,

motionen 1972:501 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställts att riksdagen

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

1. hos regeringen skulle anhålla om sådan ändring av utbildningskungörelsen att lagstadgad rätt till utbildning tillförsäkrades alla oberoende av ålder i syfte att öka arbetarklassens möjligheter till studier och utbildning på alla områden,

2. hos regeringen skulle anhålla om utredning om hur spekulationen på läromedelsmarknaden skulle stoppas och om nya former för läromedel så att större valfrihet och kombinationsmöjligheter för skolarbetarna erhöles, vilket skulle underlätta kritiska studier,

motionen 1972:702 av fru Sundberg m. fl. (m) i vad avsåg hemställan att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att försöksverksamheten med decentraliserad universitetsutbildning i Växjö fick omfatta också fysik och kemi fr. o. m. läsåret 1972/73,

motionen 1972:1113 av herr Jonasson m. fl. (c), såvitt nu var i fråga,

motionen 1972:1133 av herr Molin m. fl. (fp, c, m),

motionen 1972:1141 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari yrkats att riksdagen hemställde att läroanstalterna inom den högre utbildningen gavs möjlighet att byta ut medel för undervisningstimmar mot resurser för inköp av tekniska undervisningshjälpmedel av den typ som läroanstalten fann bäst svarade mot utbildningens behov, samt

motionen 1972:1151 av herr Pettersson i Lund m. fl. (s, c).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionerna 1972:344 och 1972:702 i vad avsåg anordnande av studiekurser i kemi och fysik i Växjö,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:344 i vad avsåg anordnande av studiekurser i kemi och fysik i Karlstad,

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:344 i vad avsåg anordnande av studiekurser i övrigt,

4. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1133 om doktorandstipendier,

5. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1141 om medelsdisposition,

6. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1151 i vad avsåg kostnadsberäkningar,

7. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1151 i vad avsåg samhällsrepresentanter i universitets och högskolors lokala ledning,

8. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1151 i vad avsåg nya samarbetsformer,

9. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1113 i vad avsåg universitetsfilialernas förvaltningar,

10. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1113 i vad avsåg institutionerna vid universitetsfilialerna,

11. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1113 i vad avsåg särskilda medelsanvisningar till universitetsfilialerna,

12. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1113 i vad avsåg samhällsrepresentanter i universitetsfilialernas lokala ledning,

13. att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört beträffande driftkostnadsanslagen,

14. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:243 om förvaltnings-
utbildning,

15. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:244 om marknadsföring,

16. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:501 i vad avsåg
hemställan under 1 i motionen,

17. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:501 i vad avsåg
läromedel.

Reservationer hade avgivits

A 1. beträffande *kemi och fysik i Växjö* av herrar Wikström (fp),
Richardson (fp), Nordstrandh (m), Elmstedt (c) och Johansson i Skärstad
(c), fru Sundberg (m) samt herr Fiskesjö (c), som ansett att utskottet
under 1 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna 1972:344 och 1972:702 såvitt
nu var i fråga som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna att studiekurser
om 40 poäng i kemi och fysik borde anordnas i Växjö,

A 2. beträffande *kemi och fysik i Karlstad* av herrar Wikström (fp),
Richardson (fp), Elmstedt (c), Johansson i Skärstad (c) och Fiskesjö (c),
som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:344 såvitt nu var i fråga
som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna att studiekurser om 40 poäng
i kemi och fysik borde anordnas i Karlstad,

A 3. beträffande *dispositionen av tilldelade medel* av herr Nord-
strandh (m), som ansett att utskottet under 5 bort hemställa,

att riksdagen skulle bifalla motionen 1972:1141 angående dispositio-
nen av vissa till universitet och högskolor anvisade medel,

A 4. beträffande *möjlighet till utbildning* av herr Berndtson i
Linköping (vpk), som ansett att utskottet under 16 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1972:501 såvitt nu var i fråga
som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anført
beträffande åtgärder i syfte att öka arbetarklassens möjligheter till studier
och utbildning på alla områden,

A 5. beträffande *läromedel* av herr Berndtson i Linköping (vpk), som
ansett att utskottet under 17 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:501 såvitt nu var i fråga
som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anført
beträffande utredning om hur spekulationen på läromedelsmarknaden
skulle stoppas samt om ökad valfrihet och kombinationsmöjligheter i
fråga om läromedel i syfte att underlätta kritiska studier.

Vid punkten hade avgivits ett särskilt yttrande beträffande doktorand-
stipendier av herrar Wikström (fp), Richardson (fp), Nordstrandh (m),
Elmstedt (c) och Johansson i Skärstad (c), fru Sundberg (m) samt herr
Fiskesjö (c).

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande nr 4 tar utskottet ställning till en lång rad ärenden som rör högre utbildning och forskning, bl. a. ett 20-tal motioner som väckts i anslutning till delar av utbildningshuvudtiteln. Jag skall inte göra något försök att ta upp alla de områden som betänkandet omfattar och än mindre alla de i flertalet fall behjärtansvärda motionsförslag som utskottet avstyrker med skilda motiveringar. Jag skall i huvudsak nöja mig med några kommentarer till ett par punkter där meningarna gått isär inom utskottet. Men först vill jag som en allmän bakgrund göra några allmänna reflexioner.

Under hela 1960-talet upplevde vi en mycket kraftig expansion inom den högre utbildningen. Studentantalet ökade hastigt år från år. Helt allmänt var universiteten illa rustade för denna anstormning. Man saknade lärare, lokaler och utrustning. Man hade inte heller någon administrativ eller pedagogisk beredskap för att ta emot så många studenter. Det var således ingen av statsmakterna väl planerad eller väl förberedd expansion. Man har i hög grad fått dra sig fram med provisorier inom praktiskt taget alla områden.

Huvudparten av den här stora ökningen kom inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna, där man inom en rad ämnen på kort tid fick studentantalet flerdubblat.

Genom att de allt större skarorna studenter i huvudsak fick tas om hand inom de traditionella och ospärrade ämnena och ämneskombinationerna och således inte möttes av ett mera differentierat och yrkesanpassat utbildningsutbud har vi fått ett begynnande överskott av utbildade akademiker inom de traditionella, ospärrade ämnesområdena.

Under de första åren av 1970-talet har vi fått uppleva att studenttillströmningen inte bara stagnerat utan t. o. m. gått tillbaka. Antalet nyinskrivna vid filosofisk fakultet låg hösten 1971 ungefär 25 procent lägre än hösten 1970, och denna utveckling har sedan fortsatt. Särskilt kraftig tycks nedgången ha varit för den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten, vars totala andel av de studerande redan tidigare varit i sjunkande.

Nu är det många som i den allmänna debatten har sett de senaste årens utveckling på detta område som enbart positiv. Man har menat att marknadsmekanismerna har börjat verka även på detta område. De tilltagande svårigheterna för akademikerna att få relevanta jobb har fått många studenter att inse att det är klokare att satsa på något annat än akademisk utbildning, som i värsta fall inte leder till något annat än en omfattande skuldsättning och alltså inte till säkra, välbetalda arbeten, som man tidigare kunde vänta sig.

Det ligger naturligtvis en hel del i detta synsätt. Varken ur den enskildes eller ur samhällets synpunkt är det särskilt lyckligt, om universiteten producerar en mängd akademiker, som när de väl är färdiga inte kan finna någon sysselsättning som svarar mot de satsningar samhället gjort och de ambitioner den enskilde haft. Men om man ser det hela i ett litet vidare perspektiv, tror jag dock att man bör vara mera försiktig med sina definitiva slutsatser.

Man kan hålla med om att den expansion som vi haft under 1960-talet

kom för hastigt och att den på en del områden var för kraftig. Men framför allt var den dåligt planerad såväl på utbildningssidan som på avnämarsidan. Problemet hittills och på längre sikt är enligt min mening inte så mycket att vi riskerar att få för många akademiker utan att vi riskerar att få för många med en utbildning som inte är anpassad till den vidare arbetsmarknad som akademikerna redan nu och ännu mer i framtiden måste söka sig ut på.

Vad det framför allt gäller är således att försöka göra utbildningsutbudet mera differentierat, så att utbildningen bättre svarar mot behovet av högt utbildad arbetskraft inom andra områden av samhället än de som traditionellt absorberat ungdomar med akademisk utbildning. Jag tror nämligen att det generellt är mycket svårt att hävda att vi skulle ha nått något slags tak för den högre utbildningen. Ytterst är det väl inom detta som inom andra områden en fråga om hur stora resurser man vill avdela. Enligt min mening bör utbildningen på alla nivåer ges en hög prioritet. I ett litet längre perspektiv måste detta vara en riktig satsning från samhällets sida. En hög utbildningsnivå inom ett land har alltid varit en verksam kraft för att befrämja utveckling och välfärd, och så kommer det säkert att förbli. Utbildningen har också i de allra flesta fall ett högt egenvärde för den som får tillfälle att tillgodogöra sig den. Utbildningskonsumtionen är således en viktig del av en allmän välfärds-konsumtion.

Den allmänna expansion inom den högre utbildningen som vi haft under 1960-talet kan således, som jag ser det, ingalunda ensidigt betraktas som någon olycka. Vi måste även för framtiden planera för en utveckling som innebär att en allt större del av ungdomskullarna går till eftergymnasial utbildning, även om denna utbildning över stora områden måste ha en annorlunda utformning än för närvarande.

Expansionen under 1960-talet hade bl. a. det goda med sig att den ledde till en bredare rekrytering av studenter till den högre utbildningen. Utjämnningen mellan olika befolkningsgrupper härvidlag har inte gått så långt som man kan önska, men den var ändå på väg. Man har anledning att fråga sig hur det kommer att gå med denna utveckling, om studenttillströmningen mera varaktigt skulle kraftigt mattas av. Det finns mycket som tyder på att det i hög grad är studenter från grupper, där man saknat tidigare erfarenheter av högre studier, som tvekar om de skall våga satsa på en akademisk utbildning eller ej. Om det är på det sättet, kommer den minskade studenttillströmningen att medverka till att den nuvarande sociala snedrekryteringen konserveras eller t. o. m. förstärks. Inte heller ur denna aspekt har man således någon anledning att på längre sikt vara särskilt belåten över en kraftig nedgång i studenttillströmningen till universiteten.

Vidare kan man ha anledning att fråga sig vad de studenter, som väntats till universiteten men som inte kommit dit, i stället sysselsätter sig med. Det är en sak som det enligt min mening borde vara av stort värde att undersöka. Av särskilt intresse är ju att den minskade tillströmningen till högre studier sammanfaller med en omfattande arbetslöshet på den allmänna arbetsmarknaden och en alldeles särskilt besvärande ungdomsarbetslöshet. Det bör inte ha varit någon helt lätt

uppgift för de ungdomar det här gäller att finna en meningsfull sysselsättning värd att satsa på. Från flera gymnasieorter har jag hört sägas att en betydande del av ungdomarna helt enkelt går hemma hos föräldrarna och väntar på bättre tider. Om det är på det sättet, har de sannoligen valt det sämsta alternativet med tanke på sin framtid.

Expansionen under 1960-talet var, som jag tidigare sagt, besvärlig för universiteten på grund av knappa resurser på praktiskt taget alla områden. Men den hade också den positiva effekten att man så småningom till de olika institutionerna utöver nya ordinarie lärare kunde knyta ganska stora grupper yngre personer som amanuenser, assistenter och extra universitetslektorer. Detta har varit av betydelse på flera olika sätt. Dels har deras insats varit nödvändig för att utbildningen över huvud taget skulle kunna genomföras på ett någorlunda tillfredsställande sätt, dels har genom betydelsefulla insatser från dessa gruppers sida vid många institutioner åstadkommits en betydande förnyelse av undervisningens och utbildningens utformning, dels har de vid sidan av arbetet på institutionerna eller som en del av detta kommit att göra betydande forskningsinsatser, ofta inom brett upplagda forskningsprojekt.

Eftersom forskarstipendieringen har varit helt otillräcklig, har anställning som amanuens, assistent eller extra lektor varit ett alternativt sätt att bidra till försörjningen av doktorander under utbildningstiden. Flertalet av dessa personers anställning har möjliggjorts genom den s. k. universitetsautomatiken, enligt vilken institutionerna tilldelas undervisnings- och assistenttimmar i förhållande till det beräknade antalet studerande. Förordnandena för de kategorier det här gäller har varit ettåriga och ofta kommit sent på grund av det beräknings- och tillsättningssystem som tillämpats. Själva anställningsformen har således i och för sig inneburit en betydande grad av osäkerhet. Men så länge studentantalet hållits uppe eller ökat har man som regel kunnat räkna med omförordnande till dess att man hunnit slutföra sin utbildning eller meritera sig för annan tjänst.

Genom att studenttillströmningen nu vänt och automatiken nu skall tillämpas så att säga i nedförsbacke försvinner underlaget för många av dessa unga lärares och forskares anställning. Detta bekymmer har funnits redan under innevarande budgetår, och för nästa budgetår slår det igenom med full styrka. Det innebär att många blir helt utan försörjning och får sluta vid universiteten samt att nyrekryteringen nästan helt stoppas.

Hur många personer som kommer att beröras är ännu omöjligt att få någon överblick över, eftersom timtilldelningen för nästa budgetår, åtminstone när jag försökte få fram uppgifterna, ännu inte är klar över hela fältet. Men några exempel från Lunds universitet kan illustrera att det sammanlagt tydligen kan komma att gälla ganska många anställning. Så har t. ex. pedagogiska institutionen för nästa år tilldelats endast ett extra lektorat mot sju för innevarande år, och antalet assistenttimmar har minskat med drygt 7 000. Det rör sig således om sex extra lektorat och sju assistenttjänster. Vid sociologiska institutionen är det fem extra lektorat och 8 000 assistenttimmar som försvinner, och engelska institutionen mister fyra lektorat och 4 500 assistenttimmar. Eftersom de extra

lektoraten ofta delas på två och assistenttimmarna fördelas på amanuens-tjänster, skulle det i de exempel som jag här anfört kunna gälla ett betydligt större antal personer än man kan tro vid en första konfrontation med siffermaterialet. Enligt uppgifter i pressen skulle det för Stockholms universitet gälla inte mindre än ungefär 300 personer. Totalt måste det alltså vara ett betydande antal personer som ser sin anställning och därmed i många fall sin försörjning och sina möjligheter att fullfölja sin utbildning flyga sin kos.

I ett särskilt yttrande till utskottsbetänkandet på denna punkt har utskottsminoriteten poängterat hur viktigt det är att försöka finna lösningar som möjliggör för så många som möjligt av de människor som det här gäller att stanna vid universiteten så att de åtminstone kan fullfölja påbörjad utbildning och forskning. I yttrandet har vi också motiverat varför detta är angeläget. Till de skäl som anges där kan läggas åtminstone ytterligare ett. Om det är så – och det tror jag att det är – att den nuvarande nedgången i studenttillströmningen är tillfällig och att kurvan om något är vänder uppåt igen, är det olyckligt om man gjort sig av med en stor del av de krafter som behövs för att klara utbildningen.

Man kan gå olika vägar för att klara av denna fråga. Man kan använda de medel som man sparar in genom den minskade studenttillströmningen för en ökad stipendiering. Man kan ge ökade resurser till pedagogiskt utvecklingsarbete och framställning av läromedel, och man kan, om man vill, minska undervisningsgruppernas storlek och därmed öka lärartät-heten. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att ta de initiativ som behövs.

Ett led i strävandena att i någon mån lätta trycket mot universiteten under 1960-talet var inrättande av universitetsfilialer i Karlstad, Växjö, Örebro och Linköping. Men det fanns också andra motiv. Strävandena att bredda rekryteringen till den högre utbildningen var ett. Önskan att stimulera utvecklingen i de regioner dit filialerna lokaliserades var ett annat. Vad man nu kan konstatera när det gått några år är att filialerna slagit väl ut. Många av de effekter som man önskade nå har man också uppnått, även om det inte saknats problem.

Med de erfarenheter man samlat bör man så småningom kunna gå vidare och sprida högre utbildningsanstalter även till ytterligare nya orter. En av U 68:s viktigaste uppgifter är att överväga detta, dvs. dels vilka orter som skall komma i fråga, dels vilka typer av utbildning som skall förläggas till respektive orter.

Ett av de misstag man gjorde, när man lokaliserade ut utbildningen till de nuvarande filialorterna var, tror jag, att man alltför mycket var fixerad vid den ämnesbundna avlastningseffekt som man förväntade sig att filialerna skulle ge. Men det var kanske ganska naturligt i det läge som man befann sig i när filialerna kom till och under deras första uppbygg-nadsår. Det var i första hand de ämnen till vilka anstormningen vid universiteten var störst som behövde avlastas, åtminstone på kort sikt. Men detta fick till följd att utbildningsutbudet vid filialerna under det första uppbyggnadsskedet nästan enbart kom att omfatta ämnen inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnesområdena. Fortfarande råder det en klar obalans i ämnesutbudet mellan humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen å ena sidan och naturvetenskapliga å den

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

andra. Detta är olyckligt. Ämnetsutbudet styr helt naturligt studievealet för de studerande vid filialerna på det sättet att många av studenterna som helst skulle ha ägnat sig åt naturvetenskapliga studier väljer humanistiska eller samhällsvetenskapliga utbildningsgångar av det enkla skälet att dessa utbildningar finns på orten.

På detta sätt bidrar filialerna till att förstärka den totala obalans som vi har i landet mellan naturvetenskaplig utbildning och utbildning inom övriga filosofiska fakulteter.

Detta är naturligtvis inte någon lyckad ordning. För att i någon mån rätta till snedheten i utbildningsutbudet och därmed främja rekryteringen till naturvetenskapliga studier även på filialorterna föreslår utskottsminoriteten i reservationer att studiekurser i kemi och fysik skall anordnas i Växjö och Karlstad. Vi stöder därmed ett krav som givits högsta prioritet på filialorterna och som framförts med stor skärpa av universitetskanslern i årets petita och som till yttermera visso i dagarna ånyo tagits upp i en skrivelse från universitetskanslersämbetet till utbildningsdepartementet. Det är således ett från olika håll omfattat angeläget krav som det gäller.

Med det sagda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna A 1 och 2 vid punkten 3. Under förutsättning av bifall till dessa reservationer yrkar jag också bifall till reservationerna D 1, 2 och 3 vid punkten 15.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! När riksdagen för ungefär ett år sedan behandlade frågan om anslag till högre utbildning och forskning, beklagade jag att 1968 års utbildningsutredning, U 68, lagt en förlamande hand över den utbildningspolitiska debatten i riksdagen och därigenom effektivt hindrar ett mera aktivt agerande. Även om detta i och för sig är rimligt och förståeligt är det inte desto mindre olyckligt.

Det leder ju till att riksdagen under årtal i det här fallet drygt ett halvt decennium inte har någon reell möjlighet att bedriva en övergripande utbildningspolitik inom denna sektor. Det framstår allt tydligare som en stor svaghet med vårt i allmänhet så gedigna utredningsväsende, att utvecklingen alltför ofta springer ifrån utredarna. Så är uppenbarligen fallet med U 68. Det blir också alltmer uppenbart att U 68 helt borde ha avstått från den lekperiod som stimulerades av 1968 års idéer och som resulterade i något besynnerliga debattskrifter och i stället omedelbart borde ha tagit itu med de konkreta och realistiska vardagsproblemen.

Ett omfattande och centralt utredningsarbete har därtill en tendens att sprida sin förlamande verksamhet till angränsande områden. Det är självfallet frestande för regeringspartiets utskottsrepresentanter att sätta upp stoppskylten "Utredning pågår, tillträde förbjudet" när oppositionen presenterar förslag som på något sätt tangerar U 68-problematiken. Respektablare argument är svåra att finna när det gäller att slakta motioner. Det gäller emellertid för riksdagen och visst inte bara för oppositionen — att inte låta sig passiviseras till den grad att den inte vagar ingripa alls när akuta problem uppstår — även om vi accepterar den

utrednings- och beslutsmetodik som vi tillämpar i vårt land.

Det brukar ju vara flitiga motionärer från oppositionssidan som mest besvärar av de pågående utredningarna, men frågan är om inte även regeringen allvarligt hämmas i sin verksamhet, om utredningarna blir långvariga och händelseutvecklingen på området i fråga är snabb. En speciell risk föreligger däri att en utredning genom att starta s. k. försöksverksamhet med olika slag av utbildningar – försöksverksamhet är ju alltid populärt och öppnar de flesta dörrar – föregriper de beslut om lokalisering som riksdag och regering senare skall fatta.

En arbetsgrupp inom U 68 skall i dagarna besluta om placering av viss yrkesteknisk utbildning. Det är viktigt att den då ser till att nya orter kommer i fråga. När det kommer till kritan kanske det inte blir så mycket mer att lokalisera ut på helt nya orter. Ett massivt och mångförgrenat utredningsarbete kan sålunda ställa till en del bekymmer för regeringen och binda den i planeringen.

Jag har gått igenom de senaste årens statsverkspropositioner, från 1968 och framåt, och granskat vad som står att läsa i den inledande översikten i bilaga 10 samt föredragandens yttranden under rubriken "Vissa gemensamma frågor" i vad gäller universitet och högskolor. Det studiet har styrkt mig i min uppfattning att utredningsmaskineriet lätt kan bli en black om foten även för uppdragsgivaren.

Även om man självfallet inte skall pressa detta material alltför hårt, finner man ändå åtskilligt som belyser den officiella utbildningspolitiken och som samtidigt utgör reflexer av händelseutvecklingen ute på det s. k. fältet. Jag skulle, herr talman, vilja påstå att dessa dokument tyder på att regeringen inte haft och inte har utvecklingen helt under kontroll. Mer eller mindre tillfälliga företeelser och stämningar slår lätt igenom i ett läge där den övergripande och långsiktiga planeringen lagts i händerna på en utredningskommitté av U 68:s typ. Resultatet kan inte bli annat än en liten ryckig och plottrig anpassningspolitik med siktet inställt på att reparera de värsta skavankerna eller blidka militanta men ofta ganska efemära opinioner. Händelseutvecklingen inom universitetsvärlden kan därför ganska lätt följas i statsverkspropositionerna.

Den första av den svit "statsverkare" som jag gått igenom andas idel tillförsikt: "Det högre utbildningsväsendets utbyggnad fortskrider plan enligt enligt statsmakternas beslut. Systemet med fasta studiegångar vid de filosofiska fakulteterna kombineras med en djupgående översyn av studie- och organisationsplaner. Det nya systemet kommer att väsentligt underlätta studenternas studieplanering och öka utbildningens effektivitet." Så käckt och så förtröstansfullt lät det alltså i januari 1968.

Introducerandet av PUKAS-systemet kan följas i statsrådsanförandena under de följande åren. Tolkningen av de inrapporterade resultaten är försiktig. Förra året noterades att studieresultaten för de aktiva heltidsstuderande var "på det hela taget relativt tillfredsställande", även om resultaten låg under de av statsmakterna angivna riktpunkterna, som det hette – en formulering som fyller alla de anspråk på vaghet som det politiska språket rymmer och kanske ibland kräver. Resultaten mäts i studietider, och de som har att ta ansvaret för utbildningen får sina bestämda förhållningsorder: "Jag vill erinra om att det åligger myndig-

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

heterna att, om de faktiska studietiderna inte motsvarar de angivna riktlinjerna, vidta åtgärder för att man skall komma till rätta med detta förhållande, t. ex. göra förändringar i studieplaner eller i utbildningens uppläggning." Eller i klartext: Skär ner kursfordringarna så att genomströmningshastigheten kan hållas uppe på en hög nivå!

I årets statsverksproposition heter det att studieresultaten under läsåret 1970/71 inte visar några större skillnader jämfört med föregående år, vilket verkligen inte gör läsaren särskilt klok. Den myndiga anvisningen från föregående år om plikten att vidta åtgärder om studietiderna inte motsvarar riktlinjerna upprepas ordagrant. Jag skall emellertid, herr talman, inte nu gå närmare in på PUKAS-problematiken, eftersom den kommer att behandlas utförligare senare i vår.

Under den tid U 68 hållit på med sitt utredningsarbete har den kvantitativa utbyggnaden av den högre utbildningen varit betydande. Denna utbyggnad gäller såväl inrättandet av nya tjänster som en ökad tillströmning av studerande. Vad den senare gäller måste man beklagligtvis konstatera att utvecklingen inger stor oro. Den trygga formuleringen från 1968 års statsverksproposition – den passus om den planliga utbyggnaden som jag nyss citerade – har man inte haft någon användning för i de följande. Utvecklingen har tvärtom gått andra vägar än de utstakade och de önskvärda.

År 1969 konstaterades att tillströmningen av studerande var betydligt större än vad som tidigare beräknats. Ökningen hade varit särskilt stark inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna. Tillströmningen till den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten var däremot mindre än vad man tidigare kalkylerat med.

I den statsverksproposition som presenterades 1970 noterades en fortsatt ökning av antalet studerande, relativt sett mest inom den samhällsvetenskapliga fakulteten.

Följande år möter vi någonting alldeles nytt: en minskning i antalet nyinskrivna jämfört med det föregående året. En dämpning av den våldsamma expansionen var i och för sig inget att beklaga sig över, men det förhållandet att det främst var den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten som drabbades av minskning var ägnat att inge oro. Andelen nyinskrivna inom denna fakultet hade under 1960-talet sjunkit från 30 procent till bara 15 procent av det totala antalet vid de fria fakulteterna. Denna utveckling är, säger föredragande statsrådet, mindre tillfredsställande. Hur skall man då bryta denna trend? Statsrådet hänvisar till att man undersöker möjligheten att ändra på denna utveckling inom UKÄ och naturligtvis – inom U 68.

Från UKÄ:s sida kom åtminstone detta förslag, som rimligtvis skulle leda till en ökning av antalet naturvetare, nämligen att man skulle anordna studiekurser i fysik och kemi vid universitetsfilialerna, som ju i stort sett bara har humanistisk och samhällsvetenskaplig utbildning. Det förslaget föll dock de ansvariga i utbildningsdepartementet i smaken. Det avvisas med hänvisning till att pågående utredningsarbete – återigen U 68 – inte bör föregripas. Det är inte utan att man som motionär känner igen det argumentet från diverse utskottsbetänkanden. Ännu en gång är det alltså U 68 som får utgöra hinder för en nödvändig åtgärd. Folkpartiets

representanter i utbildningsutskottet har inte funnit det vara rimligt att avvakta U 68:s förslag. Vi stöder därför den motion – med herr Fiskesjö som första namn – som följer upp UKÄ:s äskande om en utbyggnad av filialerna i Karlstad och Växjö med studiekurser i fysik och kemi. Det finns också anledning att notera det uttalande som 1971 års riksdag gjorde i frågan om utbildningsutbudet vid filialerna, nämligen att det är väsentligt att vidga ämnesuppsättningen vid filialerna. Det uttalandet av en enhällig riksdag har uppenbarligen förklingat ohört i kanslihuset. Eftersom herr Fiskesjö nyss har berört den här frågan ganska utförligt skall jag inte ta upp kammarens tid med att ytterligare diskutera den.

Den kvantitativa utvecklingen har emellertid inte bara lett till en ogynnsam relation mellan å ena sidan matematisk-naturvetenskapliga ämnen och å andra sidan humanistiska och samhällsvetenskapliga, utan den har också lett till betydande svårigheter för de examinerade att få arbete, ett problem som redan är allvarligt men som hotar att bli direkt krisartat om några år. Man finner i de senaste statsverkspropositionerna inget av den oro och ängslan som de studerande hyser. Tvärtom präglas dessa propositioner av tillförsikt eller kanske t. o. m. aningslöshet. I 1971 års "statsverkare" finns problemet berört, men kommentaren vittnar inte om någon mera störd sinnesro bland de ansvariga inom departementet. Det kan inte uteslutas, heter det, att "den kraftiga expansionen kan komma att medföra vissa anpassningssvårigheter på kort sikt".

"Vissa anpassningssvårigheter på kort sikt" – ja, så kanske man ser det i ett makroperspektiv inom departementet, men för den enskilde framstår detta nog som ett något makabert understatement. Svårigheten att efter många års studier få ett arbete som i rimlig grad svarar mot yrkesförberedelserna får inte bagatelliseras. För många är situationen närmast katastrofal.

Man får inte heller se arbetsmarknadssituationen enbart som ett sysselsättningsproblem för de redan examinerade eller för dem som snart är färdiga med sina studier. Effekterna sprider sig ned i utbildningssystemet och tar sig uttryck i en minskad motivation bland framför allt de av gymnasieskolans elever som går på de treåriga teoretiska linjerna. Ängslan, håglöshet och osäkerhet i fråga om de fortsatta studierna blir allt vanligare. En undersökning som nyligen utförts av Lärarnas riksförbund bekräftar att intresset för skolan bland eleverna minskat påtagligt under de senaste åren.

Ett försämrat arbetsmarknadsläge för de långtidsutbildade kommer därtill ofelbart att få sina konsekvenser för rekryteringen till universitet och högskolor. En viss dämpning av tillströmningen är självfallet den mest uppenbara effekten, och den kan i och för sig vara välkommen, men osäkerheten inför framtiden och rädslan för dryga studieskulder kan därtill lätt leda till att ungdomar från hem med mindre av studietraditioner och med svagare ekonomi i högre grad än andra drar sig för att ta de risker det innebär att offra år och pengar på en studieinvestering med så osäkra framtidsutsikter. Resultatet blir i så fall en ännu snedare rekrytering i socialt avseende.

Jag tog upp denna problematik i en enkel fråga till statsrådet Moberg i början av 1971 års höstsession och frågade om man i departementet var

beredd att undersöka om den minskade inskrivningen hösten 1971 fått den befarade effekten. Herr Moberg ställde sig inte avvisande, och jag skulle nu vilja fråga, om undersökningen blivit av och vilket resultat den i så fall givit.

En tredje effekt av den starka minskningen av nybörjarstuderande är de svårigheter som uppstått och som i än högre grad kommer att uppstå för de lärare och forskare vid universiteten som inte har ordinarie anställning. Alarmerande rapporter har synts i tidningarna de senaste dagarna. Jag skall emellertid inte ta upp mera tid med den saken, eftersom herr Fiskesjö också har berört frågan. Detta innebär inte bara allvarliga svårigheter för många enskilda personer utan kan också få ogynnsamma konsekvenser för många forskningsprojekt, som de kan få lämna då de inte längre kan få anställning som extra lärare, assistenter eller amanuenser. Representanter för de icke-socialistiska partierna i utskottet har i ett särskilt yttrande fäst uppmärksamheten på detta och uttryckt den förhoppningen att, som det heter, "statsmakterna försöker finna lösningar som möjliggör att flertalet av de berörda forskarna och lärarna kan beredas fortsatt anställning eller på annat sätt ges möjligheter att fullfölja pågående utbildning och forskning". Jag hoppas verkligen att man inom departementet tar detta problem på allvar och gör en rejäl insats för att lösa det. Situationen är mycket oroande.

Som jag antydde inledningsvis kan man genom att i ett sammanhang studera statsverkspropositionerna få en ganska god bild av utvecklingen så som den sett sig i perspektiv från kanslihuset. Frågan om den kvantitativa utbyggnaden har dominerat kommentarerna, men det finns också annat att notera – både sådant som står att läsa och sådant som inte finns omnämnt. Den proposition som lämnades i januari 1968 andades idel lugn och tillförsikt – utbyggnaden fortsätter i överensstämmelse med föreliggande planer, heter det.

I det följande – den statsverksproposition som kom 1969 – har revoltstämningarna med kårhusockupationen i Stockholm som effektfull klimax satt sina spår: Utvecklingen visar att problemen rörande samverkan mellan studerande, lärare och övrig personal måste ägnas ökad uppmärksamhet, heter det. FNYS sätts i verket och ägnas uppmärksamhet även i de följande årens "statsverkare". Försöksverksamheten förlängs undan för undan. I den senaste – den som vi behandlar – lyser den dock med sin frånvaro. Debatten tycks i stället ha flyttat över till övre högra hörnet på sidan 2 i Dagens Nyheter. Den följetong under temat "Vem lurar vem?" som gått under våren visar med all önskvärd tydlighet, att de glada parollerna från slutet av 1960-talet inte varit så alldeles lätta att omsätta i den praktiska verkligheten. Och på nytt besannas den förre utbildningsministerns uppfattning om verkligheten som vår främsta fiende.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna A 1 och A 2 vid punkten 3.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Begränsningen av utgiftsökningarna i årets statsbudget i vad det gäller utbildnings- och kulturområdena är nästan järnhård. Visserligen stiger utgifterna med många miljoner kronor, men det är

praktiskt taget bara följd av dels genomförandet av redan beslutade reformer, dels automatiken i kostnadsökningarna. Föga utrymme har kunnat ges åt fortsatt reformarbete och åt nyskapelser.

Skolöverstyrelsens chef säger att det här räcker inte för kvalitetshöjningar, och universitetskanslern framhåller att för universitetens och högskolornas del blir nästa budgetår ett bister år, då det verkligen gäller att utnyttja och vid behov hårdhänt omfördela resurserna från ett ändamål till ett annat. En representant för forskningen menar att helhetsbilden av svensk forskning nu kan komma att präglas av stagnation eller tillbakagång.

Så blir det — det måste nog smärtsamt konstateras — för utbildning, forskning och kultur, dessa viktiga fundament i en statsbyggnad, när samhällsekonomin går på sned.

Detta sagt allmänt om högre utbildning och forskning i nuläget. Så raskt över till en detaljpunkt.

Vid det avsnitt som vi nu behandlar har fogats en reservation, A 3, angående dispositionen av tilldelade medel. Till den kan sägas följande. För det första är reservationen inte avgiven bara av mig utan också av fru Sundberg; ett missöde har gjort att hennes namn inte har kommit med i trycket. För det andra tar reservationen inte upp någon i och för sig alltför stor sak i det väldiga komplexet högre utbildning och forskning, som för närvarande mest utmärks av stopp i inrättandet av professurer, utomordentligt beklagligt men tyvärr nog nödvändigt.

Reservationen tar dock sikte på en ur principiell synvinkel icke oväsentlig sak, nämligen friheten att disponera medel för undervisningstimmor för att i stället köpa tekniska hjälpmedel till undervisningen, när detta kan bedömas riktigt och undervisningsfrämjande. Utbildningsdepartementet vill dels att Kungl. Maj:t skall bestämma över detta från fall till fall, dels att rätten till inköp skall begränsas till sådana tekniska hjälpmedel som tagits fram av den s. k. TRU-kommittén; för övrigt nu snart hädangången i sin första inte helt lyckade skepnad.

Sådana begränsningar är, synes det oss, inte tolerabla, och den uppfattningen delas av universitetskanslersämbetet. De ansvariga vid de enskilda läroanstalterna måste anses kapabla att själva fatta beslut om utbyte utan att behöva springa till Kungl. Maj:t som något slags förmyndare i varje enskilt fall. Valfriheten får vidare inte begränsas till det material som TRU-kommittén lyckats framställa. Mycket av det materialet har dessutom inte blivit bedömt som särskilt förtjänstfullt — om jag nu uttrycker mig milt.

Läroanstalterna skall givetvis själva kunna välja de tekniska hjälpmedel som de finner bäst, var dessa än står att få. Alla monopol är av ondo, och ett monopol för TRU-kommittén är likaledes av ondo.

Herr talman! Jag ber att yrka bifall till reservationen A 3 vid punkten 3.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Ofta sägs utbildningspolitikens syfte vara att skapa ökad jämlikhet. Om man ställer detta påstående mot den sociala rekryteringen till högre utbildning måste man fastslå att det är illa ställt med

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

Vissa gemensamma
frågor

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

jämlikheten!

U 68:s rapport "Val av utbildning och yrke" ger åtskilliga fakta om den sociala snedrekryteringen till den högre utbildningen. Medan nära 80 procent av ungdomarna från socialgrupp 1 skrevs in vid universitet och högskolor läsåret 1968/69 var motsvarande siffror endast 9 procent från socialgrupp 3 och 20 procent från socialgrupp 2. Detta är ändå inte hela bilden. Man måste följa hela studiebildens, och den sociala skevheten förstärks exempelvis i fråga om studerande i medicin och juridik.

I motionen 501 har vänsterpartiet kommunisterna aktualiserat problemet med den sociala snedrekryteringen. Utbildningsutskottet säger att det inte har varit möjligt att utröna vad som åsyftas med utbildningskungörelsen samt att åldershinder är obekanta, varför utskottet har avstyrkt motionen. Så långt torde utskottet ha rätt att inga formella förbud finns för arbetarklassen eller äldre att söka sig till högre utbildning, men olika behörighetsbestämmelser utgör hinder. Detta bekräftas för övrigt av kompetensutredningen.

Förutsättningarna för äldre att skaffa sig högre utbildning är ännu mindre än för ungdomarna från socialgrupp 3. Vad det handlar om är givetvis att ge arbetarklassen *reella möjligheter* att bli delaktig i den högre utbildningen. Den frågeställningen kan man inte komma förbi med hänvisning till formella brister i ett motionsyrkande. Om det bara gällt motionens utformning hade naturligtvis motionärerna fått formulera sig på annat sätt vid ett kommande tillfälle.

Men det är inte detta det handlar om. Det avslöjar utskottet i sin egen skrivning:

"Utbildningspolitiken i vårt land har sedan länge varit inriktad på att alla barn och ungdomar skall ges samma reella möjlighet till utbildning oberoende av social, ekonomisk och geografisk bakgrund. Reformerna har resulterat i att antalet studerande från socialt och ekonomiskt mindre gynnade miljöer ökat kraftigt. Studiemöjligheterna för vuxna har successivt byggts ut. De studiesociala åtgärderna har fått en utjämnande effekt på rekryteringen till universitet och högskolor."

Vad det handlar om är, såvitt jag förstår, att utskottet förnekar den snedrekrytering som varje företagen undersökning fastslår.

Mot utskottets påstående om utjämnande effekt på rekryteringen till universitet och högskolor står följande slutsats i U 68-rapporten "Val av utbildning och yrke":

"Detta förhållande, att klyftan mellan olika sociala klasser med hänsyn till *individernas möjligheter* att skrivas in vid universitet och högskolor synes ha minskat, kan dock inte dölja det faktum, att *som social klass eller socialt skikt* har socialgrupp I vunnit mera på expansionen — — än socialgrupp II som i sin tur vunnit mera än socialgrupp III."

U 68-rapporten styrker sina påståenden med siffror och tabeller. Utbildningsutskottet har uppenbarligen fel i sin slutsats.

I reservationen A 4 hävdar jag att företagna undersökningar bekräftar motionens påståenden om social snedrekrytering och menar att även om man anser att inga formella bestämmelser finns som utgör hinder för högre utbildning, så är det befogat med åtgärder för att bryta den sociala

snedrekryteringen och öka arbetarklassens möjligheter till utbildning på alla områden. Att ge detta till känna för regeringen borde inte stöta på några formella hinder. Men vill man inte se och erkänna den sociala snedrekryteringen så är naturligtvis inte åtgärder befogade för att bryta denna!

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen A 4.

Vad beträffar yrkandet i motionen 501 rörande läromedel hänvisar utskottet till läromedelsutredningens betänkande, som nyligen avlämnats, och menar att innan detta utredningsarbete prövats inga diskussioner om ny utredning bör tas upp. Jag tror också att läromedelsutredningens betänkande kan bli betydelsefullt för diskussionen om läromedelsmarknaden, men motionsyrkandet går utöver läromedelsutredningens arbete. I motionen förordas både åtgärder för att stoppa spekulativen på läromedelsmarknaden och större valfrihet och kombinationsmöjligheter i syfte att underlätta kritiska studier.

Läromedelsutredningen framlägger material som understryker behovet av att stoppa spekulativen inom läromedelsmarknaden. I betänkandet sägs bl. a.:

”Inom vissa områden av läromedelsmarknaden är företagskoncentrationen så stark att man kan tala om monopolistiska tendenser.”

Det konstateras vidare att ”läroböcker för grundskolan och gymnasiet i genomsnitt alltid är för förlagen framgångsrika projekt”, och detta är ganska naturligt när förlagen, som det heter, ”tvingats” kalkylera ”fullt täckningsbidrag redan på den första upplagan” beroende på de täta läroplansreformerna.

Enbart Esselte- och Bonnierkoncernerna svarar för en tredjedel av läromedelsmarknaden, medan statliga och kooperativa företag svarar för den blygsamma siffran av 8 procent.

Jag tror att de åtgärder läromedelsutredningen förordar är alltför otillräckliga för att stoppa spekulativen.

När det sedan gäller frågan om ökade möjligheter för skolarbetarna till större valfrihet och kombinationsmöjligheter i syfte att underlätta kritiska studier, så handlar det här om att begränsa den traditionellt borgerliga dominansen i undervisningen.

Denna problemställning har jag för någon tid sedan haft tillfälle att diskutera med utbildningsministern här i kammaren, och jag skall inte i dag leverera exempel på den borgerliga indoktrineringen i läroböckerna.

Låt mig ändå erinra om att skolöverstyrelsen helt nyligen haft att yttra sig i ett ärende, där ett försök från lärare att ge annan belysning av ett aktuellt skeende stämplats som tjänstefel från en länsskolnämnd.

Det borde vara angeläget för hela arbetarrörelsen och progressiva krafter i övrigt att ta itu med den borgerliga dominansen inom utbildningen.

Utifrån det rådande läget på detta område, och då läromedelsutredningens förslag är alltför begränsade, har jag i en reservation förordat utredning om hur spekulativen på läromedelsmarknaden skall stoppas samt om ökad valfrihet och bättre kombinationsmöjligheter i fråga om läromedel i syfte att underlätta kritiska studier.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen A 5.

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Herr talman! Utbildningsutskottets betänkande nr 4 upptar 18 punkter. I tre av dessa finns sammanlagt sju reservationer. Jag har då inte räknat konsekvensreservationerna under punkten 15. Dessutom finns två särskilda yttranden. Här föreligger således en betydande grad av enighet. De flesta reservationerna, nämligen fem av de sju, finns under punkten 3, som vi nu diskuterar.

Jag skall för att vinna tid bara kortfattat kommentera reservationerna och inte ta upp de många synpunkter som de föregående talarna har framfört. Ett ytterligare skäl för att inte ta upp dessa frågor är att vi får en särskild debatt om UKAS framöver i kammaren, och då kan det finnas anledning att återkomma till en del av de problem som de föregående talarna tog upp.

Vad då först beträffar undervisningen vid universitetsfilialerna har utskottets behandling här föranlett två reservationer från den borgerliga sidan. Beträffande denna undervisning vid filialerna - närmare bestämt rör det studiekurser i kemi och fysik i Växjö och Karlstad - så är först att notera att universitetskanslersämbetet i sina petita för budgetåret 1972/73 äskar att studiekurser i kemi och fysik skall komma till stånd i Växjö och Karlstad. I statsverkspropositionen säger föredragande statsrådet sig inte vara beredd att nu ta ställning till universitetskanslersämbetets förslag i det här avseendet. Som skäl härför hänvisar statsrådet till att U 68 nästa budgetår, dvs. 1972/73, kommer att lägga fram förslag om bl. a. dimensionering och lokalisering av den högre utbildningen. Utskottet delar statsrådets uppfattning att U 68:s förslag bör avvaktas.

När motionärerna i motionerna 344 och 702 vill att studiekurser i fysik och kemi skall ordnas i Karlstad och Växjö och då bl. a. hänvisar till det önskvärda i ökad naturvetenskaplig utbildning som balanserar de humanistiska och samhällsvetenskapliga sektorerna, kan man i och för sig instämma i det önskvärda i en bättre balans mellan naturvetenskap å ena sidan och humaniora och samhällsvetenskap å den andra sidan. Av detta följer emellertid inte att man behöver instämma i motionärernas specificering i tid och rum.

När man nu börjar närma sig att fylla de sista ämnestomrummen, och särskilt då detta gäller de relativt dyra laborativa ämnena, kan det vara rimligt att Kungl. Maj:t avvaktar och åtminstone vill se U 68:s förslag, innan nya lokaliseringar beslutas.

Det har ju för övrigt, förutom spridning av utbildningen - dvs. lokalisering -, också diskuterats en hel del om profilering. Med det menar man att ge vissa utbildningsorter en viss inriktning. Skall vi försöka profilera också, så blir det än viktigare att få en överblick över hela fältet. Och vi kanske behöver beakta en viss profilering i vårt lilla land med de begränsade resurser vi har.

Det kan ju hända att om en ort V - ja, det är en ren tillfällighet att jag använder symbolen V, och det behöver inte alls tydas som Växjö - redan har humanistisk och samhällsvetenskaplig utbildning, så kanske en ort X

och/eller en ort Y i samma landsdel befinnes lämpligare att få naturvetenskaplig utbildning, måhända i kombination med någon specialhögskola eller annan postgymnasial utbildning med t. ex. teknisk inriktning.

Till vad jag nu sagt skulle jag också vilja lägga, att det hos universitetskanslersämbetet helt nyligen har gjorts sammanställningar, som tyder på en del svårigheter att fylla de redan tillgängliga platserna i vissa laborativa naturvetenskapliga ämnen, främst fysik. Det finns alltså som jag nämnt, herr talman, skäl att för tillfället vara försiktig med inrättandet av studiekurser i de ämnen och på de platser som nu är i fråga.

Sedan går jag över till medelsdispositionen vid universitet och högskolor, där herr Nordstrandh ensam har en reservation. Universitetskanslersämbetet har i sina petita för 1972/73 fört fram förslag om en friare användning av de medel som ställs till läroanstalternas förfogande, t. ex. möjlighet att byta ut medel för undervisningstimmar mot resurser för inköp av olika typer av tekniska hjälpmedel, med andra ord möjlighet att byta ut personalresurser mot materielresurser.

Föredragande statsrådet vill med hänsyn till pågående utredningsarbete om programbudgetering inte nu utvidga möjligheterna att byta ut personalresurser mot materielresurser utan vill endast låta detta tills vidare gälla de materiel, t. ex. videoband, som tagits fram i samband med försöksverksamheten med radio och TV i utbildningen. Även i en del andra fall hör efter Kungl. Maj:ts prövning viss utbytbart kunna medges.

Utbildningsutskottet delar statsrådets uppfattning i denna fråga med hänvisning till försöksverksamheten med programbudgetering. Det kan i anslutning till detta vara skäl att påminna sig de ökade möjligheter till friare medelsdisposition som driftkostnadsanslagens införande inneburit. Det bör också erinras om att försöksverksamheten med programbudgetering vid Chalmers skall fortsätta och utvidgas till tekniska fakulteten i Linköping läsåret 1972/73. De försöken kan också ses som ökade möjligheter för de lokala krafterna att inom respektive ramar disponera medel.

Innan man går vidare bör nu pågående och beslutade försöksverksamhet utvärderas, och detta gör att försiktighet är tillräddlig med nya utvidgningar. Det är kanske inte heller ur vägen att de som nu talar varmt för ökad frihet för läroanstalterna beträffande medelsdispositionen frågar sig om läroanstalterna i alla avseenden önskar detta. Det är nämligen inte bara fråga om frihet för läroanstalterna utan också om ansvar för avvägningar inom de ramar som högre myndigheter sätter, och detta ansvar kanske läroanstalterna ibland inte uppfattar som så lustbetonat. Vissa erfarenheter från utskottets arbete med statsverkspropositionen detta år kan ge anledning till funderingar i en sådan här riktning.

Under punkten 3 finns sedan ytterligare två reservationer, båda av herr Berndtson i Linköping och med anknytning till motionen 501. Han har tidigare talat för dessa reservationer. Den ena rör, som har framgått av herr Berndtsons anförande, den sociala rekryteringen till högre utbild-

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Fredagen den
14 april 1972

Vissa gemensamma
frågor

ning, och den andra behandlar läromedelsmarknaden. Det vore ytterligt frestande att ta upp dessa båda, som jag anser, viktiga områden till en grundlig behandling. Tiden medger dock inte detta den här gången, och jag hoppas att det finns möjlighet att återkomma.

När det gäller den sociala rekryteringen är utskottet överens med motionärerna om för det första att socialgrupp 3 är klart underrepresenterad vid universitet och högskolor och för det andra att det är önskvärt att bryta denna underrepresentation. Utskottet är däremot inte överens med motionärerna när det gäller medlen att nå detta mål. Motionärerna och reservanten menar nämligen att det krävs lagstiftning, som tillförsäkrar alla rätt till utbildning. Så står det i handlingarna, men i talarstolen uttryckte herr Berndtson detta litet annorlunda. Han talade nämligen om att det gäller att ge arbetarklassen reella möjligheter. Det är någonting annat. Om herr Berndtson anser det, kanske vi kan komma närmare varandra. Utskottet har ju att ta ställning till det skrivna förslaget. Jag skall inte gå in på formuleringarna i motionen. Herr Berndtson antydde själv att de inte var så välfunna.

Utskottet menar att deklarationen om rätt till utbildning inte löser de svåra uppgifter ett samhälle står inför som arbetar på att göra den rätten reell. Det behövs i stället mera handfasta bestämmelser än allmänna deklarationer, bestämmelser med högst påtagliga ekonomiska konsekvenser. Det innebär ett mödosamt och resurskrävande arbete att förverkliga målsättningen om en jämnare geografisk och socialekonomisk sammansättning av de studerande vid universitet och högskolor. Det problemet löser man inte med deklarationer i allmänna ordalag.

I vad gäller läromedelsmarknaden vill jag till slut helt kort erinra om läromedelsutredningens förslag, som håller på att remissbehandlas. Utredningen har tagit upp dels prisfrågor och objektivitetsproblem, dels frågan om inflytande i detta sammanhang för dem som arbetar i skolan genom förslagen om hur den kommunala läromedelshanteringen skulle ske. De aspekterna, som motionärerna också har tagit upp i sin motion, tycker jag borde vara väl tillgodosedda genom den nyss avslutade utredningen, och det finns därför enligt vårt sätt att se inte något skäl att nu omedelbart starta en ny utredning.

Herr talman! Med dessa korta kommentarer till reservationerna och det särskilda yttrandet ber jag att få yrka bifall till utbildningsutskottets hemställan i punkten 3.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Vad beträffar diskussionen om tilldelade medel vill jag säga till herr Gustafsson i Barkarby, som återgav motiveringen för utskottets ställningstagande, att det gäller två olika saker här: dels att läroanstalterna skall behöva gå till Kungl. Maj:t i det enskilda fallet om de vill göra ett utbyte, dels att läroanstalternas valmöjligheter beträffande teknisk läromedelsmateriel skall vara begränsade till att ta sådant som TRU-kommittén framställt.

Nu säger herr Gustafsson att de enskilda läroanstalterna inte är särskilt pigga på att ta ansvaret att själva få välja, och därför måste Kungl. Maj:t begränsa möjligheterna på två sätt. Jag tror det är en total

missuppfattning i bedömningen av vad läroanstalterna vill göra. De är säkerligen beredda att ta det ansvaret utifrån de bedömningar som de själva kan göra av behovet av sådant utbyte; de kan bedöma bättre än vad Kungl. Maj:t kan göra.

Jag vill också erinra om att universitetskanslersämbetet, som väl får anses vara sakkunnigt på detta område, självt har föreslagit att utbytet skulle kunna ske på det fria sätt som reservationen går in för.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag har i och för sig inte behov av någon längre polemik mot herr Gustafssons i Barkarby balanserade inlägg. Han var överens med mig om att det är i högsta grad önskvärt med en bättre balans mellan utbildningen inom naturvetenskaplig fakultet å den ena sidan och utbildningen inom övriga filosofiska fakulteter å den andra. Han anser emellertid att man kan skjuta på problemet ytterligare en tid framöver i avvaktan på förslag från U 68. Jag vill bara erinra om att det innebär att vi då under ytterligare ett antal år låter ytterligare ett antal studenter felutbilda sig – som jag ser det – alldeles i onödan.

Vad beträffar hänvisningen till U 68 kan man väl erinra om att en av de fyra ledamöterna i U 68 är universitetskanslern som, inte bara i petita utan även på annat sätt, starkt har understrukt kravet på en utbyggnad av naturvetenskaplig utbildning vid universitetsfilialerna.

Sedan nämnde herr Gustafsson i Barkarby att det varit vissa svårigheter att fylla platserna. Detta gäller såvitt jag vet särskilt de spärrade delarna av naturvetenskaplig utbildning vid universiteten. Det är riktigt; vi har haft en tendens åt det hållet, en tendens som jag tycker är beklaglig. Men desto angelägnare är det ju då att man etablerar dessa ämnen vid filialerna och försöker fånga upp det intresse för naturvetenskapliga studier som finns inom dessa filialers upptagningsområden.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafsson i Barkarby säger att utskottet är överens med motionärerna, men hur skall då den som läser utbildningsutskottets betänkande kunna komma till den slutsatsen? Utskottets skrivning är det enda läsaren har att ta ställning till. Men jag noterar ändå med tillfredsställelse herr Gustafssons uttalande om att han är enig med mig om behovet av en eller annan åtgärd.

Vad sedan gäller motionen kan sägas att eventuella formella brister lätt kan korrigeras vid nästa motionstillfälle, men det är naturligtvis svårare att korrigera ett ställningstagande, där utskottet faktiskt påstår att utbildningspolitiken haft en utjämnande effekt på rekryteringen till den högre utbildningen. Men jag tror nog att man inte heller härvidlag kan undgå att ändra attityd.

Läromedelsutredningen föreslår en rad åtgärder: ökad aktivitet hos och förbättrad samordning mellan de samhällsägda läromedelsföretagen, ökat produktionsstöd inom vissa bristområden, åtgärder i syfte att sänka kostnaderna främst för tryckta läromedel, förbättrad information om läromedel, förbättrad prisövervakning och en effektivare inköpsorganisation. Men man behöver inte vara särskilt kritisk för att fråga sig om dessa

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

åtgärder verkligen är tillräckliga för att åstadkomma en avgörande förändring. Bryter man därmed de monopolistiska tendenser som läromedelsutredningen själv har pekat på? När det gäller objektiviteten kan starkt ifrågasättas om läromedelsutredningens förslag om inrättande av en läromedelsnämnd inom SÖ för prövning av läromedlens objektivitet innebär någon avgörande förändring jämfört med nuvarande förhållanden. Givetvis skall läromedelsutredningens förslag grundligt prövas och varje positiv tanke tillvaratas, men det får inte bli så att alla förslag till betydelsefulla förändringar inom läromedelsområdet avvisas med hänvisning till det betänkande som nu har framlagts.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag uttryckte mig kanske inte riktigt så som herr Nordstrandh försökte referera mig. Jag sade inte att läroanstalterna inte skulle vara pigga på att få större frihet och att de önskade att gå till Kungl. Maj:t i en rad detaljer. Jag sade bara att läroanstalterna på den här punkten ibland kanske är litet kluvna. Det är bra att få resurser och att ha frihet att bruka dessa. Men ibland vill man ha bättre resurser och är inte alltid så redobogen att inom den ram man fått själv göra de ibland hårda avväganden som behövs.

Man har beklagat sig över att U 68 lägger en förlamande hand över allting — det var många i den inledande debatten som sade så — men, herr Fiskesjö, om utredningar tillsätts, vilket man från borgerligt håll ofta är pigg på att göra, är det väl rimligt att man väntar på utredningens resultat. Då skall man inte framföra anklagelser och säga att systemet lägger en förlamande hand över allting.

För herr Berndtson i Linköping vill jag framhålla att jag inte sade att utskottet i allt var överens med motionärerna. Jag sade att utskottet kunde instämma med motionärerna i två avseenden, och dessa specificerade jag mycket noga.

När det sedan gäller läromedelssidan vore det kanske klokt, om man först tittade litet på läromedelsutredningens förslag. Om de åtgärder som denna föreslår är tillräckliga eller inte kan bara framtiden utvisa genom en praktisk prövning.

Vad objektiviteten beträffar ger de förslag som framlagts bl. a. kommunerna större frihet när det gäller att inköpa läromedel. Genom förslagen har man också tillförsäkrat "skolarbetarna" — som herr Berndtson uttrycker sig — ett betydande inflytande på den kommunala hanteringen, varför jag tycker att herr Berndtsons önskemål i det avseendet har tillgodosetts.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till herr Gustafsson i Barkarby säga att det gärna blir så att regeringssidan hänvisar till sittande utredningar när det passar, men när det inte passar har man ingenting emot att gå förbi dem. Det blir således tillfälligheterna som avgör i vad mån utredningen lägger en förlamande hand över reformverksamheten eller ej.

Jag vill erinra om att även majoriteten i utskottet går med på en viss utbyggnad av utbildningen vid filialerna, nämligen med ämnet matematisk statistik. Någon principfråga kan det följaktligen inte gälla här.

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig anta, herr Gustafsson i Barkarby, att de enskilda läroanstalterna tycker det är så svårt att själv göra vissa val att man kanske skulle vilja väja för det. Jag tror inte de uppfattar det så, men låt oss alltså anta det. Från detta är väl ändå steget mycket långt till att anstalterna säger: Låt oss gå till Kungl. Maj:t, låt oss få Kungl. Maj:t som förmyndare som får göra valen åt oss.

Jag tror det är helt felaktigt att anse detta om enskilda läroanstalter.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s) kort genmäle:

Får jag, herr talman, till herr Fiskesjö bara säga, att man naturligtvis ibland kan gå förbi en sittande utredning, medan man ibland inte gör det. Det är självklart en bedömning från fall till fall. Ibland anses det lämpligt, efter överväganden för och emot, att man går förbi en utredning, men ibland är detta inte lämpligt. Det finns alltså ingen s. k. idiotautomatik här. Varken jag eller någon annan från utskottsmajoritetens sida har hävdats att man alltid handlöst skulle gå på uttalandet att det sitter en utredning, låt oss vänta. Så säger vi dock när det anses befogat. Jag anser det i detta fall befogat att man väntar på U 68 när man skall ta de sista stegen och fylla de sista ämnestomrummen, så att man inte lokaliserar eller profilerar fel.

Herr Nordstrandh säger att de enskilda läroanstalterna kan tycka det är svårt att göra val, men de kommer i varje fall inte att vilja gå till Kungl. Maj:t och begära råd.

Jag har aldrig sagt något sådant. Jag har sagt att ibland kan det verka som om de enskilda läroanstalterna inte är så intresserade av ansvaret för avvägningen. Däremot är de väl intresserade för friheten att bruka medlen.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafsson i Barkarby tog tyvärr tillbaka litet av det positiva i sitt första anförande beträffande åtgärder för att bryta den sociala snedrekryteringen. Låt mig erinra om att i propositionen 84 angående gymnasieskolans kompetensvärde, som just i dagarna lämnats till riksdagen, redovisas ytterligare material för denna debatt. Propositionen bygger på kompetensutredningens huvudbetänkande. Där diskuteras behovet av att konstruera ett behörighetssystem som öppnar vägen till högre studier för studielämpliga men nu formellt obehöriga personer. Utbildningsutskottets betänkandet ryggas för att ta denna diskussion. Det är beklagligt, men det blir säkert tillfälle att återkomma.

I den aktuella propositionen anföras för övrigt att för många utbildningsvägar inom grundskolans kompetensområde förekommer andra villkor: åldersbestämmelser, förpraktikkrav, krav på vissa anlag och färdigheter osv.

Behörighetskungörelsen – för en sådan finns väl ändå herr Gustafsson – visar att det föreligger behov av att undanröja varje hinder som kan finnas för att alla skall kunna få en utbildning som motsvarar deras förutsättningar.

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Man skulle kanske tycka att det inte finns mycket att säga om universitetsfilialerna efter den diskussion som har varit här i dag, men inte minst mot bakgrund av den skrivelse som har gått från universitetskanslersämbetet till Kungl. Maj:t, där man begär utökade utbildningsmöjligheter i Karlstad och Växjö, vill jag gärna lägga fram några av våra synpunkter på denna fråga.

Man kan naturligtvis sätta hela systemet med decentraliserad universitetsutbildning i fråga — och det finns de som gör det. De stora fullständiga universiteten erbjuder ju helt andra möjligheter i vad gäller såväl utbud av olika utbildningslinjer som tillfälle till forskarutbildning. Ändå har riksdagen uttalat sig positivt för en fortsatt utbyggnad av universitetsfilialerna, medveten om att dessa fyller vissa uppgifter som knappast kan tillgodoses på annat sätt.

Jag syftar då på betydelsen ur regionalpolitisk synpunkt av att attraktiva utbildningsmöjligheter står till buds. Det har nämligen en dubbel effekt. Först och främst minskas tvånget för ungdomen att för utbildning flytta till annan ort. Men minst lika viktigt är att regionen får ett antal välutbildade människor som stimulerar till att skapa möjligheter till nyetablering och nya arbetstillfällen. Till de övriga skäl för den decentraliserade universitetsutbildningen som här har föredragits skulle jag vilja lägga ytterligare ett, och det gäller arbetsmiljön vid universitetsfilialerna.

Vid Lunds universitet har genomförts en undersökning om studieresultaten för olika studiekurser efter inrättandet av PUKAS-systemet 1969. Undersökningen omfattar läsåren 1969/70 och 1970/71 och avser i första hand genomströmningen, dvs. hur många heltidsstuderande som efter en eller två terminers studier har klarat 20 eller 40 poäng. I de fall där motsvarande studiekurser har getts i Växjö och Lund visar filialen en genomsnittligt bättre genomströmning på 13 procent.

Jag finner detta vara ett anmärkningsvärt mycket bättre resultat, och undersökningen bekräftar nog i sin helhet att den mindre enheten av olika orsaker ger en bättre studiemiljö. Tänkbara förklaringar kan vara att ett mindre antal studerande per ämne ger bättre möjligheter till kontakt mellan lärare och elev och en mer individualiserad uppföljning av studieresultaten.

Men om vi nu beslutat oss för en decentraliserad universitetsutbildning — och då också av regionpolitiska skäl — innebär det att vi inte kan bortse från de krav som de studerande har rätt att ställa. Utbildningen måste utformas så att de studerande inte upplever sig som bönder i ett lokaliseringspolitiskt schackspel, begränsat flyttbara men lätta att offra.

Vad ställer då de studerande för krav? Precis samma krav som alla andra, nämligen att kunna få ett jobb när studierna är avklarade.

Det är möjligt att statsrådet Moberg är så uppfylld av problematiken kring PUKAS-systemet — utskottsbehandlingen är ju ännu inte påbörjad, och vi kommer att diskutera det här senare i år — så att det stora problemet med akademikernas arbetslöshet har trängts undan. Jag fick emellertid häromdagen se ett 40-tal ansökningar till en ledigförklarad plats utan större kvalifikationskrav, och jag vågar påstå att det var för mig

en nedbrytande läsning. Här var det inte bara meriter som talade – dem var det i allmänhet inget större fel på – utan det var personliga böner, jag skulle vilja säga sysselsättningsnöd, som präglade många brev och som gav mig en allvarlig tankeställare över akademikernas situation i dagens samhälle.

Det är mot den bakgrunden vi måste planera vår utbildningspolitik. Det är mot den bakgrunden jag anser att herr Gustafssons i Barkarby yttrande om profilering är utan täckning i det aktuella behovet i dag. Det är nämligen så att om man skall sätta sysselsättningen i centrum och kunna ge en utbildning som efterfrågas så måste det finnas en viss flexibilitet. Och det är ju flexibiliteten som i första hand har saknats i den decentraliserade universitetsutbildningen. Jag skall inte här ta upp ämnesfördelningen i Växjö och Karlstad. Vi har hört om den övervägande betoning som finns på undervisning i humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen. För dem som önskar en fullständig naturvetenskaplig utbildning finns ingen annan möjlighet än att flytta till annan ort.

Detta är huvudbakgrunden till att herr Nordstrandh och jag reserverat oss till förmån för att 40-poängskurser i fysik och kemi skall få påbörjas i Växjö. Man kan då ställa frågan: Varför har vi inte yrkat detsamma när det gäller utbildningen i Karlstad? Vi är fullt medvetna om angelägenheten av att universitetsfilialerna får ett så fullständigt utbildningsutbud som möjligt. Men här i Växjö har situationen varit särskilt prekär, eftersom det i Växjö icke har funnits någon möjlighet att självständigt anordna sådan utbildning. Under ett föregående läsår upplevde man dock nödvändigheten så intensivt att man i samarbete med moderuniversitetet i Lund ordnade en utbildning i Växjö. Men detta måste ske på det sättet att apparatur och erforderlig materiel – och det är inga billiga saker det rör sig om – till stor del fick fraktas i personbilar från moderuniversitetet. Detta krävde så mycken möda och innebar så stor risk för apparaturen att man inte anser sig kunna fortsätta på det sättet, trots att lärarhögskolan i Växjö har dimensionerat sina lokaler för fysikundervisning för att kunna ta emot studerande också vid universitetsfilialen.

Dessutom har kommunen ställt medel till förfogande för att med mycket kort varsel kunna bygga upp en redan färdigplanerad institution för kemiundervisning. Om utvidgningen inte kommer till stånd, kommer lärarhögskolan att till viss del att vara outnyttjad och kemilokalerna blir tills vidare ouppförda.

Men det intressanta i denna debatt, nämligen hur den skrivelse som har avgått från universitetskanslersämbetet efter det att statsverkspropositionen framlagts kommer att behandlas, har inte diskuterats här. Låt mig uttrycka farhågan att ett bifall i riksdagen till majoritetens förslag att decentraliserad universitetsutbildning icke skulle få anordnas vid universitetet i Växjö och Karlstad skulle kunna innebära en läsning av departementet, som kunde medföra att de förhandlingar som i dag pågår och som har upptagits efter det att statsverkspropositionen framlagts, resulterar i för universitetsfilialerna utomordentligt negativa beslut. Jag vill uttrycka den förhoppningen att de förhandlingarna skall kunna lösa problemet för det kommande utbildningsåret, oberoende av riksdagens beslut här i dag.

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

Vissa gemensamma
frågor

Mot den bakgrunden, herr talman, skulle det kanske vara onödigt att jag över huvud taget yrkade bifall vare sig till utskottsmajoritetens eller till reservanternas förslag. Men eftersom reservationen A 1 vid punkten 3 i alla händelser ligger i linje med den framställning som universitetskanslersämbetet gjort skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till densamma.

Herr NISSER (m):

Herr talman! I och med tillkomsten av universitetsfilialer i Linköping, Karlstad, Växjö och Örebro samt dessutom s. k. systematiserad decentraliserad universitetsutbildning i en del ämnen i Luleå, Sundsvall och Östersund togs ett stort steg framåt i arbetet att vidga möjligheterna för framför allt landets ungdom att ernå högre utbildning. Det har slagit väl ut, erfarenheterna är goda, studenttillströmningen har varit tillfredsställande och utbildningsresultaten vid filialerna har varit fullt godtagbara – i varje fall mätt med dagens mått. Allt andas, relativt sett, frid och fröjd, och väl är väl det. Men utvecklingen måste gå vidare.

I vad gäller universitetsfilialen i Karlstad har man där länge önskat få till stånd en fast institution för ämnena fysik, kemi och biologi. För detta finnes underlag när det gäller sökande, till stor del beroende på att sammansättningen inom upptagningsområdet rent näringsgeografiskt sett, med bl. a. trä och malm som "tunga underlagsfaktorer", just appellerar till nyss nämnda naturvetenskapliga discipliner. Om det funnes fasta kurser i dessa ämnen, skulle detta onekligen innebära större trygghet dels för filialen som sådan, dels för de sökande, som då visste att tillgång till undervisning i nyss nämnda ämnen vore säkrad inom upptagningsområdet.

Nu finns s. k. decentraliserade kurser i fysik och kemi, men dessa kurser anordnas endast för ett år i taget, vilket är till men för de sökande, som då dels inte vet om det säkert blir någon kurs, dels inte vet om de i annat fall kan beredas plats vid något moderuniversitet. En del av kurserna är ävenledes s. k. 20-poängare, vilka bedrivs med kommunalt ekonomiskt stöd. Allt detta sammanlagt är ej helt tillfredsställande. Visserligen säger departementschefen att U 68, som kommer att behandla bl. a. dimensionering och lokalisering av den högre utbildningen, redan nästa budgetår kommer att lägga fram förslag härom. Men inte förrän inom den senare delen av 1970-talet kommer i så fall U 68 att vara helt realiserad, och under den tiden hinner mycket vatten rinna fram under broarna i Karlstad.

Universitetskanslersämbetets anslagsframställning för budgetåret 1972/73, som redovisar utbyggnad av universitetsfilialerna i bl. a. Växjö och Karlstad för att möjliggöra säkrare studiekurser i nämnda ämnen, torde sålunda få anses befogad. Ju förr man kan få till stånd fasta 40-poängskurser i nämnda tre naturvetenskapliga ämnen – fysik, kemi och biologi – i Växjö och Karlstad, desto bättre.

Med anledning av det anförda ber jag sålunda, herr talman, att få yrka bifall dels till reservationen A 1 vid punkten 3 i utbildningsutskottets betänkande, dels ock till reservationen A 2 vid samma punkt, väl medveten om det stora behov av dessa kurser som även är till förmån för Karlstad.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Det har varit en lugn och fridfull debatt, och jag skall inte agera som braständare utan bara göra några korta kommentarer till några allmänna problem som berörts och samtidigt svara på en konkret fråga som ställts till mig.

Låt mig då förts konstatera att vi alla naturligtvis är något osäkra inför det som just nu håller på att ske inom ungdomsgenerationerna. Det är alldeles klart att det är på gång någon förändring i inställningen till utbildning på olika nivåer och med olika inriktning. Det kan väl egentligen av oss alla hälsas med tillfredsställelse det som nu synes ske, nämligen att ungdomen i ökad omfattning efter den obligatoriska skolans avslutande intresserar sig för yrkesutbildningen redan i gymnasieskolan. Jag vill säga detta närmast med anledning av herr Fiskesjös inlägg, som jag på den punkten inte riktigt förstod.

Det har ju varit ett av våra stora problem inom utbildningsplaneringen under 1960-talet, i Sverige liksom på så många andra håll i världen, att vi märkt ett skall vi säga överintresse och en övertro på den mer teoretiskt inriktade utbildningen efter den obligatoriska skolans avslutande. Och vi har som en följd av detta upplevt svårigheter på arbetsmarknaden. Nu vänder uppenbarligen i viss mån pendeln och börjar svänga över, och intresset för yrkesutbildning ökar. Det har vi väl – jag vill betona det, herr Fiskesjö – allmänt sett anledning att hälsa med tillfredsställelse, eftersom vi tror att arbetsmarknaden i 1970-talets och 1980-talets Sverige i ökad omfattning behöver unga människor som i skolan redan skaffat sig gedigna yrkeskunskaper på gymnasieskolenivå. Det betyder självfallet inte att vi därmed bryter staven över den teoretiska utbildningen på gymnasieskolenivå och den längre teoretiska utbildningen vid universitet och högskolor, utan vi hoppas väl kunna nå en punkt som ligger någonstans mellan ytterligheterna. Problemet för oss alla i denna situation är det gamla problemet nämligen att ungdomens och föräldrarnas attitydförändringar kommer så snabbt och ofta ger så hårda utslag åt ena eller andra hållet. Därför är det angeläget för oss alla i alla våra egenskaper att nu i viss mån moderera det pessimistiska inslag som utan tvekan finns här och var bland föräldrar och ungdom, så att det inte slår för långt över åt andra hållet.

Jag delar på den punkten till alla delar herr Fiskesjös utvecklings-optimistiska uppfattning att vi har anledning att upplysa ungdomen om att de som vill och kan välja en mera teoretisk utbildning fortfarande bör allvarligt överväga att göra det. Så illa är det inte med den utbildningen.

Men detta skapar självfallet alldeles speciella planeringsproblem för oss, inte minst på den högre utbildningens område. Det blir anledning att när U 68:s material ligger på bordet ta en generaldebatt om hela utvecklingen på sikt och dess detaljer när det gäller själva planeringen.

Låt mig så med anledning av den trygghetsdebatt som förts här säga till framför allt herr Richardson att vi självfallet inte sitter med armarna i kors när vi ser de svårigheter som ungdomar med en lång teoretisk utbildning bakom sig också möter. Det är i första hand som bekant en uppgift för arbetsmarknadsmyndigheterna att där göra en insats. Inrikesministern har vid flera tillfällen alldeles klart markerat att vi självfallet

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

har samma ansvar mot denna ungdom som mot all annan ungdom som råkar i svårigheter på arbetsmarknaden. Vi på utbildningssidan gör på denna punkt våra insatser i första hand i syfte att öka antalet yrkesinriktade kurser vid universitet och högskolor.

Men herr Richardson, det kan väl ändå i detta sammanhang, för att ungdomen inte skall missförstå det sätt varpå vi resonerar, sägas att situationen fortfarande är den att en välutbildad ung man eller kvinna när han eller hon i 25-årsåldern går ut på arbetsmarknaden har större möjligheter än flertalet av sina kamrater att skaffa sig ett hyggligt jobb till hygglig ersättning. Fortfarande fungerar — och allt talar för att så kommer att bli fallet även framdeles — den svenska arbetsmarknaden i tider av svårigheter i första hand så att det är äldre och dåligt utbildade personer som stampas ut. Vid nyrekrytering under tider av kärvhet fungerar också arbetsmarknaden och kommer att fungera så att det i första hand är ungdomar med dålig utbildning i bagaget som har de största svårigheterna. När man häromdagen tog del av vad våra ansvariga tjänstemän ute i länsarbetsnämnderna hade att säga om de problem som våra värnpliktiga — de 25 000 som i slutet av denna månad skall försöka skaffa sig ett jobb — står inför så är bilden alldeles entydig. De allra största svårigheterna föreligger för de ungdomar som inte har någon gedigen utbildning bakom sig. Det gör att när vi skildrar situationen för ungdomar med en lång utbildning bakom sig och deras svårigheter, vilka givetvis kommer att bli större i många avseenden än de var för 10–15 år sedan, så skall vi göra det på ett så balanserat sätt att ungdomen inte tror att just ungdomar med den långa, gedigna utbildningen får de allra största svårigheterna eftersom sanningen är den motsatta. De har fortfarande och kommer att ha favörer som ungdomar utan den utbildningen inte har.

Det framgick av Ert senaste inlägg, herr Berndtson, att Ert resonemang om den sociala snedrekryteringen kommer att kunna diskuteras på ett meningsfullt sätt först när riksdagen om någon tid skall ta ställning till den nya propositionen om gymnasieskolans kompetensvärde. Men låt mig, för att det inte skall råda någon oklarhet, göra följande enkla, banala konstaterande.

När Ni herr Richardson och andra gång efter annan talar om att dagsläget när det gäller rekryteringen till universitet och högskolor från social synpunkt är otillfredsställande, vilket vi alla är överens om, glömmar ni bort två ting. Först och främst har denna snedrekrytering under 1950- och 1960-talen blivit mindre påfallande. Under 1940-talet var det ungefär 2 procent av arbetarklassens barn som fick chansen att gå till universitet och högskolor; i dag har 8–9 procent av arbetarklassens barn den möjligheten. Men det andra och viktigare är att de ungdomar som i dag går vid universitet och högskolor och som dessa undersökningar avser är ungdomar som i första hand gick igenom den gamla orättvisa parallellskolan. Grundskolans genomförande har i detta avseende ännu inte fått någon väsentlig effekt på universitets- och högskolenivå. Det är först när Läroplan 69 med det sammanhållna högstadiet har verkat så länge att de ungdomarna har nått 20-års åldern som vi kan bedöma vilken betydelse den läroplanen fick i detta avseende. Och det är först när den nya sammanhållna gymnasieskolan, som började sättas in från och med i

år, mognat ut om ett antal år som man kan bedöma utbildningssystemets betydelse från den sociala rekryteringssynpunkten. Jag tycker att man för helhetens skull bör nämna dessa banala sanningar om tidsförskjutningarna, innan man bryter staven över utbildningssystemet.

Slutligen, herr talman, något om de mer konkreta frågor som här behandlats. Jag skall inte gå in i debatten om reservationen beträffande fysik och kemi i Karlstad och Växjö – herr Gustafsson i Barkarby har på ett utmärkt sätt framfört vårt partis synpunkter – men jag kan ändå inte underlåta att för kammaren klargöra och understryka vikten av att man i den situation som vi nu befinner oss i, där det är väldigt oklart vilka intentioner ungdomen har just nu på kort sikt, väljer den försiktigare linje som regering och utskottsmajoritet har gjort sig till tolk för. Låt mig illustrera det på följande sätt.

Jag var häromdagen vid en filial som har fysik- och kemiutbildning. Där fick jag en information från ansvarigt håll om resultatet av vissa preliminära enkäter som gjorts om hur många ungdomar som till hösten kommer att läsa naturvetenskapliga ämnen där. De ansvariga på orten var med hänsyn till den reaktion de hittills fått från ungdomarna djupt bekymrade över om de över huvud taget skulle kunna få några elever till denna utbildning i höst.

Jag upprepar vad jag sade inledningsvis. Vi måste på olika sätt se till att pendeln inte svänger över för häftigt. Jag delar herr Fiskesjös allmänna uppfattning om vad som på sikt måste ske, men på kort sikt måste vi vara klara över att vi inte får försätta oss i den situationen att vi startar utbildningen i ämnen på vissa orter för att sedan finna att ett mycket stort antal utbildningsplatser står tomma. Jag tror att utskottsmajoritetens ståndpunkt i det här kortsiktiga perspektivet är mycket klokt.

Till sist vill jag, herr talman, ta upp herr Richardsons fråga. Ni ställde till mig en fråga om konsekvenserna ur social rekryteringssynpunkt av den drastiska nedgång i tillströmningen till de filosofiska fakulteterna som skett innevarande år. Jag sade i svaret som Ni erinrade om att vi undersöker om det finns möjligheter att få fram uppgifter om detta för att klarlägga huruvida nedgången i första hand har gällt ungdomar som kommit från arbetarklassen. Sedan jag lämnade svaret har jag haft kontakter med statistiska centralbyrån. Där bearbetar man för närvarande det material i fråga om ungdomarna som finns tillgängligt. Det sträcker sig fram t. o. m. hösten i fjol, alltså det här läsårets hösttermin. Man kommer inom ganska kort tid att presentera resultatet av den undersökningen.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Statsrådet Moberg försäkrade att man inte satt med armarna i kors i departementet och åsåg ungdomens svårigheter med sysselsättningen. Nej, fattas bara! Det skulle ju vara förskräckligt om man gjorde det.

Mina kommentarer grundade sig på en alltför lättsinnig syn som enligt min uppfattning kommit till uttryck i statsverkspropositionen, där det ändå så sent som förra året stod att läsa, att den kraftiga expansionen kan

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

komma att medföra vissa anpassningssvårigheter på kort sikt. Jag tyckte att detta vittnade om att man negligerade de stora svårigheter som redan då fanns och som uppenbarligen måste komma i samband med den väldiga ökningen av examinationen från framför allt de samhällsvetenskapliga fakulteterna.

Det är ju en mycket diskuterad fråga, detta att man jämför den välutbildade akademikern, som har en god examen men stora studieluckor och inget arbete, med hans kamrat som har gått en annan väg. Statsrådet Moberg säger att det fortfarande är så, att den välutbildade 25-åringen har större möjligheter att skaffa sig ett hyggligt arbete än hans kamrater. Jag är inte så säker på att det förhåller sig så, men jag är alldeles säker på att vederbörande själv inte upplever situationen så -- och själva upplevelsen hos de studerande är ju också en sak att räkna med. Man får inte glömma bort att situationen för många akademiker nu inte är konjunkturbetingad, som mycken annan arbetslöshet, utan betingad av en bristande balans mellan tillgång och efterfrågan, som inte kommer att förändras i någon avsevärd grad genom en allmän konjunkturuppgång.

Jag noterar med tillfredsställelse att den fråga om rekrytering som jag tog upp i höstas är under bearbetning, men jag beklagar att resultatet inte har kommit fram än. Jag hoppas att det skall göra det snart och att man också skall vidtaga åtgärder för att förbättra den mindre tillfredsställande situation som eventuellt kan visa sig vara för handen.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Statsrådet Moberg påpekar med all rätt att det på 1940-talet endast var ett par procent från arbetarklassen som gick till universitet och högskolor medan det är 9 procent i dag. Men frågeställningen är ju inte klarlagd med det. Det är också fråga om detta: Har andelen ökat i utbildningsexpansionen? Vi får inte glömma att det totala antalet studerande i dag är betydligt större än på 1940- och 1950-talen. U 68 svarar, som jag redan har anfört, nej på frågan om arbetarklassens andel som social grupp har ökat. I stället hävdar man motsatsen och säger i anslutning till tabeller följande:

Jämför man alltså de båda tabellerna på angivet sätt, har expansionen av antalet nyinskrivna gynnat socialgrupp 1 som socialt skikt eller social klass betydligt mera än de båda övriga socialgrupperna. Jag vill närmast påstå att arbetarklassen har släpat efter ytterligare.

Jag tror att den otålighet som ändå visas från arbetarklassen är en positiv kraft när det gäller att bryta den trend som hittills har rätt och uppnå rättvisare förhållanden inom utbildningspolitiken.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Bara några ord i anledning av statsrådet Mobergs anförande. Jag är litet osäker om jag skall polemisera mot statsrådet eller instämma med honom, eftersom han i olika delar av sitt anförande hade något olika attityd gentemot vad jag hade sagt tidigare. Men för att det inte skall råda något missförstånd vill jag klart deklarera att jag anser att all utbildning i görligaste mån skall vara yrkesinriktad. Det är här jag menar att den stora bristen har funnits på universitetsnivån. Vi har haft

en alltför liten del av universitetsutbildningen mera direkt yrkesinriktad.

Men om vi kan åstadkomma en bättre differentiering av utbildningsutbudet, så tror jag inte att vi kan påstå att vi nu har nått något slags akademikertak - det vore mycket märkligt om det skulle vara på det sättet. Jag är övertygad om att vi i framtiden kommer att behöva ett ökat antal individer med universitetsutbildning, under förutsättning att den utbildningen är anpassad efter ett förändrat samhälles krav.

Vad beträffar uthyggnaden med fysik och kemi vid filialerna i Karlstad och Växjö får man hålla i minnet att det inte gäller vilket man kunde tro efter statsrådet Mobergs anförande -- stora kvantiteter studenter. Det gäller på var och en av dessa orter intagning av en grupp med 24 studerande i respektive fysik och kemi -- det är så att säga dimensionen av den frågan.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Låt mig för herr Berndtson i Linköping upprepa att Er tolkning av vad som hänt är pessimistisk i överkant. Jag tror inte att det Ni läste upp ur redovisningen är den officiella ståndpunkten hos U 68.

Slutligen, herr talman, vill jag bara konstatera det något pikanta att mittenpartiernas två representanter i den grundläggande frågan om optimism respektive pessimism inför framtiden och lång utbildning har helt olika uppfattningar. Herr Richardson är utbildningspessimist och herr Fiskesjö är utbildningsoptimist. Jag står i det här avseendet herr Fiskesjö närmare än jag står herr Richardson.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Jag vill bara säga till herr Moberg att den tolkningen att jag skulle vara utbildningspessimist är direkt felaktig.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 1 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Fiskesjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarken bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 4 punkten 3 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammarken bifallit reservationen A 1 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarkens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Fiskesjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 158
Nej — 129
Avstår — 5

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 2 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Fiskesjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarén bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 4 punkten 3 mom. 2 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammarén bifallit reservationen A 2 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Fiskesjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	171
Nej	—	111
Avstår		9

Mom. 3 och 4

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 3 av herr Nordstrandh, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordstrandh begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarén bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 4 punkten 3 mom. 5 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammarén bifallit reservationen A 3 av herr Nordstrandh.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	256
Nej	—	30
Avstår	—	7

Mom. 6 15

Utskottets hemställan bifölls.

Mom 16

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 4 av herr Berndtson i Linköping, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr

Berndtson i Linköping begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

Den som vill att kammarken bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 4 punkten 3 mom. 16 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammarken bifallit reservationen A 4 av herr Berndtson i Linköping.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarkens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson i Linköping begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	274
Nej	—	15
Avstår	—	5

Mom. 17

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen A 5 av herr Berndtson i Linköping, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtson i Linköping begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarken bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 4 punkten 3 mom. 17 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammarken bifallit reservationen A 5 av herr Berndtson i Linköping.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarkens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson i Linköping begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	274
Nej	—	15
Avstår	—	4

Punkten 4

Humanistiska fakulteterna m. m.

Kungl. Maj:t hade (punkterna E 5—E 6, s. 296—300) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra benämningar av professurer i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats,

2. till Humanistiska fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 73 440 000 kronor,

3. till Humanistiska fakulteterna m. m.: Driftkostnader för budgetåret 1972/73 anvisa ett reservationsanslag av 16 500 000 kronor.

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

I detta sammanhang hade behandlats

motionen 1972:192 av herr Lundberg m. fl. (s, c, fp, m) vari hemställts att riksdagen beslutade att vid Stockholms universitet från den 1 juli 1972 inrätta en professur i japanologi, särskilt modern japanska,

motionen 1972:242 av herr Källstad (fp) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att grundkurs AB I, 40 poäng, i ämnet religionskunskap fick anordnas vid humanistiska fakulteten vid Göteborgs universitet fr. o. m. läsåret 1972/73,

motionen 1972:505 av herr Lundberg m. fl. (s, c, fp, m),

motionen 1972:513 av herr Turesson m. fl. (m, fp),

motionen 1972:1113 av herr Jonasson m. fl. (c), såvitt nu var i fråga, samt

motionen 1972:1175 av herr Öhvall m. fl. (fp, c, m, vpk).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:505 om inrättande den 1 juli 1972 av en professur i estetik,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:192 om inrättande den 1 juli 1972 av en professur i japanologi, särskilt modern japanska,

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1175 om inrättande den 1 juli 1972 av en professur i samiska språket och kulturen,

4. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:242 om religionskunskap vid Göteborgs universitet,

5. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1113 om universitets-filialerna såvitt nu var i fråga,

6. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att ändra benämningar av professurer i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats,

7. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna 1972:505, 1972:192, 1972:1175 och 1972:1113, motionerna såvitt nu var i fråga, till Humanistiska fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 73 440 000 kronor,

8. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna 1972:505, 1972:192 och 1972:1175, motionerna såvitt nu var i fråga, till Humanistiska fakulteterna m. m.: Driftkostnader för budgetåret 1972/73 anvisade ett reservationsanslag av 16 500 000 kronor,

9. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:513 om utbildning och forskning i byggnadskultur m. m.

Reservation hade avgivits

B. av herrar Wikström (fp), Richardson (fp), Nordstrandh (m), Elmstedt (c) och Johansson i Skärstad (c) samt fru Sundberg (m), som ansett att utskottet under 4 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:242 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört om grundkurs i religionskunskap.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Vid denna punkt har avgivits en reservation gällande undervisningen i religionskunskap vid Göteborgs universitet. Eftersom motionären Thorvald Källstad själv kommer att fästa kammarens uppmärksamhet på det angelägna i det reservationsyrkandet nöjer jag mig med att yrka bifall till detsamma.

Jag vill i stället anföra några allmänna synpunkter på de frågor som rör denna punkt. Utskottet framhöll förra året att det nu efter den upprustning som skett på många andra områden kunde vara tid att se till att humanistisk forskning och utbildning inte alldeles glöms bort. Utskottet uttalade -- om än i rätt försiktiga ordalag -- att nya fasta tjänster måste komma till stånd och underströk framför allt behovet av en professur i japanologi, särskilt modern japanska. Dessa beställningar har emellertid inte lett till något resultat. Utskottet har därför på nytt framhållit önskvärdheten av denna tjänst. Vi sätter nu vår främsta förhoppning till det besök i Japan som finansminister Sträng gjorde i början av året och väntar oss resultat till nästa statsverksproposition.

Jag har ofta undrat över vad denna kallsinnighet gentemot humaniora kan bero på och kommit fram till två förklaringar. Den ena är den, att man inte har riktigt klart för sig, hur svältfödd denna sektor varit under de senaste decennierna jämfört med övriga vetenskaper och jämfört med förhållandena i andra länder och dessutom i relation till det faktiska behov, som rimligtvis borde föreligga i en modern välfärdsstat som vill göra anspråk på att betraktas som ett kultursamhälle. Det är självfallet inte möjligt för en enskild riksdagsman att göra en så detaljerad kartläggning som skulle behövas för att ge en nyanserad och korrekt bild av verkligheten. Humanistiska forskningsrådet genomför en sådan undersökning, och det skall självfallet bli av stort intresse och av stort värde att få ett bättre underlag för de prioriteringar som all utbildnings- och kulturpolitik ju ytterst består i. Jag skall därför nöja mig med att belysa situationen för ett enda men ett mycket centralt ämne inom den humanistiska ämnesgruppen, nämligen ämnet historia.

Riksdagens upplysningstjänst har inhämtat upplysningar om antalet professurer i historia och antalet studerande i de nordiska länderna och kommit till följande. Antalet professurer i historia är i Danmark 14, i Finland 20, på Island 1, i Norge 12 samt i Sverige 8. Om man sammanställer dessa siffror med invånarantalet får man en klar bild av hur oerhört eftersatt historieämnet är i Sverige i förhållande till i grannländerna. Det innebär självfallet också, att antalet studerande per professor är mycket högre i Sverige än i övriga Norden -- det rör sig om mer än 200 fler studenter per professor. Det innebär givetvis också att forskarpotentialen relativt sett är avsevärt mindre i Sverige.

Den ena förklaringen till de humanistiska vetenskapernas svaga ställning i vårt land skulle alltså, menar jag, vara den att de ansvariga politikerna inte har riktigt klart för sig, hur illa ställt det egentligen är. En bidragande orsak till detta kanske också är att representanterna för humanistiska ämnen i allmänhet varit alldeles för anspråkslösa och blygsamma i sina krav.

Den andra förklaringen består, skulle jag tro, i att politiker och

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

myndighetspersoner sett utbildning och forskning i ett alltför snävt nyttoperspektiv. Att vetenskaplig verksamhet lika väl som all annan verksamhet som finansieras med allmänna medel skall vara nyttig för samhället och för människorna i något avseende är det väl ingen som ifrågasätter. Frågan gäller i stället vilket slags nytta det rör sig om. Jag skulle tro att man alltför mycket tänkt på exempelvis teknisk och ekonomisk utveckling, på produktionsutveckling och liknande och att man med andra ord tillämpat ett alltför begränsat nyttobegrepp på samma sätt som man inom den allmänna politiken rört sig med ett alltför snävt levnadsstandardbegrepp. Nu tror jag själv, inom parentes sagt, att en god kännedom om den historiska utvecklingen och de krafter som varit verksamma faktiskt är av direkt nytta, framför allt för alla dem som har att medverka i den politiska beslutsprocessen. Ingen lär kunna ta ställning till en enda aktuell fråga utan att se den i ett visst tidsperspektiv.

Det är något paradoxalt detta, att de humanistiska vetenskaperna inte får möjlighet att utvecklas kraftigare under en period, då det rimligtvis borde finnas mer tid och mer möjlighet till kulturkonsumtion än någonsin tidigare. Ordföranden i statens humanistiska forskningsråd, professor Erik Lönnroth, utvecklade denna synpunkt vid ett symposium om vetenskaperna i framtidens samhälle för några år sedan. Han pekade därvid på två förutsättningar för att det skall finnas ett behov av humanistisk forskning och angav därmed också på vilket sätt den kan vara nyttig. En förutsättning är att det kommer att finnas behov av kultur i framtidens svenska samhälle lika väl som i andra länder. Och det innebär, fortsatte han, att det "förekommer skapande verksamhet på litteraturens, konstens, arkitekturens, teaterns och musikens områden, som engagerar människor och ställer dem inför ständigt levande frågor om vad som är vackert och fullt, värdefullt och värdelöst, och varför det ena är det ena och det andra det andra".

Skulle man, herr talman, försöka beskriva det kulturpolitiska och ideologiska klimat som rått i vårt land under de senaste åren torde man inte kunna finna något mera karakteristiskt än just kampen mellan skiftande värderingar på många fronter.

En annan förutsättning för humanistisk forskning är, framhöll professor Lönnroth vidare, att det "kommer att finnas idéer om människans liv och död och inbördes förhållanden, som inte kan ersättas av sifferuppgifter och som kommer att vara av grundläggande betydelse för åsiktsbildningen. Dessa idéer kommer att avgöra, vad för sorts mentalitet som kommer att råda, vilka värden som människor kommer att vilja försvara med insats av egendom och liv, vilken sorts regim som kommer att råda - kort sagt hur framtidens samhälle i stora drag kommer att vara gestaltat."

Vill vi ha ett samhälle med ett kulturliv av det slag som här antytts får vi allt lov att se till, att vi ger förutsättningar för humanistisk vetenskap och utbildning. Det finns därför goda skäl att göra en långtidsplan för en verklig upprustning. Den kartläggning som nu sker genom humanistiska forskningsrådet bör kunna utgöra en god utgångspunkt för en sådan utvecklingsplan. I avvaktan på denna får vi nöja oss med det blygsamma bidrag som ett bifall till reservationen B vid punkten 4 skulle innebära.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den.

Herr NORDSTRANDH (m):

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

Herr talman! Det är ett ovanligt statiskt och utvecklingshämmat tänkande och resonerande på den högre utbildningens område som ligger bakom utbildningsdepartementets negativa hållning gentemot etablerandet av en begränsad utbildning i religionskunskap vid universitetet i Göteborg. Man behöver faktiskt inte, om man nu till äventyrs skulle göra det – och det kan jag förstå – befara en utveckling i riktning mot teologiska fakulteter eller begynnelsen till sådana för dylik undervisning, inte ens om den bedrivs i relativt stor omfattning.

Vi spårar, tycks det mig, samma oförklarliga rädsla eller vad det nu skall kallas, när det gäller en viss juristutbildning vid samma universitet.

Utvecklingen på utbildningens område har ju sin gång, och universitet och universitetsfilialer måste anpassa sig efter de studerandes ämnesintressen och efter behovet av utbildade i vederbörande ämne. Man kan inte, som redan i annat sammanhang framhållits här i dag, skjuta på allt i väntan på exempelvis U 68:s utredningsresultat och förslag. Även om det kan vara nödvändigt att begränsa studerandantalet vid de stora universiteten nu och framgent, får det inte innebära att utvecklingen av nya ämnesområden vid dessa universitet – diskussionen i dag gäller humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet – helt avstannar.

Finns det intresserade studerande inom regionen, finns det lärare att tillgå på hyggliga villkor, och finns det behov av utbildade i vederbörande ämnen som inte gärna vill gå till någon annan ort, ja, då må man väl kunna bedriva den undervisning som behövs och som är möjlig. Tendensen är dessutom i alla fall nu att studerandantalet sjunker i vissa äldre ämnen – vilket också har berörts i dag – vid de gamla universiteten, och detta sker också i Göteborg.

Jag skall inte argumentera ytterligare, det kommer herr Källstad att göra, jag ville bara lägga denna allmänna aspekt på frågan. Jag kan under hänvisning till vad som motionen framhåller och vad vi har sagt i reservationen inte finna något som på ett avgörande sätt talar emot undervisning i religionskunskap vid universitetet i Göteborg. Snarare talar praktiskt taget allt för en sådan.

Jag yrkar alltså bifall till reservationen på denna punkt.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! I en skrivelse av den 21 juni 1971 hemställde universitetskanslersämbetet med hänvisning till en skrivelse från rektorsämbetet vid universitetet i Göteborg att "Kungl. Maj:t medger att studiekurs om 40 poäng enligt 5 § kungörelsen (1969:50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna anordnas i religionskunskap vid universitetet i Göteborg fr. o. m. budgetåret 1971/72 så länge kompetent lärare är villig och oförhindrad att ombesörja undervisning och förrätta examination samt att Kungl. Maj:t bemyndigar UKÄ att tilldela lärarkrafter enligt de regler som anges i Kungl. Maj:ts beslut 19.2.1971 - - -".

Detta är alltså universitetskanslersämbetets hemställan till Kungl. Maj:t om att den kurs skulle komma till stånd som vi nu diskuterar och som jag med anledning av Kungl. Maj:ts avslag har motionerat om. Jag hemställer i motionen att grundkurs AB om 40 poäng i ämnet

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

religionskunskap fr. o. m. läsåret 1972/73 får anordnas vid Göteborgs universitet.

Ett mycket stort antal studerande vid Göteborgs universitet - enligt undersökningar mer än 150 stycken - vill studera ämnet religionskunskap. Det kan inte vara rimligt att studerande för att kunna följa utbildningslinjerna 13 och 15 inom filosofisk fakultet antingen måste byta studieort - dvs. bryta upp från Göteborg där man kanske har sitt arbete och sin familj och bege sig till Lund eller hänvisas till kostnadskrävande universitetscirkclar inom den fria folkbildningsverksamheten. Utbildningsnämnden vid teologiska fakulteten i Lund har också uttalat, att det är synnerligen angeläget att ämnet religionskunskap införes vid humanistiska fakulteten vid universitetet i Göteborg. Samma utbildningsnämnd har meddelat historisk-filosofiska sektionens utbildningsnämnd vid Göteborgs universitet att den är beredd biträda i vad avser frågor rörande anordnande av ifrågavarande undervisning och examination.

Göteborgs universitets rektor har anhållit om att ämnet religionskunskap måtte införas vid Göteborgs universitet redan fr. o. m. läsåret 1971/72. Rektorn framhöll i en skrivelse att ämnet religionskunskap inte förekommer vid universitetet och att de studerandes möjligheter att välja utbildningslinje begränsats. Filosofiska fakulteternas studentförening i Göteborg hade ingivit en förteckning över personer som önskade påbörja studier i religionskunskap redan höstterminen 1971. Humanistiska fakulteten meddelade i skrivelse till universitetskanslersämbetet den 2 juni 1971 att de driftkostnader som undervisningen i religionskunskap kommer att innebära torde rymmas inom fakultetens nuvarande driftkostnadsanslag.

Som jag nyss nämnde hemställde alltså universitetskanslersämbetet hos Kungl. Maj:t att 40-poängskursen i religionskunskap måtte få anordnas fr. o. m. budgetåret 1971/72, så länge kompetent lärare är villig och oförhindrad att ombesörja undervisning och förrätta examination. Sådan lärare finns tillgänglig. Men trots de gynnsamma förutsättningarna lämnade utbildningsdepartementet ansökningen utan bifall den 8 juli och den 3 december 1971.

Eftersom statsrådet Moberg är här tillstädes skulle jag vilja fråga honom rakt på sak vad det trots den kolossalt starka förståelsen för denna sak och de starka rekommendationer som finns i denna fråga är för religionskunskapsfientlig inställning som dikterar ett sådant avståndstagande. Eller vill man tvinga de studerande till Lund? Det kan väl heller inte vara ekonomiska skäl som ligger bakom, alldenstund den humanistiska fakulteten har sagt att driftkostnaderna torde rymmas inom fakultetens nuvarande driftkostnadsanslag.

Humanistiska fakulteten underströk i en skrivelse till universitetskanslersämbetet den 13 oktober 1971 att Kungl. Maj:ts beslut att inte anordna undervisning i humanistiskt ämne som ingår som naturligt led i lärarutbildningen vid flera utbildningslinjer hårt drabbar de studerande vid fakulteten. Läget betraktas som särskilt bekymmersamt därför att de studerande vid information inför ämnes- och linjeval direkt informeras om att ämnet religionskunskap är ett av de få som erbjuder några

möjligheter vid intagning till lärarhögskolan.

Det finns alltså mycket starka rekommendationer från olika instanser – de studerande, universitetet, rektorsämbetet, Lund, UKÄ – men ändå har departementet sagt nej. Vad har man för skäl att stoppa denna angelägna fråga?

Jag vill alltså, herr talman, yrka bifall till reservationen B.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Det finns inte här några religionskunskapsfientliga motiveringar, herr Källstad. Först och främst vill jag säga att herr Källstad vet lika bra som jag att driftkostnaderna inte är något särskilt starkt argument – vi känner alla till att driftkostnadsanslaget räcker dåligt till för universiteten – utan den grundläggande frågan är, som herr Källstad mycket väl vet, att hela utbildningen på detta och angränsande ämnesområden är under utredning. Herr Källstad vet också lika väl som jag att det finns andra strävanden här att få en teologisk fakultet förankrad i Göteborg. Även om, som herr Nordstrandh säger, detta inte direkt är avhängigt av frågan om religionskunskapen, så finns det ändå ett nära samband.

Vi får nästa år möjlighet till en ordentlig diskussion av det här ämnesområdets omfattning och inriktning i stort, eftersom man räknar med att kanslersämbetet i kommande petitum kommer att redovisa sitt ställningstagande till utredningsuppdrag om inriktningen av den teologiska utbildningen som Kungl. Maj:t tidigare har gett ämbetsverket. Vi kommer att pröva det i höstens budgetarbete, och sedan får som sagt riksdagen se frågan i dess rätta sammanhang nästa år.

Detta är den enkla och ganska självklara förklaringen till att man för närvarande ligger lågt i sådana här ärenden.

Herr KÄLLSTAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte finna att väntan på RUMO och det resultat som den utredningen ger skulle vara anledning till att man dröjer med beslut i denna fråga. Det anmärkningsvärda är att vid samma tillfälle som ansökningsen om utbildning i religionskunskap vid universitetet i Göteborg avslogs bifölls förslag om att en studiekurs om 40 poäng inom ämnesområdet företagsekonomi skulle få anordnas i Lycksele, och medel för detta ändamål ställdes till förfogande på reservationsanslaget Decentraliserad universitetsutbildning. Jag vill på nytt erinra om vad jag här sade, nämligen att driftkostnaderna för anordnande av en studiekurs i religionskunskap skulle kunna rymmas inom ramen för Göteborgs universitets reguljära anslag. Jag tror inte att man skall uppfatta detta på det sätt som statsrådet Moberg här har gjort. Men hänsyn härtill och med tanke på det starka intresset från universitetets sida och det stora behov som dokumenterats i Göteborgsområdet hade det verkligen varit angeläget att denna utbildning fått komma till stånd. Här har de studerande vid universitetet i Göteborg och utanför sagt sitt, filosofiska fakultetens studentförening har sagt sitt, historisk-filosofiska sektionens utbildningsnämnd har sagt ja, humanistiska fakulteten har sagt ja, rektorsämbetet i Göteborg har sagt ja, utbildningsnämnden vid teologiska fakulteten i

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

Lund har sagt ja, universitetskanslersämbetet har den 21 juni 1971 sagt ja men har sedan genom departementets negativa ställningstagande följt efter. Vad kan det då vara för skäl att ställa sig hindrande i vägen för denna utbildningsgång när så många önskar den?

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag måste bara beklaga att jag inte begriper herr Källstads kommentar till min förklaring av varför vi ligger lågt i den här frågan.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Det kan synas litet förmätet av den som inte har en lång och gedigen utbildning bakom sig att delta i denna högskoleinriktade debatt. Man får en känsla av att akademisk eller teoretisk utbildning är något som väger tyngre än annat och att den praktiska utbildning, som den arbetare har vilken utför ett ärligt arbete och därmed ändå fyller en funktion inom samhället, inte är så mycket värd.

Jag skall inte tala för eller yrka bifall till motionen om en professur i estetik för Teddy Brunius. Jag förutsätter att den frågan inte skall glömmas bort. Men för mig är det viktigare att frågan om en professur i japanologi skulle ha inom utskottet och även ifrån departementets sida behandlats annorlunda. Det är nämligen så att om Sverige skall kunna ge arbete åt det arbetande folket och inte bara omskolning på omskolning, så tvingas vi att ägna vår industri och våra möjligheter i fråga om utrikeshandel ökat intresse.

Ordföranden i internationella handelskammaren säger bl. a. i ett uttalande, att Sverige är ett land vars ekonomiska välstånd till stor del beror på expansionen i dess utrikeshandel. Han gör påpekandet att de tre ledande industriländerna och grupperna i fråga om handel o.d. är Förenta staterna, EEC och Japan.

Vi vet alla att Japan är ett expansivt land. Om vi skall kunna utveckla handeln åt det hållet är vi tvingade att kunna mera om både språk och förhållanden i Japan än vad vi nu gör.

Jag ville erinra om att vi har en utveckling av handeln med Japan som jag tycker är ganska imponerande. 1968 exporterade vi för 218 miljoner kronor, och vi hade en import på 449 miljoner. 1970 var vi uppe i en export på 341 miljoner och vi importerade för 651 miljoner. Vi räknar med att 1975 exportera till Japan för ca 650 miljoner.

Det är självklart att man kan säga att huvuddelen av vår handel går på den europeiska marknaden och till USA. Men nu gäller det att lösa de problem som vanliga arbetare ändå tvingas möta. För dem är frågeställningen arbetslöshet eller normalt arbete det centrala. Man vill inte bara rusa ifrån den ena omskolningskursen till den andra.

Jag förstår mer än väl att vi tyvärr har en ordning som gör, att man får gå från skolbänken på högre utbildningsanstalt direkt till ett ämbetsverk eller departement utan att komma i kontakt med de problem som vi möter inom arbetslivet. Där möter vi frågan om att kunna få arbetstillfällen. Kan vi inte hos de s. k. högskoleutbildade få förståelse för att arbetstillfällen inom näringslivet är nödvändiga och en förutsättning för

att vi skall kunna ha en sund ekonomi, då skapar vi en situation där många skall utbildas, men få skall inom industrin skaffa fram de pengar som skall betala notan.

Det är ju väldigt tacknämligt att utskottet nu talar vackert om det hela och att vi fick en beställning av en tjänst förra året. Departementet kan inte vara obekant med det faktum att vi nu mister den professur i japanologi som vi haft till låns ett halvt år. Vi vet att Danmark kommer att sätta till en professur i det här ämnet nu i höst. Det finns två sökande och jag förutsätter — om de uppgifter jag fått inte är felaktiga — att den professuren blir besatt.

Vi skall komma ihåg att Japan som stormakt på det industriella området och som handelspartner möter vi icke bara genom att vi tror, utan där måste vi veta fakta i fråga om handel m. m. Jag som aldrig fått lära mig annat språk än svenska och även det bristfälligt förstår mer än väl hur viktigt det ändå är att vi begriper det språk som dessa stora handelsavtal från början är skrivna på. Det låter alltid vackert när man tar fina ord i munnen om utveckling m. m. Som statsrådet vet gillar jag den gamla carlyleska meningen att en människas mål är en handling, ej en tanke, vore den aldrig aldrig så ädel. Det kan vara tacknämligt för en gammal kolare att få se att andra kan formulera vackra ord som man kanske själv inte kan göra, men inom arbetslivet är vi ändå tvingade till att lösa problemen genom handling.

En utveckling som jag finner märklig är att om något kommer från departementen tas det emot som den heliga skrift — det skall man alltid följa — fastän departementen går till riksdagen därför att riksdagens ledamöter skall ge sin kunskap och erfarenhet till känna om vad som sker utanför det här huset. Men skulle man tala om underdåniga undersåtar så förefaller det som om riksdagen tar den gestalten på ett sätt som knappast kan vara gagneligt för en demokrati.

Utbildningssamhället kommer väl att medföra att till slut alla de som står vid maskinerna ute i bygderna eller skapar där blir mer och mer en undanskjuten grupp, och man glömmar att förutsättningarna för ett sunt samhällsliv är ändå industriell och annan praktisk verksamhet.

Jag och en hel del andra motionärer har gått till utskottet därför att vi önskade få ett positivt resultat nu. Får jag fråga statsrådet: Finns det något intresse från regeringens sida för att utveckla handeln med Japan och angränsande områden i fortsättningen? Jag syftar främst på Japan, men detta land har ju även stora grannar.

Är det nödvändigt att visa sådan sparsamhet när det gäller att förbereda sig för denna handel på ett vettigt sätt, att det till slut blir för sent? Det kan redan sägas vara för sent, och jag hade en känsla av att utskottet förra året gav uttryck åt en oro för detta och en önskan om en förbättring. Man diskuterar ju här i riksdagen miljonbelopp, och det går mycket lätt att få igenom propositioner på 10, 25, 50 och 100 miljoner kronor eller mer — sådana ifrågasätts ju inte — men om det gäller att skapa förutsättningar för en vettig utveckling av den internationella handeln säger man nej. Då finns det inte ekonomiska förutsättningar utan frågan måste prövas av någon institution.

Vi kan inte fortsätta med att bara utreda dessa frågor och ställa deras

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

lösning på framtiden. I så fall är det lika bra att man slår igen butiken och låter det gå så gott det går.

I den nya riksdagen sitter ju ledamöterna icke i kammaren utan de är någon annanstans. De representerar svenska folket genom att icke närvara vid diskussionerna. De tillhör kanske visserligen gräsrotterna och har ofta inte så hög utbildning, men de är ändå nödvändiga. Det skulle vara tacknämligt om både utskottet och statsrådet sade ifrån att det inte blir något beslut i denna fråga, så skulle vi slippa denna diskussion. Eller är det så att detta förslag måste komma från regeringen för att kunna godkännas? Jag kan förstå en sådan inställning, men den är föga hedrande.

Herr talman! Jag anser att denna fråga ur industrins och arbetsmarknadens synpunkt är så viktig att vi bör försöka få ett positivt beslut. Jag yrkar därför bifall till motionen 192, som är undertecknad av mig själv m. fl. Jag gör det därför att jag tror att det, om departementet och utskottet av anledningar som jag inte kan förstå inte önskar något resultat i denna fråga, kan vara bra att få ett beslut i kammaren som klart anger detta. Då slipper vi undan allt tal om hur mycket denna professur skulle gagna vårt land och vår industri utan att vi ändå kan inverka på frågans lösning.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till den motion som jag varit med om att väcka.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Under den här punkten behandlar utskottet bl. a. motionen 513, som yrkar på att det inrättas en professur i byggnadskultur och bebyggelsemiljö och att en av våra få experter på det området kallas till den professuren som förste innehavare.

Jag vet ju att det är väldigt svårt att få riksdagen att acceptera sådana yrkanden. Vi hade en liknande motion 1971, och då påpekade utskottet att de här frågorna behandlats bl. a. i en skrivelse till Kungl. Maj:t från 1970 års kyrkomöte och att Kungl. Maj:t har skickat ärendet till riksantikvarieämbetet för utredning. Nu erinrar utskottet om detta och säger sig med anledning härav inte *nu* kunna förorda att man vidtar några åtgärder i linje med det som föreslås i motionen.

Det här är allvarliga frågor. Vi behöver bara titta på omgivningarna kring detta hus för att förstå att vård och konservering av äldre byggnader borde vara ett realistiskt alternativ till den vanvettiga rivning som försiggår. Herr Lundberg sade nyss att regeringen går till riksdagen med sina propositioner för att bli underkunnig om vad som sker i samhället. Herr Lundberg känner naturligtvis till regeringens förmåga att se sig omkring bättre än vad jag gör, men nog verkar det som om de styrande i detta land och framför allt i denna stad inte ser mycket av den förstörelse som sker runtomkring oss och inte har sinne för den oerhörda värdeförstöring som det innebär.

Jag tycker därför att detta är en så viktig fråga att jag inte velat underlåta att ta kammarens tid i anspråk ett par minuter med att ännu en gång påpeka angelägenheten av att frågan snarast bringas till sin lösning. Jag har inget yrkande i dag, men jag vill uttrycka förhoppningen att riksantikvarieämbetets utredning skall bli klar så fort som möjligt.

Herr talman! Det är ett stort betänkande som riksdagen nu har att behandla. Under den här punkten har det endast avgivits en reservation, och den har varit föremål för en debatt mellan motionär och statsråd, så jag har ingen anledning att fördjupa mig i den delen av diskussionen. Låt mig bara göra det allmänna uttalandet om betänkande nr 4 från utbildningsutskottet att det spänner över vida fält. Det sysslar med ett omfattande avsnitt av åttonde huvudtiteln och med ett mycket stort antal motioner, av vilka en lång rad yrkar på inrättande av nya professurer.

Det är ett stort och mycket värdefullt intresse som riksdagens ledamöter visar när det gäller den postgymnasiala utbildningen och forskningen i landet, och många av yrkandena om nya professurer är i och för sig väl motiverade. Men alla är medvetna om – det gäller hela betänkandet, såväl den punkt vi nu talar om som de andra – att vi tvingas till restriktivitet med hänsyn till det budgetmässiga läget och den samhällsekonomiska situationen. Utbildningsutskottet har praktiskt taget på hela fältet avvisat yrkanden som vill gå längre än Kungl. Maj:ts förslag. På vissa punkter är betänkandet relativt positivt i sina formuleringar, men utskottet har uttalat sig bestämt om den nödvändiga restriktiviteten vid ärendenas behandling.

Vidare är det angeläget att betona att frågan om lokalisering och omfattning av postgymnasial utbildning och forskning bereds i U 68 och det är också av det skälet angeläget att man nu visar försiktighet när det gäller utvidgningen av de här sektorerna. Detta gäller bl. a. det yrkande om studier i religionskunskap i Göteborg som det har talats om tidigare. Jag har på den punkten endast en sak att tillägga, nämligen – och det kan ju herr Källstad inte veta – att det har varit universitetsuppvaktningar i utbildningsutskottet som har dokumenterat att driftanslagen är otillräckliga. Det går alltså inte att bara säga, att jag tror nog att driftanslagen även täcker in en sådan här utgift. Det finns icke möjlighet att dokumentera ett sådant påstående. Snarast har universiteten den uppfattningen att driftanslagen är otillräckliga. Det ger mig anledning att på denna punkt yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på motionen av herr Källstad.

Men jag vill ändå gärna, herr talman, i detta sammanhang säga – och jag har sagt det i kammarens talarstol tidigare – med instämmande i vad herr Richardson yttrade för en stund sedan att det är ytterst viktigt att riksdagen försöker medverka till en förstärkning av den humanistiska forskningen. Vi har satsat så mycket på teknisk, naturvetenskaplig och medicinsk forskning därför att den bedömts som samhällsnyttig och ekonomiskt lönande, och vi har under några år varit mycket restriktiva när det gäller den humanistiska forskningen. Vi har anledning att så fort resurserna ökar anstränga oss för att satsa mera på humanistisk forskning. Jag delar på denna punkt herr Richardsons allmänna inställning.

Herr Lundberg har i sitt anförande berört sina två motioner. Han har talat huvudsakligen om den ena av dem, den om en professur i japanologi, och om den skall jag be att få säga några ord, herr talman. Jag anser inte att herr Lundbergs argument är riktiga, att en professur i

ämnet japanologi märkbart skulle inverka på våra möjligheter att handla med japanerna. Jag tror att det är andra skäl som måste åberopas för möjligheterna att utveckla denna handel.

Men trots detta har utskottet ansett att det i och för sig vore värdefullt den meningen uttrycktes förra året och den uttrycker vi i år också — om forskning på detta område kunde komma till stånd. Utbildningsutskottet står sålunda bakom det allmänna önskemålet att en professur i ämnet japanologi skall inrättas. Men i dagens allmänt besvärliga läge där restriktivitet måste iaktas har utskottet inte ansett det möjligt att yrka på att medel skall anvisas för inrättande av denna tjänst nu.

Jag vill ytterligare och till sist, herr talman, uttala att yrkanden om inrättande av personliga professurer är besvärligare än mycket annat vi sysslar med. Riksdagen saknar kapacitet och möjlighet att bedöma de kvalifikationer som åberopas, när det gäller att inrätta personliga professurer. Det händer någon enstaka gång — mycket sällan — att riksdagen tar ett sådant ansvar, och då är utskottet och riksdagen i stort sett eniga och man har en stark dokumentation som motiv för ett sådant ställningstagande. Detta har vi inte på det område som herr Turesson talar om. Det är ett skäl till att vi sålunda noterar att vi saknar tillräckligt underlag för att biträda hans motionsyrkande.

Herr talman! Med uttalande av tillfredsställelse över att vi i stort sett är ense på de flesta punkter i detta betänkande, ber jag att på denna punkt få yrka bifall till utbildningsutskottets hemställan.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Med anledning av vad herr Alemyr nyss sade beträffande de ekonomiska förutsättningarna för religionskunskapskursen i Göteborg vill jag nämna att jag har här i min hand en arkivkopia av ett brev från den humanistiska fakulteten vid Göteborgs universitet och ställd till universitetskanslersämbetet, datum den 2 juni 1971. Brevet lyder så här: "I anslutning till tidigare överlämnat ärende beträffande införande fr. o. m. läsåret 1971/72 av undervisning avseende ämnesområdet religionskunskap får humanistiska fakulteten meddela att de driftkostnader nämnda undervisning kommer att innebära torde rymmas inom fakultetens nuvarande driftkostnadsanslag." Brevet är undertecknat Åke Holmberg, dekanus, och Per Bengtsson. Jag betraktar detta som ett väsentligt dokument när det gäller ekonomisering av kursen i religionskunskap.

Jag skulle dessutom vilja foga en sak till den debatt som förts i denna fråga. Det är att de studerande som av olika skäl är bundna till själva Göteborg som studieort och som vill läsa ämnet i Göteborg nu kan hänvisas till en undervisning som bedrivs av Svenska kyrkans studieförbund och religionsvetenskapliga institutet i Göteborg. Det är alltså akademiska kurser som bedrivs med hjälp av lärare väsentligen från Lund. Men den kursen har UKÄ inte åtagit sig inspektionsskapet för. De elever som går 40-poängkursen måste därför betala kursavgift. Deras ekonomiska situation försvåras ytterligare genom att studiemedelsnämnden inte tycks ha behörighet att tilldela dem studiemedel. Det är en fråga som jag i annat sammanhang har motionerat om och försökt få klarhet i. Man

kanske kan tänka sig ett dispensförfarande men också andra utvägar. Jag skulle vilja antyda den utväg som föreslagits av Göteborgs universitet, nämligen att fakulteten i Lund fick anordna extern undervisning i ämnet i Göteborg. Därigenom skulle i varje fall under en övergångstid vissa baskostnader inbesparas jämfört med om ämnet redan nu infördes vid fakulteten i Göteborg. Vore det inte i varje fall övergångsvis en lösning? Vad har statsrådet Moberg och herr Alemyr att säga om det förslaget?

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Det är ju väldigt tacknämligt när man får det beskedet att huvuduppgiften för de utskott som riksdagen tillsätter är att avstyrka allt som går längre än vad Kungl. Maj:t föreslagit! Jag trodde att riksdagens utskott hade till uppgift att bedöma sakfrågorna.

Beträffande exempelvis denna professur i japanologi har utskottet bedömt sakfrågan så att en professur är av sådan vikt och betydelse att utskottet har förordat ett inrättande av professuren. Föregående års skrivning var ju också en beställning.

Även om man inte kan vänta sig att riksdagen tillmäts så stor betydelse tycker jag att detta är på något sätt genant. Om det är riktigt att riksdagen bara har ett godta Kungl. Maj:ts förslag utan prövning förstår jag inte varför grundlagberedningen håller på att vi skall ha 350 ledamöter det kunde då räcka med 50 ledamöter. Jag har haft en annan uppfattning därför att jag tillmäter demokrati och folkvalda församlingar stor betydelse. Jag har ansett att riksdagen skall ha möjlighet att själv pröva och fatta beslut.

När jag talat om betydelsen av japanologi har jag icke gått in på några detaljer. Men vill herr Alemyr att vi skall ta en ingående debatt om de olika förutsättningarna har jag ingenting emot det. Jag kan givetvis inte själv japanska, men jag gör mig den frågan: Varför reser utskott och ledamöter från regeringen och andra institutioner till Japan, Kina och andra länder som vi hoppas att få handelsutbyte med? Jag kanske inte skall lägga mig i dessa frågor; eftersom jag inte har den där höga utbildningen kan jag väl inte förstå detta. Men en som endast har fått en dålig utbildning i en folkskola kan ändå ställa frågor. Att vi fullföljer de åtgärder som kan ge vårt land arbete och inkomster är för mig viktigare än vackra ord sådana tycker jag att man får alldeles för mycket av i det här sammanhanget.

Jag har endast gått på denna professur. Nu invänder man att den är så materiellt betonad. Ja, visst är den det, men vi som får vara på det enklare planet har ett behov av att kunna skapa ett materiellt underlag för att kunna klara frågorna för andra.

Inom parentes skulle jag vilja säga, då det gäller det som påtalas om personliga professurer, att jag tror att riksdagen och dess verk är minst lika skickade att skaffa de erfarenheter och de uppgifter som är erforderliga för att pröva om en personlig professur är behövlig eller inte. I varje fall har jag ju lyckats att få en och annan professur inrättad i det här landet, och innan jag med mina bristfälliga kunskaper föreläser en professur brukar jag mycket noggrant försöka se efter, vad den tilltänkte professorn kan utföra i det praktiska arbetet. Jag skall villigt erkänna att

jag tycker att det är viktigare att få en professor som kan operera en människa så att hon överlever än att få en teoretiker, som kanske aldrig har prövat att klara ett liv genom att följa sin teoretiska metod. Men det är kanske därför att jag är så okunnig.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Jag tar inte upp någon författningsdiskussion om riksdagens ansvar och förhållande till regeringen, utan vill bara betona det självklara — som jag hoppas att kammarens ledarmöter inser, bortsett från herr Lundberg — att utbildningsutskottet har försökt att så långt det är möjligt sakligt pröva dessa frågor. Men vi har ett gemensamt ansvar inför skattebetalarna. Varje ökning av statsutgifterna innebär ett nytt krav på medborgarna. Menar vi allvar med vårt tal om återhållsamhet måste vi också ta konsekvenserna av det, även om det gäller yrkanden vilka — som jag sade från talarstolen — det i och för sig skulle vara angeläget och viktigt att tillgodose. Vi måste ta hänsyn till det när det gäller resurser till forskning och högre utbildning på samma sätt som när det gäller socialpolitik, näringspolitik och alla andra områden i samhällslivet. Det är skälet till att utbildningsutskottet har varit så restriktivt och accepterat Kungl. Maj:ts restriktivitet i statsverkspropositionen.

Jag vill vidare upprepa vad jag sade för en stund sedan, att de vetenskapliga meriterna vid inrättande av personliga professurer har riksdagen utomordentligt små möjligheter att bedöma. Det är angeläget att vi inte går och tror oss ha sådana möjligheter. Skilda ledamöter kan naturligtvis ha olika kapacitet på den punkten, men i stort sett måste det vara andra instanser som avgör om en person är lämplig att inneha en professur eller inte.

Till herr Källstad vill jag till sist säga, att den skrivelse han läste från humanistiska fakulteten i Göteborg i sig är intressant. Man säger att man torde kunna rymma utbildning i religionskunskap inom driftkostnadsanslaget. Detta "torde" är ju i och för sig icke något löfte eller något mera fast konstaterande. Men det här uttalandet är intressant från den utgångspunkten att det tydligen finns något ställe i landet där man är nöjd med sina tillgångar. Det bör vi komma ihåg nästa gång Göteborgs universitet lämnar in sina petita till statsmakterna.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Här talar herr Alemyr om att man skall ta hänsyn till skatterna. Jag vill bara erinra om att jag har motionerat bl. a. inom det här ämnesområdet — låt vara i en sidofråga — om en minskning på 690 000 kronor. Jag har sagt att vi skall avslå förslaget om inrättande av ett stort ämbetsverk — jag kan inte förstå att det kan fylla någon uppgift. Det gäller kanske 10, 20, 30, 40 eller fler miljoner kronor.

Visst tar jag hänsyn till skatterna, men jag vill att de pengar vi har att röra oss med skall användas för att ge ökade resurser inte bara till den högre utbildningen utan även till den arbetskraft som måste finnas för att vi skall få ett ekonomiskt underlag.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Humanistiska fakul-
teterna m. m.*

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 192 av herr Lundberg m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lundberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 4 punkten 4 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 192.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lundberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	248
Nej	—	24
Avstår	—	16

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen B av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Källstad begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 4 punkten 4 mom. 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen B av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Källstad begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	149
Nej	—	135
Avstår	—	5

Mom. 5-9

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 5

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 6

Juridiska fakulteterna

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Här har jag bara velat få till stånd en ökad utbildning i socialrätt vid våra juridiska fakulteter. Jag tror att det är ganska angeläget att vi uppmärksammar socialfrågornas betydelse och inser hur viktigt det är att de jurister som skall verka vid våra domstolar får ökad utbildning på detta område.

Det är ju märkligt att man inte har kunnat beakta detta till fullo. Men jag nöjer mig med att bara uttala förhoppningen att socialrätten skall få större utrymme i vår juridiska utbildning.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 7

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 8

Medicinska fakulteterna m. m.

Kungl. Maj:t hade (punkterna E 13—E 14, s. 308—316) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att inrätta professurer i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats,
2. bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra benämningen av en professur i enlighet med vad i statsrådsprotokollét förordats,
3. till Medicinska fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 104 840 000 kronor,
4. till Medicinska fakulteterna m. m.: Driftkostnader för budgetåret 1972/73 anvisa ett reservationsanslag av 75 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats

motionen 1972:132 av herr Lundberg (s) vari hemställts att riksdagen beslutade att vid Uppsala universitet från den 1 juli 1972 inrätta en professur i barnkirurgi och att till förste innehavare av tjänsten utse överläkaren vid Akademiska sjukhuset Gunnar Grotte,

motionen 1972:191 av herr Källstad m. fl. (fp, c) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om ett program för en stegvis utbyggnad av åldringsforskningen på både det geriatriska och det gerontologiska området,

motionen 1972:497 av herr Berndtson i Linköping (vpk) vari hemställts att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att vid högskolenheten i Linköping inrätta

1. den 1 juli 1972 en professur i medicin, särskilt yrkesmedicin, samt anvisade härför erforderliga medel,
2. den 1 juli 1973 en professur i hygien, särskilt yrkeshygien,

motionen 1972:688 av fru Håvik m. fl. (s),

motionen 1972:691 av herr Nordstrandh m. fl. (m, s, c, fp, vpk),

motionen 1972:1091 av herr Bergman m. fl. (s, c, fp, m) vari hemställdt

1. att riksdagen i första hand beslutade om inrättande vid Göteborgs universitet från och med budgetåret 1972/73 av en personlig professur i långvårdsmedicin, alternativt geriatrik, för docenten Alvar Svanborg,

2. att riksdagen i andra hand som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna att forskningsresultaten inom det geriatriska och gerontologiska området borde snarast utvärderas så att underlag fanns för beslut om ytterligare insatser vid senast 1973 års riksdag samt

motionen 1972:1101 av herr Gustavsson i Ängelholm m. fl. (s).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:132 om inrättande den 1 juli 1972 av en professur i barnkirurgi,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:497 om inrättande den 1 juli 1972 av en professur i medicin, särskilt yrkesmedicin, och den 1 juli 1973 av en professur i hygien, särskilt yrkeshygien,

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:688 om inrättande den 1 juli 1972 av en professur i klinisk virologi,

4. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:691 om inrättande av en professur i audiologi,

5. att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i anledning av motionerna 1972:191 och 1972:1091 anfört i fråga om det geriatriska och det gerontologiska området,

6. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att inrätta professurer i enlighet med vad som förordats i statsrådsprotokollet,

7. att riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att ändra benämningen av en professur i enlighet med vad som förordats i statsrådsprotokollet,

8. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna 1972:132, 1972:497, 1972:688, 1972:691 och 1972:1091, motionerna såvitt nu var i fråga, till Medicinska fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 104 840 000 kronor,

9. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna 1972:132, 1972:497, 1972:688, 1972:691 och 1972:1091, motionerna såvitt nu var i fråga, till Medicinska fakulteterna m. m.: Driftkostnader för budgetåret 1972/73 anvisade ett reservationsanslag av 75 000 000 kronor,

10. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1101 om ändrad utbildning av sjukgymnaster.

Reservation hade avgivits

C. av herr Berndtson i Linköping (vpk), som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:497 såvitt nu var i fråga bemyndigade Kungl. Maj:t att vid högskolenheten i Linköping den 1 juli

Fredagen den
14 april 1972

Medicinska fakulteterna m. m.

1972 inrätta en professur i medicin, särskilt yrkesmedicin, och den 1 juli 1973 en professur i hygien, särskilt yrkeshygien,

att utskottet under 8 och 9 – vid bifall till yrkandet beträffande hemställan under 2 – bort hemställa,

8. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:497 samt med avslag å motionerna 1972:132, 1972:688, 1972:691 och 1972:1091, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Medicinska fakulteterna m. m.: Avlöningar till lärarpersonal för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 104 940 000 kronor,

9. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:497 samt med avslag å motionerna 1972:132, 1972:688, 1972:691 och 1972:1091, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Medicinska fakulteterna m. m.: Driftkostnader för budgetåret 1972/73 anvisade ett reservationsanslag av 75 115 000 kronor.

Vid punkten hade avgivits ett särskilt yttrande beträffande professur i audiologi av herr Nordstrandh (m).

Herr BENRDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Tidigt under 1960-talet uppställdes målet att inrätta yrkesmedicinska enheter på regionplanet. Tyvärr har inte planerna förverkligats. Samtidigt tilltar den process inom arbetslivet som vållar ökad förslitnings- och sjukdomsfrekvens. Det är därför en välgrundad framställning som universitetskanslersämbetet har gjort, när man ånyo begärt att en professur i medicin, särskilt yrkesmedicin, inrättas vid Linköpings högskola den 1 juli 1972 och att en professur i hygien, särskilt yrkeshygien, inrättas den 1 juli 1973. Förslaget har framförts flera år utan resultat.

Regeringen anser att den enligt riksdagens beslut förra året blivande filialen i Umeå till nuvarande arbetsmedicinska institutet bör uppbyggas innan en utbyggnad sker på andra håll. Arbetsmedicinska institutet har emellertid i sin långtidsbudget 1972 framhållit följande: "Inriktningen av verksamheten vid filialen i Umeå är tills vidare en öppen fråga. Inte heller är det klart när filialen kommer att kunna starta sin verksamhet och i vilken takt uppbyggnaden av verksamheten kommer att ske."

Om man godtar regeringens mening att denna uppbyggnad skall vara klar innan utbyggnad sker på andra håll, så innebär detta ytterligare dröjsmål med en synnerligen angelägen satsning. Enligt min mening kan ett sådant dröjsmål inte accepteras.

Till saken hör att planerna är långt framskridna i Linköping för att inrätta den yrkesmedicinska enheten där. Erforderliga lokaler finns tillgängliga, och Östergötlands läns landsting har förklarat sig berett att inrätta chefsbefattningar vid regionsjukhuset i Linköping inom områdena i fråga, att förenas med respektive professur. Redan budgetåret 1970/71 fanns professurerna upptagna bland de tjänster som Linköpings högskola planerade att inrätta.

Den fackliga rörelsen har länge drivit denna angelägna fråga och torde knappast vilja nöja sig med att den skjutes på en obestämd framtid.

Utbildningsutskottet betonar i sitt betänkande det angelägna i en

uppbbyggnad av utbildnings- och forskningsresurserna inom den yrkesmedicinska sektorn. Utskottet anför också att klarhet snarast bör skapas om inriktningen av och omfattningen vid den planerade filialen i Umeå, liksom i fråga om tidpunkten för verksamhetens igångsättande, enär utskottet finner det vara av vikt att universitetsmyndigheterna får en fast grund för fortsatt planeringsarbete inom den aktuella sektorn. Jag hälsar givetvis detta utskottets uttalande med tillfredsställelse, eftersom det understryker att denna angelägna forskning inte bör få förhalas i det oändliga.

Då utbildningsutskottet likväl godtar föredragande statsråds yttrande i statsverkspropositionen och sålunda inte tillstyrker de båda tjänsterna vid högskolan i Linköping har jag fogat en reservation till betänkandet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen C vid punkten 8.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Herr talman! Som vi nyss hört finns det vid punkten 8 i utbildningsutskottets betänkande nr 4 rörande de medicinska fakulteterna m. m. en reservation av herr Berndtson i Linköping. Jag skall ytterligt kortfattat kommentera den reservationen och den motion som ligger till grund för densamma.

Först konstaterar jag då att 1971 års riksdag fattade beslut om att en filial till det arbetsmedicinska institutet skulle förläggas till Umeå, där den skulle samordnas med universitetet. I februari 1971 uppdrogs det åt arbetsmiljöutredningen att framlägga förslag om hur denna filial skulle organiseras. Mot den bakgrunden anser föredragande statsrådet att resurserna skall koncentreras till Umeå i en första etapp och att man skall låta verksamheten där konsolideras, innan man börjar bygga ut på andra håll. Utskottet delar denna uppfattning, och vi understryker också att det är angeläget med utbildning och forskning inom yrkesmedicinen. Vi säger vidare att det snart måste skapas klarhet om inriktningen och omfattningen av den planerade Umeåfilialen och om hur den skall samordnas med universitetet. Enligt vad jag har erfarit kommer arbetsmiljöutredningen att vid årsskiftet lägga fram ett delbetänkande om arbetarskyddsverkets organisation. I denna del av utredningen kommer Umeåfilialens ställning att preciseras i samband med behandlingen av arbetsmedicinska institutets inordning i arbetarskyddsverket.

Det kanske utöver detta kan tilläggas att denna problematik tas upp också från den tekniska sidan i den nyligen framlagda proposition 37 där det finns en del förslag beträffande den tekniska högskoleenheten i Luleå. Föredragande statsrådet framhåller att det är viktigt att arbetsvetenskapen får en stark ställning i den högre tekniska utbildningen. Han menar också att det när man genomför utbildningen inom arbetsvetenskapen är angeläget med en samverkan mellan högskoleenheten i Luleå och filialen av arbetsmedicinska institutet, som skall byggas upp i Umeå.

På det här sättet kan man alltså åstadkomma ett samarbete mellan dessa båda sakområden ur ytterligare en synvinkel och se det dels ur den tekniska, dels ur den medicinska infallsvinkeln.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

Fredagen den
14 april 1972

Medicinska fakulteterna m. m.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Frågan är väl om man bör upphäva den mer än tioåriga målsättningen i avvaktan på vad som sker i Umeå. Det blir följden om vi följer utbildningsutskottets hemställan. Jag anser inte att så skall ske. Behov finns av en uppbyggnad på regionplanet — även i övriga delar av landet — jämsides med den uppbyggnad som sker i Umeå, och de särskilda skäl för en satsning på Linköping som jag redan tidigare anfört talar för att man vid det här laget borde ha biträtt UKÄ:s förslag.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag återkommer till en gammal bekant, nämligen till kravet på en professur i barnkirurgi här i landet. Det är märkligt att vi inte har ägnat forskningen och utbildningen i fråga om barnkirurgi någon uppmärksamhet, trots att det är så många barn som på våra sjukvårdsinrättningar döms till att ligga i en säng från det de föds till det de dör och trots att landstingen får betala kostnader för detta på omkring 300 kronor per dag. Andra områden, t. ex. barnfyllsynen, visar vi med rätta stort intresse, och speciellt talar vi om mödrarnas situation och om att man måste ordna tillsyn för barnen därför att produktionen kräver insatser av både mannen och kvinnan. Men ingen tänker på dessa barn som döms till livstids förvaring, eller på deras föräldrar, och detta trots att största delen av dessa barn skulle kunna återföras till hälsa och ett normalt liv, om läkarna fick utbildning på detta område och möjligheter att konstatera sjukligheter, invaliditet m. m. redan vid födseln och barnen togs under behandling med t. ex. operativa ingrepp under de första 14 dagarna eller den första månaden. Det är märkligt, eftersom ändå rätt många människor på våra sjukvårdsinrättningar känner till detta.

Om vi ser en bild som den jag nu visar upp av ett barn, så reagerar vi naturligtvis. Men trots att vi i dag har resurser har vi låtit människor få leva 30–35 år i denna besvärliga situation. Man kan säga att s. k. varggap är väl inte det värsta. Nej, det är det inte, men det är ett tillräckligt handikapp för den som träffas av det.

Jag har faktiskt upprepat kravet på att få till stånd en professur. Det skulle kanske kosta 10 000–20 000 kronor. Men en patient som skall dömas till att ligga på sjukbädd hela sitt liv kanske kostar oss någon miljon. Man säger att det är landstingen som betalar den där miljonen, medan det är riksdagen som skall anslå de 10 000 20 000 kronor som behövs för att få en ökad utbildning och forskning, och så går man helt enkelt förbi det hela. Det är en syn på saken som är ganska besvärlig.

Man säger nu att det uppdragits åt fakultetsberedningen för medicin, odontologi och farmaci att utreda frågan om hur förbättrade förutsättningar för utbildning och forskning inom det barnkirurgiska området bör skapas. Jag förstår inte vad odontologin skall kunna göra här. Den odontologiska forskningen har ju ingenting gjort för att komma till rätta med de barntandsjukdomar vi har i landet.

År 1942 tog medicinalstyrelsen ett initiativ för att hjälpa de barn som hade fördärvat sina tänder, och försöksverksamheten skedde i Göteborg och utfördes av tandläkaren och odontologen Sten Forshufvud. Man lyckades då ernå mycket goda resultat genom biologiska insatser. Men

när dessa resultat redovisades avbröts forskningen, och vi har tillåtit att man förstör barnens tänder genom att borra sönder dem för miljoner i kostnader i stället för att göra något annat och lämpligare. Jag förstår inte varför odontologin skall tas med i detta sammanhang när man inom den fakulteten aldrig visat intresse för att forska. Här måste ju den biologiska forskningen vara grundläggande och doktor Forshufvud, vår främsta expert i verklig mening som både tandläkare och biolog, spelades bort på ett ansvarslöst sätt av odontologins s. k. vetenskapsmän. Den nuvarande s. k. biologiska forskningen har meningslöst i ett års tid varit inriktad på några verktyg. Det är det enda som gjorts.

Från årtionden tillbaka och framåt har vi tillåtit tandläkare på högsta nivå att bedriva affärsverksamhet. Denna affärsverksamhet är tydligen viktigare än bättringen av barns dåliga tänder.

Ett utnyttjande av barnkirurgin och plastikkirurgin skulle vara mycket värdefullt och skulle skapa möjligheter att ge hjälp åt många barn, som genom missbildningar är dömda till livstids förvaring.

Utskottet ger till känna sitt stora intresse. Men här möter man samma fenomen som i andra sammanhang, nämligen att de människor som sysslar med sjukvården sätts åt sidan. Den humanistiska känslan är väldigt svällande i ord men mycket förkrympt i handling.

Jag är medveten om att många anser att de på sjukhus intagna barnen är så få att vi kan gömma dem. Det gör vi också så gott vi kan. Men man lider varje gång man på ett sjukhus får se de sjuka barnen. Jag reagerar kraftigast inför barn med munskador eller s. k. vattenskalle. Alla vet att dessa barn ofta kan räddas till full hälsa om kirurgiska ingrepp företas omedelbart efter födelsen.

Jag har skaffat färgfotografier på en hel rad barn som har varit missbildade vid födelsen men som har fått hjälp. När man ser resultaten och finner att barnen på detta sätt har fått möjligheter till en normal livsföring, känner man nästan bitterhet inför tanken på alla de barn som på grund av bristande resurser inom barnkirurgin inte har fått denna hjälp.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till min motion, vari hemställs att riksdagen beslutar "att vid Uppsala universitet från den 1 juli 1972 inrätta en professur i barnkirurgi och att till förste innehavare av tjänsten utse överläkaren vid Akademiska sjukhuset Gunnar Grotte".

Herr GUSTAVSSON i Ängelholm (s):

Herr talman! Jag skall inte alls beröra det ämne som herr Lundberg var inne på. Jag har begärt ordet i egenskap av motionär, eftersom min motion nr 1101 behandlas på denna punkt i utskottsbetänkandet. Motionen gäller utbildningen av sjukgymnaster.

Sjukgymnastyrket är ett praktiskt yrke med teoretisk bakgrund. Eftersom intagningskravet är 9 g, ligger teorin i vissa avsnitt på en alltför hög nivå. Vi anser i vår motion att den teoretiska undervisning som meddelas dessa elever borde ha bättre relation till praktiken, och vi ifrågasätter om det verkligen behövs en professor för att undervisa på denna nivå.

Som förhållandena nu är har vederbörande elev när han eller hon är

färdigutbildad lärt sig mycket teori men har ofta svårt att omsätta sina kunskaper i praktiskt behandlingsarbete. Vi har ansett att det borde räcka med två års teoretisk grundutbildning och att denna utbildning sedan borde kompletteras med klinisk praktik. Vi menar att sjukgymnastutbildningen borde ha närmare anknytning till vårdyrkesskolan än till universitetskliniken. Vi avser därmed icke att åstadkomma en sänkning av den teoretiska kunskapsnivån, utan vi avser att de teoretiska kunskaperna skall få bättre anknytning till det praktiska behandlingsarbetet.

Vid sin behandling av motionen har utskottet påpekat att utredning av dessa frågor pågår inom den utredning som benämns U 68, och med anledning därav har man avstyrkt motionen. Om det nu är så att denna utredning arbetar med dessa frågor – och jag har ingen anledning att betvivla det – anser jag att utskottet borde ha kunnat hänvisa motionen till utredningen i stället för att avstyrka den.

Mot ett enigt utskott skall jag emellertid, herr talman, inte ställa något yrkande, utan jag tänker i stället återkomma i ärendet vid ett annat tillfälle.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! Jag begärde ordet närmast därför att herr Berndtson i Linköping sade att det finns lokaler i Linköping för yrkesmedicin och yrkeshygien. Några sådana lokaler finns inte. Det skulle vara ganska besvärande för mig som ledamot av direktionen att rösta emot reservationen, om lokaler verkligen finnes. Först när laboratorium 2 vid regionsjukhuset i Linköping blir färdigt om något år kan möjligen laboratorium och expeditioner pressas in i det laboratoriet, men några vårdplatser blir det ändå inte, i varje fall inte före år 1976.

Det är visserligen riktigt att den medicinska fakulteten begärt inrättande av de här tjänsterna, men å andra sidan har landstinget lagt frågan på is vid regionsjukhuset i Linköping på grund av att Umeå har föreslagits i stället. Jag vill säga detta, så att det blir klarlagt varför jag kommer att rösta emot reservationen.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Herr talman! Med anledning av herr Lundbergs yrkande vill jag säga, att jag noterat att herr Lundberg under åren 1968, 1969 och 1970 väckt motioner angående professur i barnkirurgi. Dessa motioner har i samtliga fall fått en välvillig skrivning av det dåvarande statsutskottet, men sedan har ingenting mera hänt, sade herr Lundberg. Utbildningsutskottet sade, efter att ha trätt i funktion 1971, att det delade motionärens uppfattning om betydelsen av forskning på det här området. Man konstaterade vidare att något förslag inte framförts av UKÄ på denna punkt. Man sade också att man inte hade tillräckligt underlag för egen bedömning, men man tillade – och det är viktigt – att mot bakgrund av den stora betydelse som utskottet fäster vid frågan begär man hos Kungl. Maj:t att UKÄ utreder hur förbättrade forsknings- och utbildningsresurser skall tillskapas, och utskottet slutade denna begäran med ett tillkännagivande.

I år har utbildningsutskottet i betänkandet noterat vad som har åtgärdats. Det visar sig att UKÄ uppdragit åt fakultetsberedningen för

medicin, odontologi och farmaci att utreda denna fråga. Inom beredningen har en särskild grupp tillsatts, och denna är nu under arbete. Den har inlett sitt arbete med en kartläggning av de resurser som finns och den verksamhet som nu bedrivs vid de barnkirurgiska klinikerna. Det är utskottets förhoppning att den inledande kartläggningen så småningom skall mynna ut i förslag som kan leda till något och peka åt det håll som herr Lundberg eftersträvar.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Med anledning av herr Polstams brasklapp om varför han inte ämnar stödja reservationen vill jag påpeka att UKÄ bygger sin framställning bl. a. på att lokaler finns tillgängliga i Linköping. Om dessa på grund av omdisponeringar eller av andra skäl icke skulle finnas för dagen kan jag inte uttala mig om, men i sak tycker jag inte att det ändrar bedömningen att det är angeläget att fullfölja planerna i Linköping. Jag tycker att den fackliga rörelsens starka krav på att få till stånd denna yrkesmedicinska enhet måste väga tyngre än om lokalerna för dagen inte är disponibla.

Herr CARLSSON i Vikmanshyttan (c):

Herr talman! Under denna punkt finns en rad välmotiverade motioner om inrättande av professurer på olika områden. Jag skall stanna inför en enda av dessa, nämligen den som herr Lundberg väckt angående inrättande av en professur i barnkirurgi. Jag vill göra det därför att den berör ett område som gäller barnen och deras framtida möjligheter, människor som har ett helt liv framför sig. Det måste vara angeläget att man från forskningssynpunkt och medicinsk synpunkt gör alla de insatser som är möjliga. Därmed skulle man ge dessa unga människor en framtid, som i många fall skulle kunna medföra en helt annan hälsostatus än den som väntar dem, om inga åtgärder vidtas.

Herr Lundberg sade att denna fråga är väsentlig från landstingssynpunkt. Ja, självfallet. Men den humanitära aspekten på frågan väger än tyngre för vederbörande patient, för hans anhöriga, för alla de gömda och glömda människorna.

Från denna utgångspunkt, herr talman, finns det all anledning att rösta för herr Lundbergs yrkande, som jag ber att få ansluta mig till.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Herr Gustafsson i Barkarby säger att utskottet har full förståelse för de här problemen och att man hållit på med en kartläggning och en utredning. Man förutsätter att det så småningom skall bli ett resultat av det hela.

Jag har varit landstingsman och ordförande i landstingets hälso- och sjukvårdsstyrelse, och för varje år som gått, när vi tvingat barn att leva under odrägliga förhållanden, så har jag sagt mig att inget rimligt humanitärt eller ekonomiskt hinder bör få avhålla oss från att lösa det här problemet.

Jag vill erinra om att en professur, som jag föreslår, kommer att kosta staten 10 000 à 20 000 kronor per år. Men ett barn som föds och tvingas att ligga på en sjukvårdsinrättning kostar ungefär 300 kronor per dag.

Man kan ju inte lösa problemen genom att tillsätta utredningar i olika sammanhang.

Utskotten brukar ju göra resor. Vi har varit på hemmen och sett hur dessa olyckliga barn har det. Vi vet att vi får avdela mycken arbetskraft för dem, och vi tycker det är roligt när en mamma får se att det finns vissa tecken på att man under ledning av utbildad personal kan göra någonting. Men vad mamman tycker brukar vi aldrig resonera om.

Under de år jag har sysslat med hälso- och sjukvård har jag iakttagit att dessa föräldrar har en sorts skuldkänsla och uppoffrar sig på ett sätt som är rent omänskligt. Och vi ger hjälp med den ena handen och slår sönder med den andra.

När man från olika myndigheters sida inte har förståelse för den här saken, kan det ju bero på att man, liksom jag, har lyckan av att ha friska barn. Kanske de som skall handlägga ärendet aldrig har varit på en sjukvårdsinrättning för dessa sjuka barn som får ligga i sängen. Jag tror nog att det beror på okunnighet om verkligheten.

När jag här yrkar bifall till min motion är det därför att vi behöver göra en insats. Den insats jag begär är blygsam. Det är alldeles klart att problemen inom barnkirurgin inte kan lösas genom en professor i Uppsala. Man kan inte heller på det sättet utbildningsmässigt få den spridning av kunskaper bland läkarna som gör det möjligt för dem att upptäcka fel vid födelsen och delge det till olika institutioner. Men det vore rimligt att börja nu. Eftersom jag också följt statistiken ifrån Sydsverige är jag alldeles säker på att vi också måste ha en professur i barnkirurgi i Sydsverige. Vi måste nog också ha en i Umeå.

Insatser inom hela denna sektor skulle ur både ekonomisk och humanitär synpunkt ge stora vinster. Vi skulle kunna göra både de sjuka och deras anhöriga en tjänst, men inte minst skulle det vara en stor vinning ur samhällets synpunkt. Vi kan inte stå till svars med att man år efter år möter denna kallsinniga invändning att utredning pågår, och därför måste jag vidhålla mitt yrkande.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag finner det angeläget att från utskottets sida framhålla att utskottet har full respekt för herr Lundbergs patos, men jag tycker inte att herr Lundberg bör tala så nedlåtande om utredningar och kartläggning. Herr Lundberg måste väl ändå medge att det har hänt någonting på detta område från 1970 och fram till 1971, när utbildningsutskottet kom till.

Jag tycker att herr Lundberg borde läsa vad utskottet sade 1971, då vi gjorde ett tillkännagivande, och vad vi säger i år när vi redovisat den fortsatta behandlingen av detta ärende.

Man kan många gånger tycka att kartläggningar tar för lång tid och att utredningskvaren mal långsamt. Men mot bakgrund av den behandling som herr Lundbergs motioner tidigare har rönt i statsutskottet tycker jag att även herr Lundberg bör inse att det är en framgång.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Visst kan man alltid tolka ett välvilligt uttalande i riksdagen som en framgång. Men utskottets ärade talesman måste förstå att vi inte kan stå till svars med att skjuta på frågan år efter år utan att någonting görs, medan ett hundratal barn eller flera varje år placeras i sjuksäng och blir dömda att ligga där hela sitt liv. Om regeringen säger nej och inte vill expediera det uttalande som utskottet har gjort, får självfallet utskottet och riksdagen ta på sig arbetet med att vidtaga de åtgärder som vi väntar på.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s) kort genmäle:

Herr talman! Den expedition som herr Lundberg talar om är ju på gång genom utskottets tillkännagivande 1971 och redovisning 1972.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! Det är möjligt att herr Berndtson i Linköping har fått uppgifter via UKÄ beträffande lokalfrågan i Linköping, men jag undrar om man inom UKÄ i så fall är ordentligt informerad. Man måste se på de faktiska förhållandena; omdisponeringar vid detta sjukhus är praktiskt taget omöjliga, eftersom lokalfrågan redan är mycket besvärlig. Om det skall ske någon omdisponering där måste den gå ut över någon annan vårdspecialitet, och det är väl inte särskilt lämpligt.

Vi har under många år haft svårigheter med lokalfrågan vid sjukhuset. Hade man räknat med de specialiteter som herr Berndtson nu nämner – yrkesmedicin och yrkeshygien – hade man möjligen kunnat planera lokalerna på annat sätt, men det har man nu inte gjort. När förslaget om Umeå kom lade man nämligen planerna på is. Jag är särskilt angelägen om att understryka detta.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! För att inte herr Polstams inlägg skall framstå som fakta och reservationen som oriktig är det tydligen nödvändigt att citera UKÄ: "UKÄ vill stryka under, att Östergötlands läns landsting förklarat sig berett att inrätta chefsbefattningar vid regionsjukhuset i Linköping inom områdena i fråga att förenas med respektive professur. UKÄ hänvisar till bifogade protokollsutdrag. Lokaler för professuren i medicin, särskilt yrkesmedicin, finns tillgängliga. För professuren i hygien, särskilt yrkeshygien, kan lokaler ställas till förfogande."

Detta, herr Polstam, innebär givetvis inte att man måste ha lokaler stående tomma år efter år så länge avgörandet dröjer. Man har även lokalmässigt förberett inrättande av ifrågavarande enhet.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! Det var bra att herr Berndtson i Linköping citerade utlåtandet från UKÄ. Det skrevs nämligen innan förslaget om Umeå kom. I och med att det förslaget kom lade man de här planerna på is i Linköping.

Överläggningen var härmed slutad.

Fredagen den
14 april 1972

Tekniska fakulteterna m. m.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 132 av herr Lundberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lundberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarén bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 4 punkten 8 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammarén bifallit motionen nr 132.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lundberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja --	222
Nej --	50
Avstår --	14

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen C av herr Berndtson i Linköping i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtson i Linköping begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarén bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 4 punkten 8 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammarén bifallit reservationen C av herr Berndtson i Linköping i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson i Linköping begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja --	262
Nej --	19
Avstår --	3

Mom. 3 10

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 9 och 10

Kammarén biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 11

Tekniska fakulteterna m. m.

Fru NILSSON i Kristianstad (c):

Herr talman! Utbildningsutskottets betänkande nr 4, punkt 11, tar bl. a. upp motionen 1136 till behandling. Vi motionärer yrkar där på att

en professur i transportekonomi skall inrättas vid kungl. tekniska högskolan i Stockholm. Denna professur bör enligt vår mening placeras i anslutning till där pågående samhällsbyggarutbildning vid sektionen för väg- och vattenbyggnad som en förstärkning i samband med den pågående fördubblingen av studerandeantalet. Detta vårt krav går tillbaka till 1964 års transportforskningsutredning, som i sitt betänkande 1968 uttalade sig för en professur i transportekonomi.

Transportkostnadernas andel av vår bruttonationalprodukt har från 1964 till 1970 ökat från inemot 10 procent till närmare 15 procent. Under den här perioden har också det etappvisa genomförandet av 1963 års trafikpolitiska beslut fört med sig konsekvenser, inte minst för den regionala lokaliseringspolitiken. Dessa konsekvenser ger anledning till väsentligt förbättrad information om transportkostnadernas inverkan och omfattning inom den totala samhällsekonomiska ramen.

I avvaktan på vägkostnadsutredningen saknar vi ännu en mängd bedömningsgrunder och definitioner, varför vårt informationsbehov är mycket stort samtidigt som våra resurser är utomordentligt små så länge vi saknar en professur i transportekonomi.

Ett av våra största samhällsekonomiska problem under de senaste åren är urbaniseringens negativa effekt. Stark obalans när det gäller servicestandard och transportförsörjning uppstår inom glesbygdsområden, jämfört med större tätorter. Transportkostnaderna i storstadsregionerna visar samtidigt en starkt ökande trend. Den anstränger i högsta grad kommunernas ekonomi och förhindrar möjligheterna att bygga ut transportnät och annan försörjning till de nya områdena enligt den planering som gjorts.

En speciell studieinriktning för samhällsbyggare har inrättats inom tekniska högskolan i Stockholm. Den är tillgänglig för studerande vid sektionerna för arkitektur, lantmäteri och väg- och vattenbyggnad. Detta är ett uttryck för att allt större uppmärksamhet måste ägnas samhällsbyggnadsproblemen inom ramen för samhällsplaneringen.

Förra året utexaminerades de första arkitekterna och civilingenjörerna från denna studieinriktning, och tillströmningen av antalet studerande till denna utbildning har varit kraftigt stigande. Vi motionärer anser det vara en stor brist att dessa utbildade planerare och tekniker, som har till uppgift att projektera, bygga ut och sanera våra tätorter liksom att planera och bygga för vägtransporter och annan service i glesbygder, inte har tillgång till fördjupad utbildning och forskning inom transportekonomin. Enligt vårt sätt att se krävs det ingående förståelse och kunskap om detta komplicerade ekonomiska system, som griper in så djupt i samhällsekonomin. Som vi ser det, upplever vi i dag en lång rad beslut, som tyvärr inte sammanfaller med en från samhällsekonomisk synpunkt godtagbar lösning.

Beräkningar visar att våra omflyttningskostnader i samband med förändringar inom urbaniseringsprocessen totalt sett uppgår till belopp om ca 5 miljarder kronor per år. Cirka hälften av de totala transportkostnaderna kan hänföras till personaltransporter under 50 km, alltså lokaltransporter, och av dessa representeras cirka hälften av pendelresor till och från arbetet. Sedan skall vi också komma ihåg, att pendelav-

Fredagen den
14 april 1972

Tekniska fakulteterna m. m.

ståndet ständigt växer, framför allt i våra storstäder, och den genomsnittliga pendeltiden har under de senaste 30 åren fördubblats från ungefär 2,5 timmar per vecka till 5 timmar per vecka. Här ser vi alltså ett sätt att använda den uppnådda arbetstidsförkortningen, men jag är tveksam om det är det mest rekommendabla.

År 1970 uppgick den totala pendelresetiden i vårt land till i runt tal 1 miljard timmar. Alla är i dag övertygade om att den snabba urbaniseringen för med sig växande ekonomiska problem, och vi bör därför dämpa urbaniseringstakten. Vi motionärer har i vårt förslag anvisat en väg att klarlägga de transportekonomiska sammanhangen i urbaniseringsprocessen.

Utskottet hänvisar i sitt betänkande till att en professur i transportsystem skall inrättas vid tekniska fakulteten i Linköping den 1 januari 1973. Det är gott och väl att denna professur tillsätts, men tyvärr kommer den inte att behandla de problem som vi motionärer tar upp. Enligt uppgift, dels i föreliggande betänkande och dels från annat håll, skall denna professur ägna sig helt åt företagsekonomiska frågor med avseende på godstransportsystem, traverser, transportband o. d. Detta är naturligtvis ytterst angeläget i och för sig men berör alltså inte de samhällsekonomiska frågorna i samband med urbaniseringsprocessen, som vi motionärer tagit upp.

Utskottet hänvisar också till att universitetskanslersämbetet i december månad förra året tillsatt en arbetsgrupp för översyn av samhällsplanerarutbildningen. Enligt vad jag erfarit skall denna grupp arbeta med helt organisatoriska uppgifter inom utbildningens ram.

Det är olyckligt att utskottet enligt min uppfattning i sitt betänkande kommit vid sidan av de viktiga frågor som vi motionärer tagit upp. En liten strimma av hopp ser jag dock i utskottets formulering i den sista meningen av betänkandet där man säger att utskottet för sin del är berett tillstyrka, att riksdagen *nu* fattar beslut om den föreslagna professuren i transportekonomi.

Fru talman! Jag har inget yrkande, men jag vill förutskicka att jag avser att återkomma i ärendet och hoppas då på en mera positiv inställning från utskottets sida.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ALEMYR (s):

Fru talman! Då fru Nilsson i Kristianstad inte hade något yrkande, kan jag nöja mig med att hänvisa till utskottets formuleringar och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 12 17

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 6 Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 5 i anledning av propositionen 1972:1 i vad avser anslag för budgetåret 1972/73 till socialhögskolorna och journalisthögskolorna m. m. jämte motion.

Punkten 1

Socialhögskolorna m. fl. anslag

Herr RICHARDSON (fp):

Fru talman! "Vid min beräkning av anslagsposten till lokalkostnader har jag utgått från att renhållning och städning vid högskolorna handhas av fastighetstjänsten på respektive ort." — Så lyder det föredragande statsrådets hela yttrande under punkten E 33, Journalisthögskolorna, i statsverkspropositionens bilaga 10.

Det synes mig vara en händelse som ser ut som en tanke att det är renhållningen och städningen som berörs och ingenting annat. Sedan statsverkspropositionen presenterades för riksdagen i januari har vi nämligen fått uppleva det för svensk högskoleutbildning så pinsamma och genanta att en *journalist*, ordföranden i FN-journalisternas klubb Malvin Goode, av en elevmajoritet vid journalisthögskolan i Göteborg vägrats hålla den föreläsning om de färgades situation i den amerikanska pressen som han inbjudits hålla.

Utbildningsminister Ingvar Carlsson har med berömdvärd skärpa tagit avstånd från denna elevaktion. Den vittnar, framhöll han i ett uttalande, om bristande respekt för människans rätt att framföra sina åsikter, och han betecknade den som en grov förolämpning mot en man som fört en långvarig kamp för de färgades rättigheter i USA. Han ifrågasatte också om man inte på något sätt skulle försöka få elever med litet större mognad än de nuvarande uppenbarligen har.

När nu riksdagen står i begrepp att anslå medel till verksamheten för nästa läsår är det min förhoppning att de föreslagna 5 245 000 kronorna också skall räcka till för en effektiv renhållning och att därvid enfald och inskränkthet sopas undan med all kraft, att intolerans och ofördragsamhet vädras ut ordentligt och att fördomsfullhet och fanatism kastas på sophögen. Jag hoppas vidare att renhållningen inte helt överläts till fastighetstjänsten utan att det också kommer till stånd en välbehövlig självsanering.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till utbildningsutskottets hemställan, innebärande att riksdagen anslår 5 245 000 kronor till journalisthögskolorna i Stockholm och Göteborg, däri inkluderat kostnader för renhållning och städning.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Fredagen den
14 april 1972

*Universitetens data-
maskincentraler*

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölles.

§ 7 Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 6 i anledning av propositionen 1972:1 i vad avser anslag för budgetåret 1972/73 till vissa för universitet och högskolor gemensamma ändamål jämte motion.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten 2

Universitetens datamaskincentraler

Kungl. Maj:t hade (punkterna E 42—E 43, s. 370—373) föreslagit riksdagen att för budgetåret 1972/73 anvisa

1. till Universitetens datamaskincentraler ett förslagsanslag av 1 000 kronor,
2. till Kostnader för datamaskintid ett förslagsanslag av 23 450 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1972:508 av fru Sundberg (m) och herr Nordstrandh (m) vari hemställes att riksdagen beslutade att eventuellt uppkommet överskott från "Universitetens datamaskincentraler" icke skulle tillföras statsverket utan föras över till "Kostnader för datamaskintid".

Utskottet hemställde

1. att riksdagen till Universitetens datamaskincentraler för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 1 000 kronor,
2. att riksdagen till Kostnader för datamaskintid för budgetåret 1972/73 anvisade ett förslagsanslag av 23 450 000 kronor,
3. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:508.

Reservation hade avgivits av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m), som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1972:508 beslutade att överskott på verksamheten vid universitetens datamaskincentraler skulle som inkomst tillföras förslagsanslaget Kostnader för datamaskintid.

Fru SUNDBERG (m):

Fru talman! Utbildningsutskottet har i sitt betänkande nr 6 tagit upp en fråga som måste anses vara av central betydelse för hela forskningen inom vårt universitetsväsende. Det gäller här universitetens möjligheter att utnyttja de befintliga datamaskinerna.

För den högre utbildningens och forskningens behov av databehandling finns en datamaskincentral på var och en av de fem universitetsorterna. Uthygnaden av centralerna har skett enligt av riksdagen fastställda riktlinjer. Dessa centraler får sin utrustning genom statens

datamaskinfond, som förvaltas av statskontoret. Utrustningen tillhör fonden, och datamaskincentralerna betalar en form av hyra, som skall täcka avskrivning och ränta m. m. Verksamheten vid centralerna finansieras genom att man tar betalt för användningen av datamaskinerna, och taxorna bestäms så att inkomsterna täcker avgifterna till fonden.

Centralerna används i första hand av universiteten, men man säljer också tid till externa kunder, t. ex. FOA, vissa andra statliga institutioner och utifrån kommande kunder. I årets statsverksproposition beräknar man att 11 miljoner kronor skall komma från externa kunder och 23,45 miljoner kronor från universiteten. *Kostnaderna vid centralerna* beräknas till 35 miljoner kronor, och det hela skulle alltså ge ett överskott av en halv miljon kronor. Det är den halva miljonen som har intresserat oss som väckt motionen 508, i vilken vi kräver att ett eventuellt överskott inte skall föras till statsverket utan komma universiteten till godo och ge dem möjlighet till ytterligare utnyttjande av befintliga datamaskinresurser. Reserverna i utskottets betänkande nr 6 hemställer också om detta.

Utskottets ledamöter har vid sina besök vid universiteten i Uppsala och Lund fått sig förelagda de problem som väl ansetts mest angelägna. Till dessa har hört svårigheterna att få universitetens driftkostnadsanslag att räcka till men också att anslagen för datamaskintid på inget sätt har varit tillräckliga för att täcka behoven.

Universitetskanslersämbetet har i årets petita begärt en ökning av anslaget till universitetens datamaskintid med 4 miljoner kronor — föredragande statsrådet har beviljat 800 000 kronor. Det är av intresse att gå till UKÄ:s petita och titta på hur man har prioriterat olika anslagskrav.

I prioritetsgrupp 1 återfinns löneomräkning för befintlig organisation och lokalkostnader — alltså automatiska utgiftsökningar.

I prioritetsgrupp 2 finns fakulteternas avlöningsanslag med begäran om täckning för öknings i anledning av inrättade, redan beslutade professurer liksom också en beslutad ökning av utbildningskapaciteten vid medicinska och andra fakulteter. I denna prioritetsgrupp återfinns vi också kostnader för datamaskintid. Detta skall ses i relation till att vi i prioritetsgrupp 3 finner forskarassistenttjänster, studieväglare, medel för forskarutbildning, driftkostnadsanslag, pedagogiskt utvecklingsarbete osv. — allt sådant som utskottet många gånger behandlat och upplevt som synnerligen angeläget. Desto mer märkvärdigt är det nu att utskotts-majoriteten inte velat bifalla motionärernas önskan om en förbättring på ett område som fått så hög prioritet av universitetskanslersämbetet; jag vågar säga att det är det enda område som inte varit förutbeställt, men ändå hamnat i prioritetsgrupp 2.

Givetvis måste man betrakta konsekvenserna av att medel inte beviljas för att klara forskningens behov av datamaskintid. Jag skall begränsa mig till det och bara nämna något om hur taxesättningen sker. Den princip som hittills har följts har nämligen varit att man räknat ut summan av driftkostnader och avskrivningar under hela den beräknade utnyttjade tiden, som för IMB 360/75 är fem år. Därefter har man gjort en prognos över den totala tid maskinen kommer att vara i användning under utnyttjandeperioden, och genom att dividera kostnaderna med användningstiden har man fått en kostnad per timme. Den medelkostnaden har i

Fredagen den
14 april 1972

*Universitetens data-
maskincentraler*

princip utgjort riktpunkter vid taxesättningen. Man har inte tagit hänsyn till att tillskottskostnaden blir marginell om maskinen ytterligare utnyttjas. Faktum är att principen om en fast taxa förhindrar en högre beläggning än den som förutsatts, oavsett om detta är ekonomiskt riktigt eller ej.

Man kunde t. ex. år 1970 konstatera att om Stockholmscentralens maskin kördes i fyra skift i stället för i två och ett halvt kunde taxan sänkas samtidigt som maskinen till fullo kunde utnyttjas. Det skrämmande är nämligen att samtidigt som universiteten inte har medel att utnyttja sina datamaskiner står dessa till vissa delar outnyttjade. Vad gör då forskarna? Jag vågar säga att priset vi får betala för envisheten och för oförmågan att ens tillnärmelsevis tillgodose forskarnas behov är att vi säljer svensk forskning utomlands – och det är ett högt pris.

Låt mig ge några konkreta exempel. En svensk doktorand arbetade med datakrävande preliminära beräkningar av redan utförda undersökningar. Det fanns inga medel för honom att utnyttja datamaskintid, och han fick så småningom kontakt med en dansk forskare. Genom att slå sig ihop med honom kunde han få sina körningar utförda i Köpenhamn – men givetvis på bekostnad av ensamrätten till forskningsresultaten.

Vid Stockholms universitet finns en grupp mycket framstående kvantkemiska forskare, men för att kunna klara det arbetet har de fått lov att starta ett samarbete med franska forskare och fara ner till Strasbourg och köra på deras maskin – som de beskrev det för mig: "dag och natt". På samma sätt har olika svenska forskare fått ta i anspråk maskiner i andra länder, Frankrike, Danmark m. fl., eftersom man inte haft möjlighet eller pengar till att köra på svenska maskiner.

Visst skall vi ha internationellt samarbete – men det skall inte vara grundat på att vi i Sverige stoppar våra forskares möjligheter till beräkningar som är nödvändiga för forskningen samtidigt som våra egna datamaskincentraler står outnyttjade.

Fru talman! Jag beklagar att vi inte kunnat ge universiteten de 4 miljoner de begärt för att få slut på detta förhållande – vilket ter sig orimligt. Men vi är i alla fall en bit på väg genom att ge dem de överskottsmedel som uppkommer på datamaskincentralerna medel som jag tycker moraliskt tillhör centralernas huvudutnyttjare.

Fru talman, det är i all anspråkslöshet vad reservanterna begär i reservationen till utskottets betänkande nr 6, och jag skall be att få yrka bifall till denna reservation.

Fru LAAG (s):

Fru talman! Fru Sundberg har i sitt anförande erinrat om det faktum att dessa datamaskincentraler finns inrättade på de fem universitets-orterna. Centralerna är organiskt fristående från läroanstalterna, och ledningen och verksamheten handhas av en styrelse under UKÄ. Fru Sundberg berörde också frågorna om taxorna, som bestäms av universitetskanslersämbetet. Ämbetet samråder om dem med statskontoret, som förvaltar statens datamaskinfond, och riksrevisionsverket.

De här taxorna skall avvägas så att datamaskincentralerna är ekonomiskt självbärande, dvs. utgifterna skall täckas genom att avgifter tas ut

av dem som utnyttjar centralens tjänster. Utgifter som avser avskrivningar och räntor skall överföras till datamaskinfonden.

Det är viktigt att understryka att en av huvudprinciperna i det finansieringssystem som riksdagen varit med om att besluta är att taxorna skall vara så utformade att ett eventuellt underskott skall kunna återvinnas genom motsvarande överskott från driften under ett senare skede av verksamheten.

Det är, fru talman, viktigt att ha det i minnet när man skall bedöma det yrkande som framförts i motionen 508. Utskottet säger också i sitt betänkande på denna punkt att man inte har någon annan mening än motionärerna när det gäller det angelägna i att datamaskincentralernas kapacitet blir till fullt utnyttjad.

Någon annan mening när det gäller önskemål om ytterligare medel till denna verksamhet har vi inte heller. Det är alltid önskvärt med mera pengar. Risken i det här fallet kunde kanske vara att man då endast kortsiktigt tror sig lösa ett problem som kräver mer långsiktiga lösningar.

Motionskravet och reservationen innehåller emellertid ett nytt och radikalt annorlunda finansieringssystem för universitetens datamaskincentraler. Anledningen till att utskottsmajoriteten inte vill ansluta sig till förslaget är för det första ett uppdrag som Kungl. Maj:t givit UKÄ att utreda det framtida behovet av datamaskinkapacitet och hur det behovet skall tillgodoses. Någon form av resultat av det arbetet kan förväntas under det här året. För det andra pågår det också ett arbete med programbudgetering vid Chalmers, som planeras vid Linköpings tekniska fakultet. Där skall frågorna om hur programtid skall utnyttjas behandlas. Resultaten skall då vägas mot andra krav på resurser, exempelvis kravet på personella resurser.

De här försöken kan få betydelse för hur man skall åtgärda exempelvis resursproblem för datamaskintid. Mot bakgrund härav har det framstått som viktigt att invänta den pågående utredningen inom UKÄ för att man skall kunna uttala sig om stabiliteten i verksamheten.

Det är litet svårt att förstå motionärernas förslag, som skulle kunna innebära att medelsanvisningen kommer att avvägas på basis av mer eller mindre osäkra spekulationer om eventuella överskott. Utskottet anser att detta medelsbehov i vanlig ordning bör tillgodoses så långt de samlade resurserna tillåter det genom att medlen anvisas på riksstaten. Då vet man vilka resurser man disponerar, och då kan man göra en rationell planering. Samma effekt uppnås genom en sänkning av de taxor universiteten har att erlagga. Det måste för de flesta framstå som betydligt mera rationellt att ta i anspråk överskottet för en reduktion av taxorna än att ha en form av återbetalning.

Fru Sundberg berörde också underskottet, och det är riktigt när hon säger att underskotten under tidigare budgetår har återvunnits. Det har t. o. m. blivit ett visst överskott. Men att en sådan situation skulle uppkomma förutsattes redan när nuvarande finansieringssystem beslutades, och det kan inte nu tas till intäkt för att rubba grunderna i detta system.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan om avslag på yrkandet i motionen 508.

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

Universitetens data-
maskincentraler

Fredagen den
14 april 1972

*Universitetens data-
maskincentraler*

Fru SUNDBERG (m):

Fru talman! Nej, fru Laag, varken motionärerna eller reservanterna har föreslagit ett helt nytt finansieringssystem för universitetens användning av datamaskincentralerna. Vad vi behandlar i årets statsverksproposition är medelstilldelningen för det kommande budgetåret, och härvidlag har motionärerna och reservanterna slagit fast att situationen i dag när det gäller forskningen vid våra universitet på detta område är prekär. Den är så prekär att man tacksamt tar emot varje tillskott för att i någon mån kunna underlätta situationen.

Utvecklingen har visat att datamaskincentralerna såväl erfarenhetsmässigt de senaste åren som i vad gäller beräkningarna för det kommande budgetåret ger ett visst överskott. Vad vi och reservanterna begär är att detta överskott skall komma dem det enligt min uppfattning vederbörligen tillhör, nämligen universiteten, till godo i stället för att återgå till statsverket.

Fru Laag talar om att detta är ett kortsiktigt synsätt, och jag kan medge att det är kortsiktigt så till vida att vårt förslag gäller det kommande budgetåret. Vi är också medvetna om att en absolut nödvändig översyn av detta område pågår. Men för den forskare som arbetar med sin doktorsavhandling och som inte har några möjligheter att få sina beräkningar gjorda är det totalt ointressant vilket system som kommer att gälla 1978. För honom är problemet: Har jag möjlighet att göra mina körningar eller måste jag dela med mig av mina forskningsresultat och från Stockholm fara ner till Strasbourg, Köpenhamn eller Paris, som är de vanligaste städerna i detta sammanhang.

Naturligtvis kan det uppkomma ett underskott på denna verksamhet. Det kan uppkomma ett underskott i de flesta statligt skötta företag, om man medvetet går in för att inte utnyttja resurserna till fullo. Det är också, fru Laag, vad jag påstår att man har gjort i detta fall. Jag har i min hand en beräkning från Stockholms universitet, enligt vilken merkostnaden för att köra datamaskincentralen i 4-skift i stället för 2,5-skift skulle utgöra något över 300 000 kronor. Det är alltså en användningsfrekvens som innebär ett ökat utnyttjande till mer än 50 procent på en total budget av omkring 10–11 miljoner kronor. Det är här fråga om att visa aningen av generositet och att under det kommande budgetåret ge universiteten möjlighet att åtminstone få de pengar som de enligt min uppfattning och enligt systemet har betalt in för mycket.

Fru LAAG (s):

Fru talman! Reservationen vid den här punkten andas inte riktigt samma övertygelse som fru Sundberg personligen ger intryck av, och försiktighet avspeglas också i utskottets betänkande. Men låt mig peka på några ord i reservationen som för kammarens närvarande ledamöter ändå kan vara av betydelse. Där står att läsa att "verksamheten nu nått en viss grad av stabilitet".

Den nuvarande situationen, fru Sundberg, utgör inte grund för utskottet att ansluta sig till den uppfattningen. Vi har också haft en proposition, nr 42 år 1965, som faktiskt belyste en instabilitet på det här

området. Jag skall inte förlänga debatten med att citera den, men det här området har under lång tid varit föremål för en med den tekniska utvecklingen förenad snabb föränderlighet, som gör att man inte automatiskt kan uttrycka den övertygelse som fru Sundberg har om att reservanterna anvisar en riktig väg att gå. Det återstår för fru Sundberg att i någon mån bevisa att den i reservationen påstådda stabiliteten på området skulle råda i dag. Utskottsmajoriteten vill för sin del invänta det utredningsarbete som pågår.

Fru SUNDBERG (m):

Fru talman! Jag skall fatta mig kort och bara redovisa utfallet av de senaste åren.

För budgetåren 1968/69, 1969/70, 1970/71 samt enligt beräkningarna också 1971/72 och enligt statsverkspropositionen 1972/73 redovisas överskott som ligger mellan 500 000 och 900 000 kronor beträffande det driftsmässiga utfallet. För innevarande budgetår är överskottet beräknat till en halv miljon kronor.

Jag anser att stabilitet har uppnåtts, när man under fem år – och alla de fem åren följande på en tid när uppbyggnaden skedde – har fått ett överskott i det driftsmässiga utfallet som är så pass stort. Jag skulle innerligt beklaga, om inte detta skulle vara fallet. Om underskott uppstår i fortsättningen, måste det helt enkelt bero på att man på inte har fyllt tillgänglig tid hos datamaskincentralerna.

Fru LAAG (s):

Fru talman! Jag försökte säga tidigare att fru Sundberg har rätt i att underskotten under tidigare budgetår har återvunnits och att det t. o. m. blivit ett visst överskott. Men detta räknade man med när man beslutade om det nuvarande finansieringssystemet, och utskottsmajoriteten anser att man inte kan ta de uppkomna överskotten till intäkt för att i dag rubba grunderna för nuvarande finansieringssystem.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1 och 2

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Nordstrandh och fru Sundberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Sundberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 6 punkten 2 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Nordstrandh och fru Sundberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Sundberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	234
Nej	—	36
Avstår	· ·	8

Punkten 3

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten 4

Lades till handlingarna.

§ 8 Anslag till lärarutbildning

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 7 i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen 1972:1 gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1972/73 i vad avser lärarutbildning jämte motioner.

Punkten 1

Vissa gemensamma frågor

Kungl. Maj:ten hade i propositionen 1972:1 bil. 10 under rubriken Vissa gemensamma frågor (s. 394–397 i utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden) behandlat vissa lärarutbildningsfrågor av allmän karaktär.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1972:1108 av fru Hjelm-Wallén m. fl. (s).

motionen 1972:1109 av herr Johansson i Skärstad (c), såvitt nu var i fråga, samt

motionen 1972:1132 av herr Molin m. fl. (fp, c) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:ten begärde en översyn av lärarutbildningen i blockämnena biologi, samhällskunskap och svenska med beaktande av de synpunkter på den nuvarande situationen som anförts i motionen.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1108 om översyn av lärarutbildningen,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1132 om vissa blockämnen,

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1109 i vad avsåg övergång från läraryrket till annat yrke.

Reservation hade avgivits

1. beträffande vissa blockämnena av herrar Wikström (fp), Larsson i Staffanstorp (c), Richardson (fp), Nordstrandh (m), Elmstedt (c) och

Johansson i Skärstad (c) samt fru Sundberg (m), som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1972:1132 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört om utbildningen inom blockämnena biologi, samhällskunskap och svenska vid filosofisk fakultet.

Nr 58

**Fredagen den
14 april 1972**

*Vissa gemensamma
frågor*

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! När kammarens ledamöter på fredagseftermiddagarna ilar över Klara kyrkogård, passerar de några gravstenar med namn som blivit viktiga blad i svensk litteraturhistoria: till höger Leopold, till vänster Anna Maria Lenngren. Det kunde kanske vara motiverat att någon gång stanna upp – kanske vid Leopolds sten – dra av hatten och göra följande reflexion: Sannolikt hade de som för 143 år sedan följde Leopold till graven, känslan av att de tog farväl av en visserligen något överärig men dock odödlig skald. Kanske kände de det som om en epok gått i graven, den gustavianska, men de visste att den gått till hävderna. I historiens bok skulle Leopold leva vidare. Kanske var han odödlig. Det var mindre fråga om jordfästning än om att resa ett nationalmonument.

Härom året, när den nya studieplanen för blivande svensklärare fastställdes, reducerade man mycket kraftigt den traditionella litteraturhistorien till förmån för andra, starkt framträngande kursmoment inom litteraturvetenskapen och det nya universitetsämnet svenska. Det nya blockämnet och kursplanerna för det innebär en mycket effektivare begravning av salig Leopold än den som ägde rum då hans jordiska kvarlevor sänktes i mulden. Hittills har för både gymnasister och svensklärare som råkat snedda över Klara kyrkogård Leopold ändå varit ett namn som man kunnat nicka igenkännande åt. För ett inte obetydligt antal har han varit en dikt eller ett par: "För den höga dåren buga, men djupt, så djupt att han ej ser dig le – – –."

Men nu? Ja, bladet Leopold i den svenska litteraturens historia kommer att gulna mer och mer, sällan slås upp, sällan tryckas om.

Vänder man sig till vänster på kyrkogården och ser Anna Maria Lenngrens gravvård, kan man tacksamt notera att hon varit förutseende nog att skriva åtminstone en saklig och därtill rolig vers som det inte tar längre tid att förklara än att den fortfarande finns med i gymnasieantologierna.

Man kan möjligen bära, att dagens gymnasister inte någonsin får någon kunskap om vem Leopold var. Men att också de som utbildas till svensklärare skall sväva i ovetenhet om diktare av den storlek som Leopold representerar kan inte vara tillfredsställande. Många av de elever som nu studerar svenska vid universiteten upplever att kraven har blivit för lågt ställda för att undervisningen i det nya blockämnet i gymnasiet skall vara adekvat. I en reservation har de icke-socialistiska partierna krävt en översyn av blockämnesutbildningen.

Man skulle kunna exemplifiera de nuvarande bristerna med långt fler exempel än det jag tagit, men i och för sig borde det räcka för att motivera behovet av en översyn. Jag ber därför att få yrka bifall till reservationen I.

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Herr FISKESJÖ (c):

Fru talman! Jag skall också uppehålla mig vid reservationen 1 och något komplettera herr Wikströms framställning med att beröra blockämnena samhällskunskap och biologi.

Genom den allmänna ambitionen att korta ned utbildningstiderna, som präglade reformen 1969, kom de s. k. blockämnena alldeles särskilt i kläm. För att konkretisera detta påstående skall jag något redogöra för hur studieplanerna för två blockämnena, nämligen samhällskunskap och biologi, ser ut vid Lunds universitet.

Inom båda dessa blockämnens ram och en studietid på ungefär ett år skall rymmas inslag från flera olika ämnen. Det innebär i stort sett att undervisningen i dessa båda ämnen blir ett slags allmänt hållen översiktskurs utan någon möjlighet till fördjupning. Det finns också problem på läroboksfrenten i vad gäller blockämnena. Tiden för de olika momenten är så knapp att man ofta inte kan kräva att studenterna skall läsa en hel lärobok inom ett avsnitt, utan man får plocka ut ett kapitel här och ett där som anses särskilt värdefullt.

I blockämnet samhällskunskap ingår delar av sociologi, statskunskap och nationalekonomi plus en del annat smått och gott. För att illustrera hur trångt det är skall jag bara uppehålla mig vid den andel statskunskapen har i ämnet samhällskunskap.

Det finns två kurser. Den ena kallas svensk och jämförande politik med förvaltning och sociologi. Den omfattar åtta poäng. Det innebär i realiteten ungefär sju veckors studier, eftersom en vecka går åt till tentamen och tentamensförberedelser. På de här sju veckorna skall studenterna inhämta tillfredsställande kunskaper i följande avseenden: De skall klara av en komparativ genomgång av olika länders politiska system med tonvikt på svenska förhållanden och med visst beaktande av den författningshistoriska utvecklingen. Olika politiska system skall därvidlag belysas. De skall behandla författning, regering, folkrepresentation, kommuner, partier, intressegrupper – dvs. organisationerna och deras funktioner –, politisk opinionsbildning, inklusive massmedia och val.

Vidare skall man hinna med momentet förvaltning, dvs. den statliga och kommunala förvaltningsorganisationen och förvaltningsförfarandet. Man skall gå igenom offentlighetsprincipen. Ämnet anställda i offentlig tjänst skall beröras, liksom olika instrument för kontroll av förvaltningen. Dessutom skall man hinna med en genomgång av socialpolitik, socialpolitikens principer och den svenska socialpolitikens organisation. Allt detta alltså inom en reell undervisningstid av sju veckor, som dessutom oftast splittras av helger och andra ledigheter!

Det andra moment av statskunskap som ingår, internationell politik och politisk teori, omfattar fem poäng, alltså i realiteten gott och väl fyra veckor. Här skall man hinna med de internationella politiska relationernas utveckling från 1900 med särskild tonvikt på efterkrigsåren, man skall behandla det kalla kriget, kapprustning, maktbalans, säkerhetspolitik, olika strategiska doktriner, rustningskontroll och nedrustning samt internationella organisationer. I delmomentet politisk teori skall man klara av äldre politisk teori och politiska ideologier, centrala begrepp i den moderna statsvetenskapliga teoribildningen samt orientering om

olika metoder i statsvetenskaplig forskning.

Denna redovisning talar för sig själv. Det är helt enkelt omöjligt att göra en tillfredsställande penetrering av hela detta område inom den korta tidrymd som står till förfogande.

Går man sedan till biologin, så finner man att studenterna där inom de 40 poängens ram skall hinna med celllära, mikrobiologi, genetik, botanik, zoologi, ekologi och en del småkurser.

I vad gäller biologin kan ett citat av vad en i biologiundervisningen involverad person har skrivit i en tidning ge en blyxtbelysning av problematiken. Han säger så här: "Nedskärningen av undervisningen har nämligen blivit så kraftig att de flesta djurgrupper, även bl. a. fåglar och däggdjur, måste avfärdas med en förmiddags föreläsning och en laboration plus gruppundervisning på eftermiddagen. Man har också blivit tvungen att helt stryka all artkunskap ur kursplanen, så att våra framtida miljövärdare och ekologer kommer att skrida till verket utan att kunna skilja gran från tall eller kråka från gråsparv. Som lärobok används en för amerikanska high schools och colleges avsedd handbok, sedan all internationell universitetslitteratur blivit alltför avancerad för de nya 'snabbbiologerna'."

Med detta ber jag, fru talman, att få yrka bifall till reservationen 1 vid punkten 1.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Fru talman! Utbildningsutskottets betänkande nr 7 om lärarutbildningen omfattar elva punkter men har föranlett reservationer bara på två punkter. Även här kan man alltså säga att det föreligger en betydande enighet inom utskottet. Jag hoppas att både de närvarande och de frånvarande ledamöterna av riksdagen håller mig räkning för att jag är väldigt kortfattad när det gäller de här punkterna och bara tar upp reservationerna.

Vid punkten 1, som vi behandlar nu, finns det en reservation – som det har framgått här – från de borgerliga partierna om lärarutbildningen i blockämnena biologi, samhällskunskap och svenska. Önskemålet i reservationen att man nu skall pröva om behörighetsbestämmelserna för tjänst som lärare i blockämnena är lämpligt avpassade återkommer i år fast det är utvidgat till att gälla även biologi och svenska. Förra året hade två av årets motionärer en liknande motion, nr 198, som avsåg enbart samhällskunskap. Då var uppenbarligen enligt motionärerna tiden mogen för prövning endast av ett ämne, nu har tiden mognat även för de andra två enligt motionärernas och reservanternas mening.

För omprövning beträffande samhällskunskapen anförde man 1971 två skäl – dels att utbildningstiden för lärarna i samhällskunskap har skurits ned, dels att det fanns negativa erfarenheter, som man då i allmänna ordalag åberopade. Det var de studerandes upplevelser av forcering, det var icke sammanhållen utbildning och det var för små möjligheter till en vid diskussion, sade man. Samma skäl åberopar man i årets motion. Även när det gäller de två nya ämnena, biologi och svenska, som tas upp i år, anför man som skäl till omprövning främst att utbildningstiden skurits ned och omöjliggör fördjupning.

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

*Vissa gemensamma
frågor*

Utskottet betonade i sitt betänkande över motionen 198 år 1971 betydelsen av att de blivande lärarna i samhällskunskap hade utbildning som motsvarar de krav man måste ställa på dem i skolorna. Även om detta inte har upprepats i årets betänkande, som har fått en kortare svarsformulering, är jag angelägen att betona att utskottet har samma synsätt nu, också beträffande biologi och svenska. Utskottet anförde 1971 vidare att sedan man fått en något längre tids erfarenhet bör en samlad redovisning ske, och därvid bör man uppmärksamma blockämnena särskilt. Utskottet ansåg inte att det våren 1971 hade gått tillräckligt lång tid för att man skulle ompröva frågan, och det var ett enigt utskott den gången, utan särskilda yrkanden. I år anser utskottet detsamma, att tiden inte är inne för en omprövning, men nu har den borgerliga minoriteten en annan ståndpunkt.

Till detta är att säga följande. De studerande som nu helt har följt den nya studieordningen vid de filosofiska fakulteterna startade läsåret 1969/70, och de har först vid innevarande läsårs slut i bästa fall avverkat sina ämnesteoretiska studier. De skall därefter genomgå praktisk pedagogisk utbildning vid lärarhögskolan. Den delen av utbildningen tar ett år. Därefter är läraren färdig att söka tjänst, och om han får en sådan måste rimligen åtminstone – och det är verkligen blygsamt – ett läsår gå då läraren tjänstgör. Det är ju egentligen den verkliga prövningen av hur läraren klarar sig med den utbildning som han eller hon har fått. Efter det läsåret skall erfarenheterna samlas in, sammanställas, analyseras och utvärderas och eventuella ändringsförslag utarbetas. Den processen tar väl åtminstone, om man skall göra den seriöst, ett år. Vi är då framme vid 1975. Skall man alltså tala om att tiden är mogen, så är den väl det först någon gång i mitten av 1970-talet.

Jag noterade att herr Wikström talade för svenskan och herr Fiskesjö för biologin, och jag undrade vem som skulle ta sig an samhällskunskapen; det gjorde herr Fiskesjö också så småningom. I anledning av dessa inlägg skulle jag vilja ställa ett par frågor. Vad är det ni vill egentligen? Vill ni förlänga studietiden? Man kunde få det intrycket när man hörde herr Wikströms målande skildringar av Carl Gustaf af Leopold och Anna Maria Lenngren. Om man skall bereda mera utrymme för den saken, vad skall man då ta bort? Och om man inte vill ta bort någonting, hur mycket skall man förlänga studietiderna? Herr Wikström sade att Leopold och Lenngren inte var de enda han ville ha in, utan han kunde tänka sig åtskilliga fler författare, för att nu bara ta den lilla sektorn. Då frågar man sig hur det går med den sammanlagda studietiden. Besked på den punkten skulle vara önskvärt.

Sedan kan man också med anledning av dessa inlägg ställa frågan: Var skall studieplanerna fastställas? Har ni någon åsikt om huruvida fastställandet skall centraliseras i ännu högre grad? Det skulle vara intressant att även få den frågan belyst.

Med hänsyn till tiden, fru talman, ber jag att med detta få yrka bifall till utskottets förslag under punkten 1.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Herr Gustafsson i Barkarby ställde en fråga och jag kan gärna svara på den och säga att jag tror att studietiden behöver förlängas.

Man kan inte reducera utbildningen under en viss nivå utan att den blir helt otillfredsställande. Denna uppfattning delas numera av allt fler. Det har intresserat mig att när UKÄ tillsatte den arbetsgrupp som skulle se över bl. a. utbildningen i blockämnet svenska, så gav man i direktiven ganska klara antydningar om att man i sak har ungefär samma uppfattning som jag har.

Sedan skulle jag kunna tala länge och utförligt om både samhällskunskap, biologi och svenska. Jag har också åtskilligt fler argument som jag skulle kunna anföra gentemot herr Gustafsson i Barkarby. När vi har bättre om tid kan vi gärna återkomma till frågan. Jag är inte rädd för någon debatt på den punkten, herr Gustafsson.

Herr FISKESJÖ (c):

Fru talman! Jag vill bara säga ett par ord i anledning av herr Gustafssons i Barkarby anförande.

Herr Gustafsson säger att det har förflutit för kort tid för att man skulle kunna göra någon utvärdering. Det är alltså enligt hans mening avsikten att man skall låta ett stort antal alltför dåligt utbildade lärare visa vad de går för, innan man kan ta upp den här frågan till omprövning. Det innebär att man skjuter hela problematiken långt framför sig.

De problem som finns blev man ju uppmärksam på redan med en gång, när man skulle sätta sig ner och försöka göra studieplaner för de här ämnena, så de är väl kända och väl penetrerade av såväl lärare som studenter. Sedan har vi haft undervisning i dessa blockämnena, och vi vet hur det fungerar. Vi vet också att det inom de olika blockämnena finns en ganska entydig opinion från såväl lärares som studenters sida som menar att utbildningen är helt otillräcklig.

Det föreligger således enligt min mening inga skäl att ytterligare dröja med en översyn av utbildningen i blockämnena.

Som svar på den direkta fråga som herr Gustafsson i Barkarby ställde skulle jag kunna ansluta mig till vad herr Wikström sade. Jag tror att vi över huvud taget får akta oss för att ha en alltför schablonmässig uppfattning om vilka studietider som skall krävas för olika ämnen och som skall krävas för kompetens för olika yrken. Vi måste ha en flexibilitet härvidlag på det viset att undervisningens uppläggning och studietidens längd anpassas efter de funktioner som de studerande så småningom skall fylla i samhället.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Fru talman! För det första är jag tacksam för herr Wikströms besked i fråga om förlängning av studietiderna.

För det andra vill jag bara helt kort fråga herr Fiskesjö, när han säger att det är dåliga lärare i det här avseendet: Hur vet man nu det? Som jag försökte belysa i det första inlägget kan man ju inte veta särskilt mycket om detta förrän hela den process i den här lärarutbildningen är genomgången, som startades med den nya studieordningen vid de filosofiska fakulteterna 1969. Först därefter kan man bedöma hur det är.

Det är inte heller tillräckligt att de studerande själva, så länge de bara går vid de filosofiska fakulteterna, gör den bedömningen. Det finns skäl

att vänta tills hela processen har genomförts. Då kan man få underlag för de här bedömningarna, och efter den rejäla belysningen kan man se om det behövs en omprövning. Kommer man fram till att en sådan är nödvändig, skall man inte vara rädd för att göra den.

Till herr Wikström vill jag slutligen säga att jag är inte heller rädd för en debatt om de här frågorna, och även jag har en hel del ytterligare argument, som skulle kunna användas vid ett annat tillfälle.

Herr FISKESJÖ (c):

Fru talman! Jag vill helt kort påpeka att jag inte har sagt att dessa personer nödvändigtvis blir dåliga lärare. Vad jag har sagt är att de inte har fått chansen att lägga en god grund för sin lärargärning genom de studier de haft att genomgå vid universiteten.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Fiskesjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaran bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 7 punkten 1 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaran bifallit reservationen nr 1 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarans ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Fiskesjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	143
Nej	—	126
Avstår	—	8

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten 2

Lärarhögskolorna

Fröken ANDERSSON i Stockholm (c):

Fru talman! Jag har begärt ordet för att tillägga något om motionen 1084, som herr Mattsson i Lane-Herrestad och jag har väckt. I den motionen yrkar vi på en utökning av undervisningstiden i teckenspråk —

eller åtbördsspråket som det också kallas och som det heter i timplanerna för speciallärarutbildningen.

Lärare för hörselskadade får nu enligt aktuell timplan 50 timmars undervisning i teckenspråket. Detta gäller för småskollärare och för folkskollärare. Men förskollärare och ämneslärare får bara 20 timmars undervisning. Vi motionärer har ansett detta vara alldeles för litet för att ge de blivande lärarna de kunskaper de behöver för att kunna undervisa.

Utskottet har yrkat avslag på motionen och motiverar detta med att lärareleverna utöver timplanen kan välja åtbördsspråket som s. k. specialarbete. Det innebär en särskild kurs om 110 timmar per termin som ligger helt utanför timplanen. Nu är detta emellertid en sanning med modifikation. I specialarbetet ingår vissa obligatoriska moment som gör att den tid som kan ägnas åt fortsatt träning i åtbördsspråket för den som så önskar blir betydligt mindre än 110 timmar. Vidare kan eleverna välja annan specialinriktning – detta är bara en möjlighet som står till buds för dem som speciellt har denna intresseinriktning. Därtill kommer att studierna under specialarbetet till mycket liten del är lärarhandledda.

Specialarbetet är som jag nyss sade helt frivilligt, och det är huvudskälet till att vi motionärer inte ansett att detta är tillräckligt motiv för ett avstyrkande av vårt motionsyrkande. Det är angeläget att alla som kommer att ägna sig åt undervisning av hörselskadade barn får tillräcklig utbildning i teckenspråket. Jag tror att de allra flesta är ense om att det inte är något handikapp som så isolerar från omvärlden som detta att inte kunna höra och därmed inte heller kunna meddela sig med andra människor genom språket. Jag vet att det råder delade meningar om vilka möjligheter det finns att lära även gravt hörselskadade barn att göra sig förstådda med tal. Men allt fler kommer fram till att man trots alla ansträngningar som görs för att träna upp barnens eventuella hörselrester inte kan ge dem möjlighet att höra och därmed inte heller möjlighet att göra sig förstådda. Om inte teckenspråket hålls levande kommer det för dessa många att innebära starkt försämrade möjligheter att förstå och göra sig förstådda och därmed sämre möjligheter att uppleva gemenskap med andra.

Fru talman! Jag skall inte yrka bifall till motionen, men jag tänker komma tillbaka med den nästa år och hoppas att utskottet då skall vara mera positivt inställt till dess yrkande.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Fru talman! Då inget yrkande har ställts i debatten vill jag endast yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Punkterna 3–5

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Herr RICHARDSON (fp):.

Fru talman! Till utskottets betänkande har under p. 6 fogats ett särskilt yttrande som berör nedläggningen av hushållslärarseminariet i Stockholm. Det skulle finnas mycket att orda om den saken, men jag skall med hänsyn till den tidsnöd vi nu har endast kortfattat beröra några aspekter och då allra först det sätt på vilket nedläggningsbeslutet har fattats.

Man har uppenbarligen inom utbildningsdepartementet, hur otroligt det än kan förefalla, plötsligt och utan att ta kontakt med skolöverstyrelsen, med rektor eller med övrig personal vid seminariet eller med lärarutbildningskommittén bestämt sig för att omgående avveckla detta seminarium. Jag vill hävda att detta är i högsta grad anmärkningsvärt och klandervärt. Att man reagerat starkt mot detta bryska och brådstörtade tillvägagångssätt är naturligt och riktigt. Utbildningsutskottet har också reagerat, om än bara i de former som är politiskt möjligt, dvs. med skiftande grad av öppet redovisad förvåning och förgelse.

Det föreligger visserligen ingen skillnad i bedömning av Stockholmsseminariets framtid på lång sikt — även om beslutsunderlaget är i magraste laget — men i fråga om tidpunkten för nedläggningen har utskottet i realiteten en annan uppfattning än departementet. Formuleringen är för all del försiktig, men för den som något kan läsa mellan raderna torde det inte vara svårt att tolka ställningstagandet. Tidpunkten för avvecklingen synes få bli beroende av bl. a. erforderliga samråd med berörda personalorganisationer, heter det. Det innebär självfallet att utskottet anser att sådant samråd är erforderligt. Som en konsekvens av denna uppfattning föreslår utskottet att riksdagen nu ger Kungl. Maj:t befogenhet att senarelägga avvecklingen.

Det finns flera skäl för ett uppskjutande av nedläggningen. Man kan lättare handlägga personalfrågorna på ett anständigt sätt och man kan lättare skapa en viss kontinuitet i utbildningen av hushållslärare på längre sikt. Det förhåller sig ju så, att det inom lärarutbildningskommittén planeras en omorganisation av denna utbildning, och det skulle säkerligen vara av värde om man kunde ta till vara den specialutbildade lärarpersonal, som finns vid Stockholmsseminariet.

Det torde inte kunna förnekas av någon, att personalen i samband med den plötsliga aviseringen om nedläggning behandlats mycket nonchalant. Det skulle därför vara värdefullt om statsrådet Moberg nu här i riksdagen ville deklarera, att man från departementets sida kommer att ta all den hänsyn till personalens intressen som är möjlig och som borde vara självklar för en arbetsgivare som känner ansvar gentemot sina anställda. Den minskning av intagningen som nu sker kan också skapa besvär på andra seminarier — hur intagningsplatserna skall fördelas på olika seminarier är väl ännu inte helt klart — och det är då angeläget, att även de extra ordinarie lärarna kan få behålla sina tjänster genom att de i sin tjänstgöring får räkna in administrativa uppgifter eller egen vidareutbildning, om så skulle behövas.

Det förhåller sig dessutom så – och det är inte mindre märkligt – att det skäl för nedläggningen av Stockholmsseminariet som anförts, nämligen den goda tillgången på hushållslärare, är i högsta grad tvivelaktigt eller kanske felaktigt. Verkligheten är i stället den att det nu inte är möjligt att exempelvis i Stockholm uppbringa en behörig vikarie, inte ens för ett sjukvikariat på en enda vecka.

Detta hänger samman med att planeringen av hushållsläraryrket varit dålig. Det har ju visserligen i samband med att ämnet hemkunskap genom revisionen av grundskolans läroplan flyttats upp från årskurs 7 till årskurserna 8 och 9 varit vissa svårigheter med sysselsättningen. Men detta har varit ett övergående fenomen, som förorsakats av den bristande synkroniseringen mellan lärarutbildningens dimensionering och läroplansrevisionens genomförande. Man har sålunda under många år tagit in relativt många lärarkandidater, vanligtvis 168. Så skedde ända till år 1970 då intagningen minskades till 132 platser och 1971 till 96. Detta innebär att vi haft en oförändrad relativt omfattande examination av lärare under de år då det varit ont om tjänster och att det nu kommer att bli en minskning av examinationen när behovet åter ökar.

Till de många märkliga sakerna i denna historia hör vidare att skolöverstyrelsen redan föregripit riksdagens beslut och i annonser i dagspressen gett den informationen, att intagning till denna utbildning endast skall ske vid seminarierna i Göteborg, Uppsala och Umeå. Detta får självfallet den konsekvensen, att det inte finns sökande till den utbildning, som kan tänkas komma till stånd i Stockholm genom det beslut som riksdagen nu kommer att fatta.

Vad slutligen beträffar dimensioneringen av denna utbildning så är det självfallet inte lätt att ha någon deciderad uppfattning. LUK:s prognos är inte tillgänglig. Det finns emellertid, som vi antytt i ett särskilt yttrande, anledning att utgå ifrån att personer med hushållsläraryrket kommer att behövas på många nya arbetsområden. Ett par sådana områden, som hittills varit illa tillgodosedda, har nämnts i det särskilda yttrandet, nämligen kost- och dietupplysning inom den förebyggande sjuk- och hälsovården samt konsulent- och terapiverksamheten inom olika grenar av socialvården.

En brett upplagd hälsoundersökning av fyraåringar visar enligt de resultat som publicerades för ett par dagar sedan, att kostvanorna är skrämmande dåliga. Endast 20 procent av fyraåringarna hade kostvanor, som kan anses vara tillfredsställande. Att det här behövs rejäla insatser för förbättrade matvanor är uppenbart.

Att mot denna bakgrund, då behovet av bättre kunskaper och informationer är skriande, utan vidare lägga ned ett av landets fyra hushållsläraryrkesseminarier ter sig verkligen egendomligt. Det förhållandet att hushållslärare ofta får anställning på andra verksamhetsområden än inom skolan och att denna tendens kan beräknas öka innebär, att man måste räkna med en ganska stor avgång av hushållslärare från läraryrket och att lärarutbildningen måste dimensioneras därefter.

Jag har, fru talman, inget annat yrkande än utskottsmajoriteten men vill uttala den förhoppningen att de av utskottet rekommenderade förhandlingarna kommer till stånd och att de leder till ett för personalen

och för utbildningen gynnsamt resultat.

Jag skall nu med intresse lyssna till vad statsrådet Moberg har att säga om personalfrågan.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Fru talman! Eftersom herr Richardson inte har ställt något yrkande och på grund av den knappa tiden ber jag att få hänvisa till utskottets skrivning och yrka bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

Herr statsrådet MOBERG:

Fru talman! Eftersom herr Richardson två gånger har bett om några ord från mig, kan jag inte underlåta att yttra mig.

Låt mig först konstatera att jag är rätt överraskad över det sätt varpå det särskilda yttrandet på denna punkt är skrivet och det sätt varpå herr Richardson här framträder och insinuerar att departementet i denna fråga skulle ha förgripit sig på några personalorganisationer. Sanningen är ju den, fru talman och ärade kammarledamöter, att det under flera år har noterats dels ett starkt sjunkande elevintresse för hushållslärlinjen — 93 sökande till 132 platser inför detta läsår — dels ett minskande tjänstunderlag i skolväsendet. Detta senare beror främst på det minskande antalet kurser inom gymnasieskolornas konsumtionssektor — en utveckling som man för närvarande bedömer kommer att fortsätta. Det betyder att vi på denna punkt liksom på andra punkter — det framgår av årets proposition — där riksdagen inte har gjort några invändningar har funnit anledning föreslå en minskad intagningskapacitet. Vi har skurit ned ganska radikalt på klasslärarutbildningssidan och i viss mån även på ämneslärarutbildningssidan.

I det läget gjorde departementet självklart en prövning av den praktiska situationen och konstaterade att Stockholmsseminariet sedan lång tid tillbaka har mycket dåliga lokaler, att det drar mycket stora kostnader för staten att skaffa ersättningslokaler och att man av allmänpedagogiska skäl, om några nya lokaler skall komma till stånd, står inför mycket stora utgiftsökningar. Vi ansåg det självklart att markera att *det mot denna allmänna bakgrund fanns anledning att minska kapaciteten, givetvis i första hand i Stockholm.*

Som vanligt när en proposition är färdig, tog vi kontakt med personalorganisationerna och orienterade dem om vilka organisationsförändringar som skulle komma till stånd. Vid de överläggningar som fördes med berörda organisationer var ingen person så upprörd som herr Richardson nu är på någons vägnar.

Slutligen, fru talman, är det förslag jag har framlagt till avveckling av denna skolas aktivitet *utomordentligt generöst*. En mycket lång avvecklingsperiod är skisserad, och självklart kommer vi i övrigt att ta alla de hänsyn som staten alltid tar till sina personalkategorier.

Herr RICHARDSON (fp):

Fru talman! Statsrådet Moberg förklarade sig vara förvånad över mitt inlägg. Jag kan kvittera med att säga att jag är lika förvånad över hans inlägg.

Om jag fattade statsrådet Moberg riktigt, har han i varje fall inte förnekat att beslutet om nedläggning inte meddelades skolans rektor och personal i förväg. Jag vill då fråga statsrådet om han anser det vara en god personalpolitik att rektorn får läsa i statsverkspropositionen om vad som skall hända på hans egen skola. Jag tolkade väl statsrådet rätt så till vida att departementet är berett att ta de hänsyn som är rimliga i en sådan här situation.

Nr 58

**Fredagen den
14 april 1972**

***Lärares fortbildning
m. m.***

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Punkterna 7–9

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 10

Lärares fortbildning m. m.

Kungl. Maj:t hade (punkt F 15, s. 418–423) föreslagit riksdagen att till *Lärares fortbildning m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisa ett reservationsanslag av 39 453 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1972:689 av fröken Hörlén m. fl. (fp),

motionen 1972:692 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att inom ramen för anslaget till *lärares fortbildning m. m.* anordnades skolläda-
rutbildning i den utsträckning som skolöverstyrelsen äskat medel för,

motionen 1972:705 av herr Wikström m. fl. (fp) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att en plan för utbyggnad av skolläda-
rutbildningen upprättades med sikte på en obligatorisk termins-
utbildning för i första hand samtliga nyutnämnda skolläda-
re,

motionen 1972:1089 av fru Berglund m. fl. (s),

motionen 1972:1114 av herr Jonsson i Alingsås m. fl. (fp) samt

motionen 1972:1146 av herr Nygren m. fl. (s).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen till *Lärares fortbildning m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisade ett reservationsanslag av 39 453 000 kronor,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:705 om en plan för utbyggnad av skolläda-
rutbildningen,

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1146 om skolläda-
rutbildning m. m. i Umeå,

4. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:692 om intensifierad skolläda-
rutbildning,

5. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1114 om dietistutbild-
ning med terapeutisk inriktning,

6. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:689 om fortbildning i musik,

Fredagen den
14 april 1972

*Lärares fortbildning
m. m.*

7. att riksdagen skulle avslå motionen 1972:1089 om påbyggnadsutbildning i vissa ämnen inom vårdområdet.

Reservationer hade avgivits

2 a. beträffande skolledarutbildning av herrar Wikström (fp) och Stålhammar (fp), som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1972:705 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna förordat om skolledarutbildning,

2 b. beträffande fortbildning av skolledare av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m), som ansett att utskottet under 4 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1972:692 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna förordat om fortbildning av skolledare.

Herr STÅLHAMMAR (fp):

Fru talman! Trots att klockan är mycket kanske vi kan ägna tio minuter åt skolledarna i det här landet, sedan vi nu ägnat ungefär tjugo minuter åt hushållslärarna i Stockholm.

Utbildningsutskottet har i sitt betänkande nr 7 p. 10 avstyrkt bifall till yrkandet i vår motion nr 705, som just handlar om skolledarutbildning. Vi begärde i den motionen att riksdagen skulle anhålla hos Kungl. Maj:t "att en plan för utbyggnad av skolledarutbildningen upprättas med sikte på en obligatorisk enterninsutbildning för i första hand samtliga nyutnämnda skolledare". Nu anser utskottet emellertid i sin skrivning att man inte bör föregripa de överväganden i ärendet som pågår. Det är ju en argumentation som vi känner igen från många andra frågor.

Vi har i vår motion pekat på det stora behov som finns för närvarande av utbildning för skolledare. Vi har omkring 300 rektorer, studierektorer och skolchefer av olika slag. Fram till 1970 har endast en fjärdedel av den gruppen fått någon som helst utbildning för sin befattning. Man behöver egentligen inte betona eller poängtera särskilt att det är nödvändigt med en systematisk och effektiv utbildning för att den som blir skolledare från att ha varit lärare skall kunna fullgöra sina uppgifter i sin nya befattning. Skolledaren sitter ju som beslutsfattare och högsta chef i en skola eller ett rektorsområde. Hans uppgift är att ansvara för ekonomisk planering och ekonomisk kontroll, han skall leda personal, han skall vara den som ser till att läroplanens målsättningar omsätts i praktisk handlande, han skall ansvara för vård av elever och anställda, hålla kontakt med myndigheter och kontakt med föräldrar. Ofta omfattar skolledarens förvaltningsområde hundratals anställda, och omslutningen kan röra sig om flera miljoner — ibland tiotals miljoner kronor. Vi vet också mycket väl att skolledarens förmåga att fungera som chef på sin skolenhet eller sitt rektorsområde ofta blir direkt avgörande för effektivitet, arbetstrivsel och arbetsglädje. Tekniska eller ekonomiska felbeslut kan bli förödande för både kommunen, skolan och den enskilde individen.

I det läget är det helt oförståeligt att utskottet inte har kunnat uttala sig för att man skulle pröva en ordentlig utbildning för denna kategori.

Intressant är att SÖ-chefen generaldirektör Jonas Orring i Lärartidningens senaste nummer har sagt: "Den utbildning vi idag ger skolledare är helt outvecklad, i den mån den överhuvud förekommer. Min mening är att vi inom kort måste lägga upp ett helt nytt utbildningsprogram för skolledare. Och det ska vara ett rejält program – inga små kurser hit och dit. Man ska ge skolledarna en rimlig förutsättning att från fastställda principer kunna bedöma vad som ligger inom principernas ram. Man ska inte alltid vara hänvisad till att tolka ut det ur stadgans bokstav för då kommer man ofta snett." – Så långt generaldirektör Orring.

Det förekommer en viss utbildning redan nu; det skall i sanningens namn erkännas. Alla skolledare som förordnats efter den 1 juli 1965 har fått tre veckors utbildning. Nu har man startat en liknande verksamhet på tre veckor för gymnasieskolans rektorer, och folkhögskole- och lärarhögskolerektorer skall få en veckas utbildning. För äldre rektorer, som har förordnats före den 1 juli 1965 och som, naturligt nog, borde ha svårast att anpassa sig till den nya situationen, de förändrade läroplanerna och hela det förändrade samhället i vilket de skall arbeta, finns det inte någon som helst utbildning. Det planeras en veckokurs för den här rektorskategorin.

Ändå är det ju egentligen skolledarna som har fått dra det tyngsta lasset vid de olika skolreformernas genomförande. Det har berott på dem om läroplanens intentioner kunnat slå igenom i det praktiska vardagsarbetet. Det har varit deras förmåga till administrativ kunnighet som har legat bakom de nya skolornas utformning. Att i det läget, när man vet att genomförandet av en reform till mycket stor del beror på skolledaren, låta bli att satsa litet pengar för att ge dessa i skolförvaltningen så betydelsefulla personer en ordentlig utbildning är helt oförståeligt. En speciallärare däremot, som kanske har hand om bara ett par elever, får en ettårig utbildning för att kunna klara av sina uppgifter. Under fortbildningen på sommaren satsar vi miljoner på kurser, som kanske i och för sig är nödvändiga, men frågan är vad vi bör prioritera i det här fallet. I de flesta andra länder har man förstått hur viktigt det är att de högsta ansvariga för ledningen av verksamheten får en sådan utbildning att de kan fullgöra sina uppgifter på bästa sätt.

Vi vill alltså med vår reservation att Kungl. Maj:t skall framlägga ett förslag till försöksutbildning på en termin för skolledare. Det innebär alltså som steg nr 2 att man måste göra en rejäl samordning av alla de olika grupperns arbete som för närvarande har till mål att, var och en från sina utgångspunkter, försöka lösa skolledarutbildningens problem. Det kan också innebära att man gör en översyn av användningen av SÖ:s fortbildningsanslag för att få ut största möjliga effekt. Vi vet redan nu att behovet finns, men en enterminkurs skulle kunna ge dem, som sysslar med den här utbildningens planering, så mycket mera av värdefulla fakta, att man sedan på basis av detta skulle kunna komma med ett definitivt program för hur man skall lösa frågan om skolledarutbildningen.

Med dessa ord ber jag, fru talman, att få yrka bifall till reservationen 2 a vid punkten 10 i utbildningsutskottets betänkande nr 7.

Fredagen den
14 april 1972

*Lärarens fortbildning
m. m.*

Herr NORDSTRANDH (m):

Fru talman! Vid riksdag efter riksdag har vi i moderata samlingspartiet betonat och påtalat behovet av ökad utbildning för skolledare. Jag är helt överens med herr Stålhammar om att det är stora krav som ställs på en skolledare och att skolledarutbildningen bör byggas ut. Hur en skola leds är betydelsefullt. Man skulle nästan våga säga att skolledaren har något av en nyckelroll i skolans arbete.

Det är riktigt som herr Stålhammar påpekade att vi haft och har vissa möjligheter till utbildning av skolledare. Vi är på vårt håll också inne på den linjen att skolledarutbildningen bör intensifieras. Men rent konkret vill vi inte just nu gå längre i våra krav än att det inom ramen för anslaget till lärarnas fortbildning skall anordnas skolledarutbildning under budgetåret 1972/73 för det belopp SÖ i sin anslagsframställning begärt just till denna sak. Det rör sig om ca 150 000 kronor.

Detta innebär givetvis en prioritering inom klumpanslaget, och det är alltid bedrövligt att behöva prioritera inom en sådan ram, eftersom det kommer att ske på bekostnad av andra former av fortbildning. Men vi menar att detta är så angeläget att man får ta den olägenheten; SÖ får på andra håll företa de nedskärningar, som kan bli nödvändiga för att få fram de pengar som behövs för en utökad skolledarutbildning.

Med dessa ord ber jag, fru talman, att få yrka bifall till reservationen 2 b vid punkten 10.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Fru talman! Utskottet delar reservanternas åsikt att skoladministrativ utbildning behövs för skolledare, herr Stålhammar.

Motionen 705 av herr Wikström m. fl., som reservationen 2 a vid punkten 10 knyter an till, anger ju mycket utförligt vad som äger rum i fråga om forsknings- och utvecklingsarbete vid lärarhögskolan i Malmö och den utmynnar i en anhållan om en plan för utbyggnad av skolledarutbildningen med sikte på en obligatorisk enterninsutbildning för i första hand samtliga nyutnämnda skolledare.

I reservationen 2 a har av denna anhållan blivit ett tillkännagivande att ett utbildningsprogram bör komma till stånd, som inte består av små kurser utan har en sådan omfattning att det ger skolledarna förutsättningar att fungera som både administrativa och pedagogiska ledare. Det är alltså en viss skillnad på motionens och reservationens formuleringar.

Utskottet har inhämtat att på SÖ:s byrå L 3 arbetar en grupp med utbildning av gymnasieskolans skolledare. Den beräknas enligt uppgift vara klar i april. Vidare har enligt uppgift SIA tillsatt en arbetsgrupp som skall syssla med skolledarutbildning för väl närmast grundskolan, och redovisning beräknas ske från gruppen i början av hösten 1972. Med hänsyn till dessa förhållanden, som ett utbildningsprogram bör beakta, är utskottet inte berett att nu göra några uttalanden om skolledarfortbildningens omfång, struktur och innehåll.

När herr Stålhammar åberopar skolöverstyrelsens chef Jonas Orring vill jag säga att det är riktigt att denne sagt: "Och det ska vara ett rejält program – inga små kurser hit och dit." Observera att han säger små kurser hit och dit. Det är ju en annan sak än mindre kurser som kommer

följdriktigt inplacerade. Man kan mycket väl tänka sig att Orring trots detta uttalande skulle kunna ansluta sig till en lösning där man inte har en enda utbildning, på en gång, utan smärre utbildningar som ligger i följd och är planmässigt insatta. Man kanske skall göra den observationen när man tittar på Orrings uttalande.

Till herr Nordstrandh vill jag helt kort säga att utskottet också tycker att skollärdarfortbildning bör anordnas i så stor utsträckning som möjligt, utan att man får andra viktiga fortbildningsaktiviteter eftersatta.

Utskottet vill dock nöja sig med den deklarationen för dagen och vill inte som man gör i reservationen 2 b genom ett tillkännagivande föreslå en bindning i detalj av resurserna för skollärdarfortbildning. Vi tycker att det måste vara rimligare att skolöverstyrelsen själv inom den tilldelade ramen för lärarfortbildning får avväga de olika satsningarna inbördes.

Alternativet skulle, herr Nordstrandh, annars vara att vi får göra en ytterligt detaljerad anslagsstruktur, där mycket mindre bitar än nu öronmärks till förfång för flexibiliteten.

Visserligen säger herr Nordstrandh att det är bedrövligt att prioritera, och det kan man kanske instämma i, men jag tror man bör vänja sig vid att få större bitar och ge verken frihet att prioritera inom dem. Herr Nordstrandh tillhör ju annars dem som är angelägna om att man skall ge frihet åt verken att jobba inom givna ramar och själva prioritera. Jag tycker man skulle kunna vara det i detta fall också.

Skulle man öronmärka just denna bit måste man få ta från någonting annat. Då är man i alla fall inne i en prioriteringsdiskussion. Vi tycker inte det finns anledning att nu göra en så detaljerad anslagsstruktur.

Med det, fru talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan på den här punkten.

Herr STÅLHAMMAR (fp):

Fru talman! Till herr Gustafsson vill jag säga att ett bifall till yrkandet i vår reservation skulle vara ett sätt att poängtera från riksdagens sida vilken vikt man tillmäter skollärdarutbildningen. Det skulle också kunna innebära att man intensifierade sina ansträngningar att samordna de olika aktiviteter som f. n. äger rum för att skapa en gedigen skollärdarutbildning.

Förutom skolöverstyrelsens två grupper förekommer grupper vid lärarhögskolan i Linköping och lärarhögskolan i Malmö. Det pågår skollärdarutbildning i Kommunförbundets regi och i de olika fackförbundens regi. Enligt vår mening borde man försöka samla dessa insatser och på så vis kunna få ett program för en skollärdarutbildning som omfattar åtminstone en termin.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Fru talman! På grund av den knappa tiden skall jag avstå ifrån att ge herr Stålhammar det svar han förtjänar.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

Lärares fortbildning
m. m.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 a av herrar Wikström och Stålhammar, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 b av herr Nordstrandh och fru Sundberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Mom. 5 7

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 11

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9 Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 8 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:14 med förslag till lag om ändring i skollagen (1962:319), m. m. jämte motion.

Utskottets hemställan bifölls.

På förslag av fru andre vice talmannen beslöt kammarerna uppskjuta behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till kammarernas sammanträde onsdagen den 19 april.

§ 10 Interpellation nr 118 ang. förekomsten av nordvietnamesiska militära förband i Sydvietnam, Laos eller Cambodja

Ordet lämnades på begäran till

Herr WIJKMAN (m), som yttrade:

Fru talman! Krisen i Indokina har successivt kommit att utvecklas till vår tids kanske största tragedi. USA:s engagemang i området har alltsedan mitten av 1960-talet starkt kritiserats. Denna kritik finns det all anledning att upprepa efter den senaste tidens händelseutveckling. Samtliga politiska partier i vårt land har krävt ett slut på kriget. Krav på förhandlingar, bortdragande av främmande trupper samt eld-upphör har gång på gång uttalats.

Konflikten i Indokina har trappats upp under de senaste veckorna. Bakgrunden är bl. a. en omfattande offensiv riktad mot sydvietnamesiska ställningar på olika platser i Sydvietnam. Rapporterna om striderna har delvis haft olika innebörd. Enligt de flesta nyhetsmedia ingår betydande

nordvietnamesiska reguljära förband i de styrkor som deltagit i offensiven. Enligt andra källor skulle enbart FNL-styrkor ha deltagit.

Då den svenska regeringen, mig veterligt, icke vid något tillfälle berört frågan om närvaron av nordvietnamesiska trupper i vare sig Sydvietnam, Laos eller Cambodja och en dylik närvaro måste anses spela stor roll för händelseutvecklingen i Indokina, vore en kommentar på den punkten från utrikesministern högst önskvärd.

Mot bakgrund av vad jag anfört hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr utrikesministern rikta följande fråga:

Finns det, enligt de informationer som utrikesministern har tillgång till, nordvietnamesiska reguljära eller andra militära förband i någon eller några av staterna Sydvietnam, Laos eller Cambodja och hur ser utrikesministern i så fall på deras närvaro där?

Denna anhållan bordlades.

§ 11 Interpellation nr 119 ang. åtgärder för att skapa ett mänskligare vårdssamhälle

Ordet lämnades på begäran till

Herr MUNDEBO (fp), som yttrade:

Herr talman! Vid få tillfällen har en människa så stort behov av mänsklig kontakt som då hon befinner sig under vård. Samtidigt ökar i dag riskerna för att den enskilde patientens identitet och behov tappas ur sikte i det rationaliseringsarbete som av ekonomiska skäl är ofrånkomligt. I skärningspunkten mellan kraven på att begränsa en kostnadsutveckling, som om den får fritt utvecklas leder till orimliga skattehöjningar och en orimlig fördelning av våra arbetskraftstillgångar, och minst lika starka krav på att ha människan och hennes behov i centrum, har en allt intensivare debatt uppkommit om människans ställning i vårdssamhället. F. d. patienter har i böcker redovisat sina upplevelser. Tidningsdebatten är livlig och uppslagen till förbättringar många. Socialstyrelsens chef har i flera sammanhang markerat det angelägna i de krav, som ställs på ett mänskligare vårdssamhälle.

Det är nu om inte förr dags för politikerna att handla. Folkpartiet har senast i motioner till årets riksdag fört fram en rad förslag för en mänskligare vård. Låt mig peka på några vägar man måste försöka gå för att sjukvårdssamhället skall kännetecknas av god mänsklig kontakt och omvårdnad:

En fortsatt satsning måste ske på arbetssparande rutiner med syftet att den personal som finns skall få mer tid över för patientkontakt. Man bör försöka undvika personalbesparingar som går ut över patientkontakten.

Vården måste så långt möjligt decentraliseras. Den första och naturliga kontakten med vårdapparaten bör bestå i besök hos en allmänläkare i ett jourdistrikt eller på en flerläkarcentral. Så stor del av vården som möjligt bör förläggas till denna nivå. "Närsjukvården" bör prioriteras. Privatläkarna har här en central uppgift när det gäller att avlasta de stora samhälleliga sjukvårdsenheterna.

Inom de stora ekonomiska enheter som är svåra att undvika bör man försöka åstadkomma mindre enheter som fungerar relativt självständigt. Kommunikationen kan på detta sätt fungera bättre. Möjligheterna till en helhetssyn på patienten bevaras.

Personalen på alla nivåer måste få ett verkligt inflytande över de delar inom ett sjukhus där den är verksam. Arbetsdemokrati, rationell vård och mänsklig vård befrämjas av att personalen får mer av beslutsansvar. Självstyrande grupper fyller inom vårdsamhället många väsentliga uppgifter.

Genom de organisationsförändringar som genomförts händer det i dag oftare än förr att en patient får träffa olika läkare vid varje besök och dessutom skickas mellan olika läkare för olika undersökningar. Detta försvårar en fast och långvarig relation mellan patient och läkare och en helhetssyn på patientens situation. Här måste man söka finna organisationsformer som medger en bättre kontakt. Det är orimligt att en patient ett stort antal gånger för olika läkare skall behöva redogöra för grundläggande fakta om sitt "fall".

Läkare och annan personal måste, som bl. a. framhållits av Läkartidningen, i sin utbildning få bättre förutsättningar att klara de svåra mänskliga situationer som ofta uppstår på ett sjukhus.

Framför allt i fråga om patienter som vistas länge på ett sjukhus är det viktigt att det finns möjligheter till medinflytande. När man genomför organisationsförändringar som får betydelse för patienterna bör det vara självklart, att deras uppfattning får komma fram.

Regionala vårdombudsmän bör provas i vidare omfattning. Till ett sådant från sjukhuset obundet organ skulle patienten kunna vända sig med synpunkter och eventuella klagomål över den vård han erhållit, få juridisk rådgivning etc. Där skulle komma att samlas information om sjukhusets service sedd ur patientens synvinkel, en information som det för sjukvårdshuvudmännens del kan vara värdefullt att tillgodogöra sig för att förbättra verksamheten.

En rad mindre reformer av betydelse för den enskilda människans upplevelse av vårdsamhället kan genomföras, t. ex. ändrade former för läkarnas dagliga "rond".

Ansvariga på alla nivåer måste självfallet känna ett ansvar för att söka genomföra reformer av det slag som här angivits. Men regeringen har ett betydande ansvar för att stimulera en utveckling i rätt riktning och har också stora möjligheter att själv ta initiativ och genomföra åtgärder.

En genomgång av vilken typ av åtgärder som kan leda till ett mänskligare vårdsamhälle visar också, att det inte med nödvändighet behöver vara något stort motsatsförhållande mellan kraven på begränsning av kostnadsutvecklingen och kraven på större hänsynstagande till individen. En vård där individerna bildligt talat behandlas på löpande band, där ingen har tid till vanlig mänsklig kontakt, att ge svar på oroliga frågor, att lyssna till mänskliga upplevelser och synpunkter — en sådan vård leder inte till goda vårdresultat.

Under återopande av vad jag här anfört hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr socialministern få ställa följande fråga:

Vilka åtgärder avser socialministern att vidta för att stimulera en utveckling mot ett mänskligare vårdssamhälle?

Nr 58

Fredagen den
14 april 1972

Denna anhållan bordlades.

§ 12 Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkande:

Nr 16 i anledning av motion om översyn av frågan om sekretesskydd för uppgiftslämnare till intervju- och enkätundersökningar

Skatteutskottets betänkande:

Nr 15 i anledning av motioner om höjning av försäkringsavdraget vid inkomsttaxeringen m. m.

Socialutskottets betänkanden:

Nr 6 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:10 angående vissa beslut fattade av internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1971 vid dess femtiosjätte sammanträde jämte motioner

Nr 8 i anledning av motioner om riktlinjer för en inre miljöpolitik, m. m.

Utbildningsutskottets betänkanden:

Nr 10 i anledning av motion angående utbildningen av företagare

Nr 11 i anledning av motioner om psykologutbildningen

Jordbruksutskottets betänkanden:

Nr 9 i anledning av motioner rörande vissa rennärringsfrågor

Nr 10 i anledning av motioner angående intensifierad skogsvård i Norrland

Nr 11 i anledning av motion om anslag ur jaktvårdsfonden till Jägarnas riksförbund—Landsbygdens jägare

Nr 12 i anledning av motion angående de s. k. suveränitetsholmarna i Torne älv

Nr 13 i anledning av motion om inrättande av fiskerikonsulenttjänster för havsfisket

Nr 15 i anledning av motion om statsbidrag till avloppsanläggningar i Vindelådalen, m. m.

Nr 17 i anledning av motion om statligt stöd till hembygdsföreningar för miljövårdsinsatser

Nr 18 i anledning av motion om svenskt medlemskap i Internationella naturskyddsunionen (IUCN)

Civilutskottets betänkanden:

Nr 9 i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen 1972:1 gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1972/73 till bostadsbyggande, m. m., jämte motioner

Nr 10 i anledning av motioner angående samhällets markpolitik m. m.

Nr 11 i anledning av motioner angående hyres- och hyresregleringslagstiftningen

Nr 12 i anledning av motion om tillämpning av lagen (1970:246) om tvångsförvaltning av bostadsfastighet på kommun tillhörig fastighet

Nr 13 i anledning av motioner angående forskning m. m. i samhällsplaneringsfrågor

Nr 14 i anledning av motioner angående bostadsbyggandets inriktning m. m.

Nr 15 i anledning av motioner angående fysisk riksplanering, regionplan för Stockholm och rehabilitering av vissa bostadsområden

Nr 16 i anledning av motioner om översyn av bestämmelserna om rivning av byggnad samt om införande av möjligheter att avbryta olovligt byggnadsarbete

Nr 17 i anledning av motion om ökade möjligheter att ingripa mot s. k. smygkontorisering

Nr 18 i anledning av motion om inrättande av ett planerings- och bostadsdepartement

§ 13 Anmälades och bordlades följande motioner:

Nr 1633 av herr *Annerås m. fl.*
avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 23 angående skyldighet att anmäla yrkesmässig överlåtelse och uthyrning av TV-motagare

Nr 1634 av herr *Sjöholm*
avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 66 med förslag till ändring i regleringsformen, m. m.

§ 14 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen av

Nr 169 Herr *Nordstrandh* (m) till herr statsministern angående statsrådsberedningens förhandsanmälningar till riksdagen av kommande propositioner:

Av vilka orsaker kan en omfattande, sedan lång tid förberedd, proposition utelämnas från statsrådsberedningens förteckning över återstående propositioner som avses bli framlagda under vårsessionen, trots att den kommer att framläggas under denna vårsession?

Nr 170 Herr *Nilsson* i Agnäs (m) till herr kommunikationsministern om en rättvisare prispolitik på Linjeflygs inrikeslinjer:

Avser statsrådet att vidtaga åtgärder i syfte att åstadkomma en rättvisare prispolitik på Linjeflygs inrikeslinjer?

§ 15 Kammaren åtskildes kl. 15.31.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert